

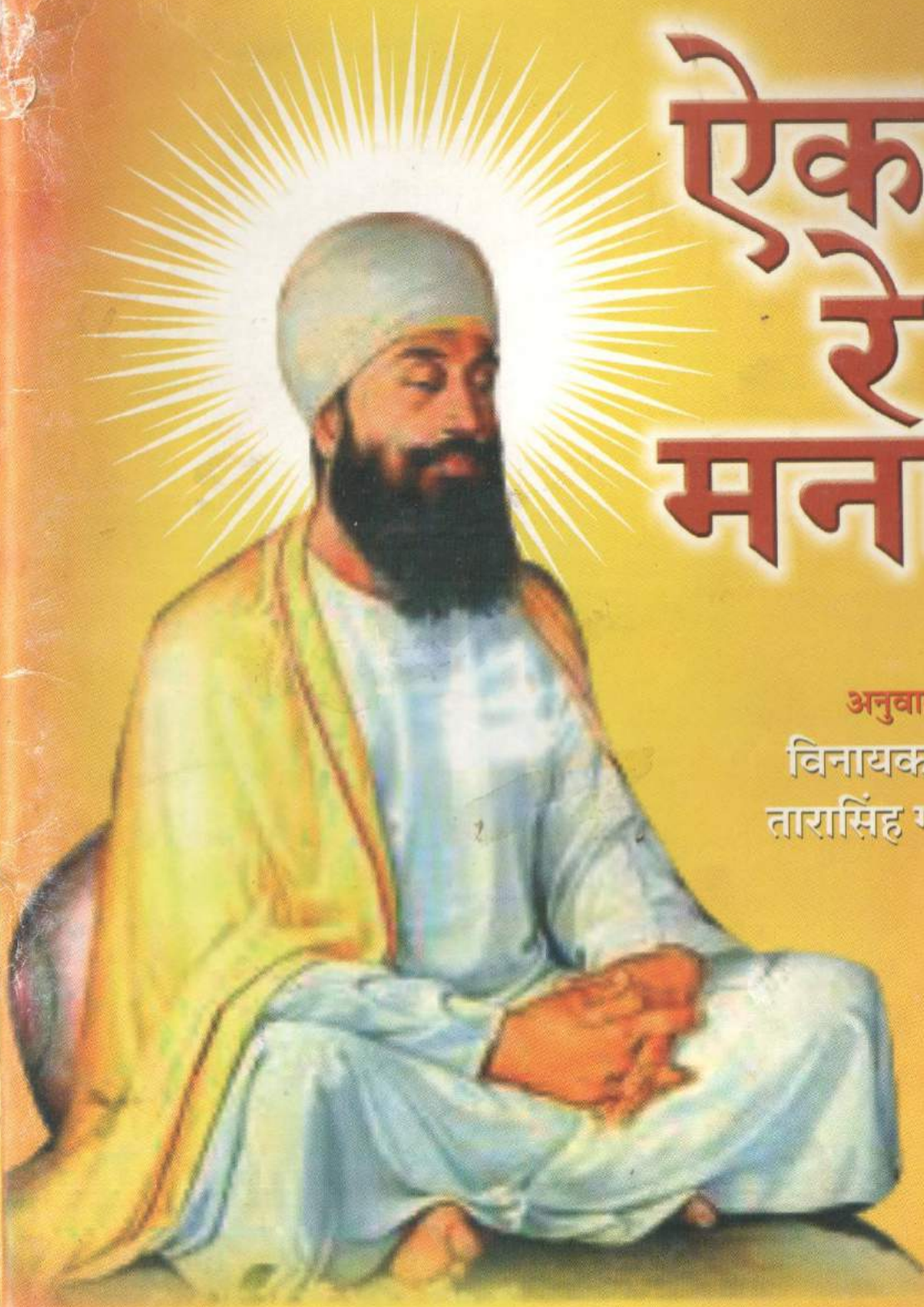
ੴ

श्री गुरु ग्रंथ सहिब मधील गुरु तेगबहादुर यांची वाणी
मराठी भावानुवाद

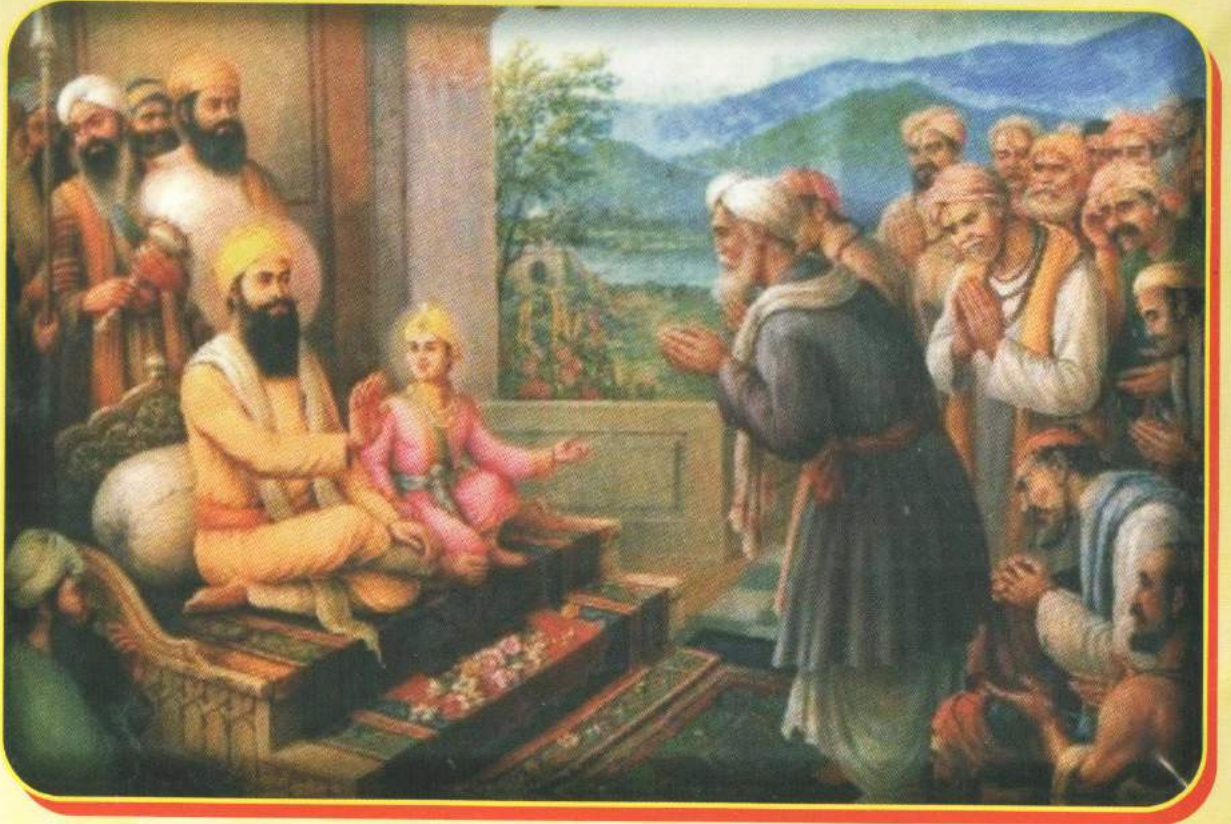
एक
रे
मना!

अनुवादक :

विनायक लिमये
तारसिंह गोरोवाडा

काश्मीरी पंडित हिंदू धर्माच्या रक्षणासाठी श्री गुरु तेगबहादरजी
यांच्या दरबारी येऊन याचना करीत म्हणाले,
“गुरुदेव आमचा धर्म धोक्यात आहे. आम्हास बळजबरीने
बाटविण्यात येत आहे आता आमचे तुम्हीच तारणहार!
आमच्या धर्माचे तुम्हीच रक्षक!”

गुरुदेव म्हणाले, “जा, जावून तुम्ही औरंगजेबास सांगा
आमचे गुरु श्री गुरु तेगबहादरजी हे जर इस्लाम धर्म
स्विकारतील तर आम्ही सगळे इस्लाम
धर्माचा स्विकार करू.”

श्री गुरुग्रंथ साहिब मधील
श्री गुरु तेगबहादर यांची वाणी

ऐक रे मना !

(मराठी भावानुवाद)

: अनुवाद :

विनायक लिमये
तारासिंह गोरोवाडा

पुष्य सातवे

सप्टेंबर २०१३

: प्रकाशक :

तारासिंह गोरोवाडा
सिख धर्मप्रचार कमिटी, पुणे.

प्रकाशक

तारासिंह गोरोवाडा

सिख धर्मप्रचार कमिटी, पुणे

१०३७ धनकवडी, राजमुद्रा गृह रचना,
सी ब्लॉक १ समोर, पुणे - ४११ ०४३.

फोन - नि. २४३७५२९६, कार्या. २६६९६६२९.

मोबा. - ९८२२८६७७७८

सर्व हक्क प्रकाशकांचे आधीन

अक्षरजुळणी :

श्री. धनंजय खेडेकर

निशिराज प्रकाशन

७०८, घोरपडी पेठ, पुणे - ४११ ०४२.

मुद्रक

साई टाईपसेटिंग सर्व्हिसेस

डी.एस.के. चिंतामणी, शॉप नं १८,

शनिवार पेठ, पुणे - ४११ ०३०.

मुखपृष्ठ

संजय पेटकर

(सॅन डिजीटल - ४०२२५८७)

आवृत्ती तिसरी (२००० प्रति) : जुलै २००५

मुल्य - प्रेम आणि श्रद्धा

टीप : गुरुवाणी ही ईश्वरीय वाणी आहे. तिचे मूल्य रुपये पैशात करता येत नाही. आम्ही हे पुस्तक गुरुसेवा म्हणून प्रसिद्ध करित आहोत. त्याचा योग्य आदर व्हावा ही विनंती.

गुरूद्वारा श्रीगुरुसिंग सभा पुणे.

गणेश पेठ, पुणे.

येथील प्रमुख ग्रंथी भाई बलवंत सिंहजी खालसा
यांचे 'ऐक रे मना' बद्दल गुरूमुखी भाषेमधील विचार

गुरू भिमाने ज्ञ. उठा सिंघ जी गुरेदाका मतेसिगहे
सिंघ पंगम पूसाठ वमेटी पूरे मगाठतरा हे श्री गुरू
उठा घराखर सांगिघ जी सी घाही का मगाठी
मगाठार वमे मगाठतरां वीसां मगाठी हू श्री
गुरू गुरू सांगिघ जी रे दिचाठ वमे का। घराठी
मगाठी विपठाठ वीडा व, राम रे दिचाठ मते का
जे ठीर का गुरू विपठा वमे सिंघ पंगम पूसाठ वमेटी
मते सिंघाठीसां हू मडिगुरू सिंघ घाधमे उठा रे गुरू
आठ श पूसाठ वमे वरिच जी।

राम
घनरीत सिंघ
पादमा
पुन

दिना 29-10-04

मराठी अनुवाद

गुरुप्यारे स. तारासिंहजी गोरोवाडा आणि
लिमयेजी सिख धर्मप्रचार कमिटी, पुणे (महाराष्ट्र)
यांनी श्री गुरु तेगबहादरजी यांच्या वाणीचा मराठी
अनुवाद करून मराठी बांधवांना श्री गुरु ग्रंथ
साहेबजी मधील विचारांचा परिचय करून दिला.
फारच चांगला उपक्रम केला आहे. सदर अनुवाद
मला वाचून दाखविला. मी तो ऐकला. तो अनुवाद
योग्य झाला आहे. सिख धर्मप्रचार कमिटी
अनुवादकांवर गुरुंनी कृपा करावी व त्यांना शक्ती
द्यावी जेणे करून त्यांचे हातून गुरुवाणीचा प्रचार
सतत होत राहिल.

दास

बलवंतसिंह खालसा

पुणे.

दि. २९-१०-२००४

विशेष सूचना

मूळ पंजाबी पद वाचताना शब्दातील शेवटच्या व्यंजनाला जर ऱ्हस्व 'इ' किंवा ऱ्हस्व 'उ' हा ँ स्वर लागला असेल तर त्या स्वराचा उच्चार करत नाहीत.

उदा. मानु - मान असे वाचावे.

संगति - संगत असे वाचावे.

सिख धर्म प्रचार कमिटी पुणे यांचे विनम्र आवाहन

श्रीगुरुग्रंथ साहिब व त्यातील उपदेश हा केवळ सिख समाजापुरता मर्यादित नसून तो संपूर्ण मानव जातीसाठी आहे. गुरुजींची वाणी सर्वापर्यंत पोचावी व हे अमृत सर्व मानवास चाखावयास मिळावे म्हणून आम्ही - 'सिख धर्मप्रचार कमिटी, पुणे' ही संस्था स्थापन केली आहे.

सिखांचा इतिहास देशभक्तिने रसरसलेला, मानवतावादाने नटलेला, त्यागाने व गुरुदेवांच्या बलिदानाने भरलेला आहे. हा इतिहास मुडद्यांमध्येही स्फुरण निर्माण करतो. पण दुर्दैवाने ही गोष्ट आमच्या मराठी बांधवांना क्वचितच माहित असते. याला आम्ही सिख बांधवच जबाबदार आहोत. कुराण, बायबल यांचे मराठी अनुवाद उपलब्ध आहेत पण श्री गुरु ग्रंथसाहिबजीचा मराठी अनुवाद अद्याप उपलब्ध नसावा ही मोठी खेदाची गोष्ट आहे. म्हणून 'सिख धर्म प्रचार कमिटी, पुणे' या संस्थेने हे काम हाती घेतले आहे.

हे कार्य अत्यंत कष्टाचे, जिकीरीचे व खर्चाचे आहे. याची आम्हास जाणीव आहे.

गुरुनानकांची वाणी जपुजी साहिबचा मराठी भावानुवाद प्रसिद्ध करताना केलेल्या आवाहनास प्रतिसाद देवून आमच्या सिख बांधवांनी आम्हास भरघोस आर्थिक सहाय्य केले आहे. त्यांच्या प्रति आम्ही कृतज्ञ आहोत. त्यामुळे आमचा उत्साह द्विगुणित होवून 'ऐक रे मना' हा श्री गुरु तेगबहादरजींच्या रचनांचा मराठी भावानुवाद आम्ही प्रसिद्ध करत आहोत. अजून बरेच काम बाकी आहे.

सर्व सिख बांधवास विनम्र आवाहन आहे की यापुढेही आपले असेच सक्रिय सहकार्य मिळावे. आपण सर्वजण मिळून हे कार्य पूर्णत्वास नेऊन गुरुवाणीचा कल्याणकारी संदेश मराठी बांधवांपर्यंत पोचवू या.

स. तारासिंह गोरोवाडा
सिख धर्म प्रचार कमिटी करता

संपर्क -

तारासिंह गोरोवाडा
सिख धर्मप्रचार कमिटी, पुणे
१०३७ धनकवडी, राजमुद्रा गृह रचना,
सी ब्लॉक १ समोर, पुणे - ४११ ०४३.
फोन - नि. २४३७५२९६, कार्या. २६६९६६२९.
मोबा. - ९८२२८६७७७८

अनुक्रमणिका

१. प्रस्तावना	१
२. हार्दिक शुभेच्छा !	४
३. अनुवादकाचे मनोगत	५
४. प्रकाशकिय	७
५. श्रीगुरु तेगबहाद्वरजी यांचे संक्षिप्त जीवन	९
६. भाग पहिला - श्रीगुरुतेगबहाद्वरजी यांची पदे मराठी भावानुवाद	१३
७. भाग दुसरा - श्रीगुरुतेगबहाद्वरजी यांचे श्लोक	६१
८. समारोप	७७
९. अभिप्राय	८०

प्रस्तावना

भारताचे स्वातंत्र्य व देशाच्या सर्वांगीण विकासामध्ये शीखांचा सिंहाचा वाटा आहे. शेती, व्यापार, कला, क्रीडा, उद्योग इ. अनेक क्षेत्रात तसेच देशाच्या सुरक्षिततेची व संरक्षणाची जबाबदारी पेलणाऱ्या लष्कराच्या तिन्ही दलांमध्ये शीख जवान व शीख अधिकारी सदैव पहिल्या रांगेत असल्याची नोंद इतिहासात वाचावयास मिळते. शीख समाज जसा पराक्रमी आहे, तसाच कष्ट, जिद्द व परिश्रमी म्हणून प्रसिद्ध आहे. हरहुन्नरी म्हणून परिचित असलेल्या या समाजाने जगाच्या कानाकोपऱ्यात भारताचे प्रतिनिधित्व केले आहे.

पराकोटीची गुरुभक्ति हा शीख मनाचा स्थायीभाव आहे. शीखांना पराक्रम व परिश्रमाचा हा वारसा त्यांच्या गुरूंकडून मिळालेला आहे. शीखांचे आद्यगुरू गुरूनानक देवांपासून गुरूगोबिंदसिंहापर्यंत दहा गुरूंनी आपल्या आचार व विचारांतून त्याग, बलिदान व पराक्रमाचे धडे आपल्या शिष्यांसमोर प्रत्यक्ष मांडले आहेत.

गुरू तेगबहादर हे शीखांचे नववे गुरू. त्यांचे हौतात्म्य ही शीखांच्या इतिहासातील अतिशय मर्मस्पर्शी घटना आहे. काश्मीर मध्ये हिंदूंना सक्तीने धर्मांतर करण्यास भाग पाडले गेले. काश्मिरी पंडितांची मोठ्या प्रमाणावर बाटवाबाटवी सुरू झाल्यावर त्या पंडितांचे एक शिष्ट मंडळ गुरू तेगबहादुरांकडे मदतीसाठी गेले. हिंदूंच्या भाळीचा तिलक व गळ्यातील जानव्यांच्या संरक्षणासाठी गुरू तेगबहादुरांनी अत्युच्च साहस केले. त्यांनी 'चमत्कार करून दाखवण्याचे' व 'मुसलमान होण्याचे' दोन्ही पर्याय मोठ्या निर्भयपणे नाकारले. धर्मांध मोघल सत्तेने भर चांदणीचौकात त्यांचा शिरच्छेद केला.

“धर्म हेत साका जिन किया । सीस दिआ पर सिर न दिआ ॥”

गुरू तेगबहादुरांच्या हौतात्म्याने संपूर्ण जग शोकाकुल झाले, पण देवलोकात त्यांचा जयजयकार झाला. असे दशम गुरूंचे 'बचित्र नाटक' सांगते. गुरू अरजन देव व गुरू तेगबहादर त्यांच्या बलिदानाने शीख पंथाचे

स्वरूप भवतीमार्गाबरोबर शक्तिमार्गी देखील झाले.

स्वधर्म रक्षणार्थ त्याग व बलिदान करणाऱ्या या शीख धर्मगुरूंच्या इतिहासाचा अभ्यास पंजाबमध्ये होणे अपेक्षित व स्वाभाविक आहेच. परंतु पंजाबबाहेर विशेषत्वाने महाराष्ट्रात व मराठी भाषेत होणे नितांत आवश्यक आहे असे मला वाटते. महाराष्ट्र व पंजाबचे ऋणानुबंध बाराव्या तेराव्या शतकापासून म्हणजे संत नामदेवां पासून आहेत. म्हणून शीख इतिहासाची बलस्थाने व मर्मस्थाने आपण समजावून घेतली पाहिजेत. परंतु शीखांचा इतिहास किंवा शीख धर्मगुरूंच्या वाणींचा मराठी भावानुवाद पुरेसा उपलब्ध नाही. तो आपणांस उपलब्ध करून देण्याचा आंशिक प्रयत्न सरदार तारासिंह गोरोवाडा व श्री विनायक लिमये यांनी या छोटेखानी पुस्तकाद्वारे केला आहे.

“गुरूग्रंथसाहिब” मधील गुरू तेगबहादरांच्या रचनांचा मराठी भावानुवाद हा निश्चितच स्तुत्य उपक्रम आहे. सिख धर्मप्रचार कमिटी पुणे चे संस्थापक सरदार तारासिंह गोरोवाडा यांनी अत्यंत निरपेक्ष बुद्धिने मराठी बांधवांसाठी व मराठी जाणकारांसाठी ‘श्रीगुरूग्रंथसाहिब’ वाणीच्या मराठी अनुवादाचे पवित्र कार्य अत्यंत निष्ठा व श्रद्धेने आरंभिले आहे व हे निश्चितच उल्लेखनीय व प्रशंसनीय आहे. तारासिंह गोरोवाडा हे उत्तम शाहीर असून हिंदी, मराठी शाहीरी परंपरेत त्यांनी मोलाची भर घातली आहे.

‘श्रीगुरूग्रंथसाहिब’ मधील गुरू तेगबहादर यांच्या रचना शास्त्रीय रागांच्या आधारे क्रमबद्ध केलेल्या असून त्यातून मनाला संस्कारित करण्यासाठी विशेष उपदेश केला आहे. ‘कहु नानक सुन रे मना’ या वाक्यांद्वारे गुरूजी मनाला वारंवार अनेक दुष्कार्यापासून परावृत्त करून सत्कार्याशी जोडण्याचा संदेश देतात. ‘ऐक रे मना’ या शिर्षकाची सार्थकता यातूनच सिद्ध होते.

ईश्वराचे नामस्मरण, अहंकाराचा त्याग, षड्रिपूंपासून मुक्तता, सत्संग प्रधानता, जीवननिष्ठेत विधायकतेबरोबर अनाग्रही निवृत्ति, प्रपंच आणि परमार्थ यांचा सुमेळ ही गुरू तेगबहादरांच्या वाणीमधील वैशिष्ट्ये उभय अनुवादकांनी अत्यंत सक्षमतेने मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे. साध्या सरळ सोप्या आणि रसाळ भाषेत केलेल्या या अनुवादाचा आस्वाद उच्च

प्रतीचा आहे. सर्व सामान्यांनी त्यामधील इवलासा तथ्यांश ग्रहण करून त्यानुसार अनुकरण केल्यास परमार्थाच्या वाटेवरील वाटसरूचे परमभाग्य त्यास लाभेल असा मला विश्वास वाटतो.

श्री विनायक लिमये व सरदार तारासिंह गोरोवाडा या उभय अनुवादकांच्या चिंतन मनन व निरूपणाच्या प्रतिभेला मी भावांजली अर्पण करते. साधकांनी प्रस्तुत पुस्तक आपल्या संग्रही ठेवावे व त्यातील अमूल्य अशा मूल्यांचा तत्वांचा व ज्ञानभांडाराचा आस्वाद घ्यावा ही सदिच्छा ! उभय अनुवादकांना आगामी वाङ्मयीन कार्यासाठी हार्दिक शुभेच्छा !

धन्यवाद !

डॉ. वीणा मनचंदा
१९८, सदाशिव पेठ,
नागनाथपार, पुणे - ३०.

सरदार जसपाल सिंह

महेंद्र सिंह खनुजा

यांचेकडून

वरमावासी स. महेंद्रसिंह (वडील)

वरमावासी सविंदर कौर (आई)

वरमावासी वणजीत सिंह (भाऊ)

यांचे स्मरणार्थ

ह्या आवृत्तीच्या प्रकाशनाच्या

सर्व खर्चासाठी देणगी दिली.

सिख धर्म प्रचार कमिटी

त्यांची आभारी आहे.

अनुवादकाचे मनोगत

श्री गुरु ग्रंथ साहिबमधील वाणीचा मराठी अनुवाद व्हावा, असे मनोगत मी व माझे मित्र सरदार तारासिंह गोरोवाडा यांनी बाळगले. गुरु चरणी प्रार्थना करून त्याची सुरुवात म्हणून श्री जपुजी साहिबचा मराठी भावानुवाद आम्ही ह्यापूर्वी सादर केला आहे. आज आम्ही श्री गुरु तेजबहादरजी यांच्या श्री गुरु ग्रंथसाहिब मध्ये समाविष्ट असलेल्या पद्य रचना व श्लोक यांचा मराठी भावानुवाद सादर करीत आहोत.

श्री गुरु ग्रंथ साहिबची सुरुवात श्री गुरुनानक देवांच्या जपुजी साहिबजीने झाली आहे. जपुजी साहिब हा श्री गुरु ग्रंथ साहिबचा 'मंगलाचरण' आहे तर श्लोक हा 'कळसाध्याय' आहे.

श्री गुरु तेजबहादरजीचे श्लोकात मनाला उपदेश केला आहे. त्यामुळे महाराष्ट्रातील श्री समर्थ रामदासांच्या मनाच्या श्लोकांची आठवण झाल्याशिवाय राहत नाही. दोघांच्याही श्लोकात कमालीचे साम्य आढळते. ज्याप्रमाणे मराठी घराघरातून समर्थांचे मनाचे श्लोक अबालवृद्ध पाठ करून रोज नित्यपठण करतात तसेच श्री गुरु तेजबहादरजी यांच्या श्लोकांचे सर्व शिखर घराघरातून रोज पठण होत असते.

श्री गुरु तेजबहादरजी यांच्या ५७ श्लोक व ५९ पद्य रचनांचा समावेश श्री गुरु ग्रंथसाहिब मध्ये केलेला आहे. ही ५९ पद्ये गौडी, आसावरी, देवगंधार, विहाग, सोरठी, धनश्री, जैतश्री, तोडी, तिलंगकाफी, बिलावल, रामकली, मारु, हिंडोल, वसंत, सारंग, जैजयवंती आदी रागांत निबद्ध आहेत.

श्री गुरु ग्रंथ साहिबचे अध्ययन करताना काही गोष्टी प्रकर्षाने जाणवल्या त्या येथे नमूद करत आहोत.

श्री गुरु ग्रंथ साहिब मधील सर्व गुरुंच्या रचना ह्या कोणत्याना कोणत्या रागात स्वरबद्ध आहेत. त्यामुळे त्या गाण्यास सुलभ व सुमधूर आहेत. त्यांच्या सुस्वर गायनाने गाणारा व ऐकणारा यांची भावसमाधी लागते.

मन भक्तिरसात निमग्न होते. श्री गुरु ग्रंथ साहिबजीचे हे वैशिष्ट्य आहे.

दुसरे वैशिष्ट्य असे की श्री गुरु ग्रंथ साहिब मध्ये सहा गुरुंची - श्री गुरु नानकदेवजी, श्री गुरु अंगददेवजी, श्री गुरु अमरदासजी, श्री गुरु रामदासजी, श्री गुरु अरजनदेवजी, व श्री गुरु तेजबहादरजी यांची वाणी समाविष्ट केली आहे. पण श्री गुरुनानक देवजी शिवाय अन्य कोणाचेही नाव कोणत्या ही रचनेत नाही, प्रत्येक गुरुने नानक म्हणे अशीच शब्दरचना केली आहे. सर्व गुरुंची अशी धारणा आहे की गुरुपद ग्रहण करतेवेळी श्री गुरु नानकदेवजींची दिव्य आत्मज्योत त्यांच्या शरिरात प्रवेश करते व तेच त्यांच्याकडून हे काम करून घेत आहेत हा फार दिव्य विचार आहे. आम्ही त्या पुढे नतमस्तक आहोत.

आमची ही अशीच धारणा आहे की, तो प्रभू परमात्माच आमचे कडून ही सेवा करून घेत आहे. अतएव ही साहित्यकृती त्या प्रभु परमात्माचे चरणी विनम्रभावाने समर्पित करतो.

॥ हरि ॐ तत् सत् ॥

- विनायक लिमये

ऋण : हा अनुवाद करताना सरदार ईश्वरसिंह ठाकूर यांच्या श्री गुरुवाणी विलास, भुवनवाणी ट्रस्ट संपादित आदि श्री गुरु ग्रंथ साहिब भाग १ ते ४ व श्री तेजासिंह लिखित शिख इतिहास की झाकियाँ तृतीय भाग या ग्रंथाचे खूप सहाय्य झाले आहे. आम्ही ह्या सर्वांचे अत्यंत ऋणी आहोत.

प्रकाशकीय

शिख धर्मप्रचार कमिटीने श्री गुरु ग्रंथ साहिबमधील वाणीचा मराठी भावानुवाद करण्याचे काम अंगिकारले व श्री जपुजी साहिबचा मराठी अनुवाद नुकताच श्रीगुरु ग्रंथ साहिब यांच्या ४०० व्या वर्षीच्या प्रकाशदिनी प्रकाशित केला. त्यापाठोपाठ श्री गुरु ग्रंथ साहिब मधील श्री गुरु तेगबहादरजी यांच्या वाणीचा अनुवाद 'ऐक रे मना' आम्ही सादर करित आहोत. जपुजी वाणीने श्री गुरु ग्रंथ साहिबजीचा प्रारंभ झाला आहे. तर श्री गुरु तेगबहादरजींच्या श्लोकांनी त्याचा समारोप झाला आहे. ह्या दोन टोकांमधील चौदाशेहून अधिक पृष्ठांचा अनुवाद करण्याचे प्रचंड काम अजून करावयाचे आहे. पण प्रभू परमात्म्याच्या कृपेने हे ही काम पूर्ण होईल असा आम्हास विश्वास आहे.

आम्ही हे अनुवादाचे काम धर्मकार्य म्हणून हाती घेतले आहे. 'जपुजी साहिब' ह्या पुस्तकाच्या छपाईसाठी आमच्या सिख बांधवांनी भरघोस आर्थिक सहाय्य केले. म्हणून आम्ही ते पुस्तक विनामूल्य वितरित केले आहे. 'ऐक रे मना' ह्या पुस्तकासाठी ही अनेक बांधवांनी उत्स्फूर्तपणे आर्थिक सहाय्य केले आहे. म्हणून हे ही पुस्तक आम्ही विनामूल्य वितरित करत आहोत. सर्व देणगीदारांचे आम्ही अत्यंत ऋणी आहोत. ज्या समाज बांधवांना ह्या धर्मकार्यास आर्थिक वा अन्य प्रकारे सहकार्य करावयाचे असेल त्यांच्या सहकार्याचा आम्ही कृतज्ञतापूर्वक स्वीकार करू.

श्री गुरु ग्रंथ साहिबमधील श्री गुरु तेगबहादरजींची वाणी ही पुस्तिका तयार करण्यात अर्थातच श्री लिमये यांचे आम्हास बहुमोल सहकार्य लाभले आहे. त्यांच्या सहकार्यामुळेच आम्ही आज ही पुस्तिका प्रसिद्ध करू शकत आहोत. आम्ही त्यांचे सदैव ऋणी आहोत.

संपूर्ण पुस्तकाची छपाई श्री. बैजनाथ कोकणे यांनी उत्कृष्टपणे करून दिली. त्यांचेही आम्ही आभारी आहोत.

या पुस्तिकेस डॉ. वीणा मनचंदा यांनी सुयोग्य प्रस्तावना लिहून दिली त्याबद्दल आम्ही त्यांचे ऋणी आहोत.

सौ. माधवी जोशी यांनी मुद्रण संशोधनाचे काम केले. या सर्वांचे आम्ही आभारी आहोत.

- तारारिंह गोरोवाडा

सिख धर्म प्रचार कमिटी
यांनी प्रकाशित केलेली पुस्तके

१) जपुजी साहिब
(श्री गुरुनानकदेव यांची वाणी)

२) ऐक रे मना
(श्री गुरुतेगबहादरजी यांची संपूर्ण वाणी)

३) सुखमनी साहिब
(श्री गुरु अरजनदेवजी यांची वाणी)

श्री गुरु तेगबहादरजी यांचे संक्षिप्त चरित्र

श्री गुरु तेगबहादरजी हे, शिखांचे सहावे गुरु श्री गुरु हरगोबिंदजी यांचे पाचवे पुत्र होत. तीन पुत्रांचे अकाली निधन झाले. चौथे पुत्र सूरजमल आध्यात्मिकतेपासून दूर व संसारात रममाण होते. म्हणून गुरु हरगोबिंदजींनी त्यांचे नातू हरराय (बाबा गुरुदितार्जीचे पुत्र) यांस शिख धर्माचे सातवे गुरु म्हणून घोषित केले. गुरु हरिराय यांच्या स्वर्गगमनानंतर त्यांचे पुत्र हरिकिशन यांची, वयाच्या अवघ्या सातव्या वर्षी, आठवे गुरु म्हणून गुरुपदी स्थापना झाली. पण वयाच्या अवघ्या नवव्या वर्षी, गुरु हरिकिशनजी यांची जीवन-ज्योति प्रभु ज्योतित विलिन झाली. परलोकगमन करण्यापूर्वी त्यांना त्यांचेबरोबर असलेल्या शिष्यांनी विचारले, "आता आम्हास वाली कोण ? गुरु म्हणून मार्गदर्शनार्थ कोणाकडे जावे ?" तेव्हा त्यांनी त्यांनी पुढील धर्मगुरु 'बाबा बकाले' असतील अशी घोषणा केली.

हे बाबा बकाले कोण ?

श्री गुरु हरगोबिंदजी यांनी श्री हररायजींची गुरुपदी निवड केल्यावर तेगबहादरजी करतारपूर सोडून बकाला या गावी स्थाईक झाले. पंजाबी भाषेत आजोबास बाबा संबोधतात. तेगबहादरजी हे गुरु हरिकिशनजींच्या वडीलांचे चुलते होते. म्हणजेच गुरु हरिकिशनजींचे आजोबा होते. श्री गुरु हरिकिशनजींनी 'बाबा बकाले' म्हणजेच तेगबहादरजी यांच्याकडे निर्देश केला होता.

वास्तविक ह्यापूर्वी दोनवेळा गुरुपदासाठी तेगबहादरजी यांची उपेक्षा केली गेली होती. पण तेगबहादरजींना त्याचे काहीच वाटले नाही. ते आपल्या आत्मिक साधनेत निमग्न होते. पण आता वेळ आली होती. परमेश्वराने त्यांच्या साधनेवर संतुष्ट होऊन त्यांना गुरुपदी विराजमान होण्याचा आदेश दिला होता. अशारीतीने 'बाबा बकाला' म्हणजेच श्री तेगबहादरजी हे शिखांचे नववे गुरु म्हणून सन १६६३ मध्ये गुरुपदी विराजमान झाले. त्यावेळी

त्यांचे वय चव्वेचाळीस वर्षे होते.

कठोर आध्यात्मिक साधनेमुळे श्री गुरु तेगबहादर पूर्णपणे स्थिरमति बनले होते. सुख, दुःख, हर्ष, खेद यापासून मुक्त असे मुक्तात्मा बनले होते. त्यांना ठार मारण्यासाठी आलेल्या मारेकऱ्यासही त्यांनी क्षमा केली. व संसारतापापासून दूर राहण्यासाठी म्हणून 'आनंदपूर' हे त्यांनी नवीन नगर निर्माण केले.

पुढे शिख धर्माचे प्रचारासाठी त्यांनी प्रस्थान ठेवले व माळवा, बांगड, आदि प्रदेशात धर्मप्रचार करत ते असम प्रदेशात जाऊन पोहचले. तेथील राजा त्यांचा शिष्य बनला. मिर्झाराजे जयसिंह यांचा पुत्र राजा रामसिंह औरंगजेबचा सरदार म्हणून असमवर चालून गेला. हा रामसिंहही श्री गुरु तेगबहादरजींचा शिष्य होता. गुरुजींनी दोघांत समेट घडवून आणला व असमवरील परचक्र टाळले व ते परत आनंदपूरला परतले. पण येथेही त्यांना स्वस्थता लाभली नाही.

मुस्लिम शासकांच्या नृशंस अत्याचाराने सारी जनता भयभीत झाली होती. सर्व समाज दुर्बल व हतोत्साह झाला होता. परिस्थितीतून मार्ग कसा काढावा ह्या विचारात श्री गुरु तेगबहादरजी अहोरात्र निमग्न झाले.

तशातच एक दिवस काश्मिरी पंडितांचा एक जथा श्री गुरु तेगबहादरजींकडे आला. व त्यांना म्हणाला, "औरंगजेबच्या सरदारांच्या अत्याचाराने परिसीमा गाठली आहे. आमची घरेदारे, धन, संपत्ती, आयाबहिणींची अब्रू काही काही सुरक्षित नाही. जुलूम जबरदस्तीने आम्हास मुसलमान करण्यात येत आहे. आता तुम्हीच आमचे तारणहार ! आमचे व आमच्या हिंदु धर्माचे तुम्हीच रक्षण करा."

गुरुजी घोर विचारात पडले. वास्तविक ते एक कसलेले योद्धे होते. वयाच्या अवघ्या चौदाव्या वर्षी मोगलांबरोबरील युद्धात त्यांनी अतुलनीय शौर्य गाजवले होते. आपल्या तलवारीने शत्रूस कंठस्नान घातले होते. म्हणून तर त्याचे नाव तेग (तलवार) बहादर ठेवले गेले. पण गुरुजींनी जाणले ही वेळ तलवार गाजवण्याची नाही. ही वेळ अत्युच्च बलिदानाची आहे. दिव्य आत्मतेज प्रकट करण्याची आहे. त्यांच्या तोंडून उद्गार निघाले, "ह्या

संकटातून भारतवर्ष व हिंदू धर्म वाचवावयाचा असेल तर कोणी पावनतम जीवाने आत्मबलिदान केले पाहिजे." शेजारीच त्यांचा नऊ वर्षांचा मुलगा गोबिंदराय (दशमेश गुरु गोबिंदसिंहजी) उभे होते. ते म्हणाले, "पिताजी ह्या अत्युच्च बलिदानासाठी पावनतम जीव आपल्याशिवाय अन्य कोणी असूच शकत नाही. आपणच ह्या कामासाठी योग्य व्यक्ती आहात." मुलांच्या तोंडचे ते शब्द ऐकताच श्री गुरु तेगबहादरजींची खात्रीच झाली की पुत्राच्या मुखातून जणू ईश्वरी संदेशच प्राप्त झाला आहे. त्यांनी पंडितांना सांगितले, "जा औरंगजेबाला जाऊन सांगा की आमचे गुरु जर आपला धर्म सोडून मुसलमान झाले तर आम्ही सारे मुसलमान होऊ."

सन १६७५ मध्ये गुरु तेगबहादर दिल्ली येथे औरंगजेबाच्या भेटीस गेले. तेथे औरंगजेबापुढे ताठ मानेने उभे राहून मुसलमान धर्म स्वीकारण्यास त्यांनी स्पष्ट नकार दिला. औरंगजेबाने त्यांना हालहाल करून ठार मारण्याचा हुकूम फरमावला. ११ नोव्हेंबर १६७५ रोजी श्री गुरु तेगबहादर यांचा दिल्ली येथील चांदणी चौकात हाल हाल करून शिरच्छेद करण्यात आला. पण गुरुजींनी अखेर पर्यंत हसत मुखाने सर्व हाल सोसून आत्मानंदात निमग्न राहून हिंदू धर्माकरिता बलिदान दिले.

॥ वाहेगुरु जी की फत्तेह ॥

सिख धर्म प्रचार कमिटी, पुणे.

यांची

भावी प्रकाशने

१) नामा म्हणे -

भक्त नामदेव यांची संपूर्ण वाणी

२) भक्त कबीरांची वाणी

३) भक्त कबीरांचे श्लोक

४) मेरी पाकिस्तान यात्रा (हिंदी)

भाग पहिला

श्री गुरु तेगबहादरजी यांचे

पदे

मराठी भावानुवाद

सिख धर्म प्रचार कमिटी, पुणे.

सदस्य

- १) सरदार - जगजीतसिंघ सरदार हरिसिंघ खालसा
- २) सरदार - तारासिंघ गुरांदितामल गोरोवाडा
- ३) सरदार - गुरनामसिंघ सरदार जैमलसिंघ होरा
- ४) सरदार - कुलजीतसिंघ सरदार अतरसिंघ चौधरी
- ५) सरदार - चरणजीतसिंघ सरदार जसवंतसिंघ शाहाणी

श्री तेगबहादरजी लिखित पद्यांचा भावानुवाद

॥ एक ओंकार सतिगुर प्रसादि ॥

पद १ राग गौडी (श्री गुरु ग्रंथ साहिबजी पान क्र. २१९)

साधो मन का मानु तिआगउ ।

कामु, क्रोधु, संगति, दुरजन की, ता ते अहनिसी भागउ ॥रहाउ॥

सुखु, दुखु दोनो सम करि जाने, अउरु मानु अपमाना ॥

हरख सोग ते रहै अतीता, तिनि जगि ततु पछाना ॥१॥

उसतति निंदा दोऊ तिआगै, खोजै पदु निरबाना ।

जन नानक इहु खेलु कठनु है, किन हूं गुरुमुखि जाना ॥२॥१॥

शब्दार्थ - साधो - संतजन, सज्जन, साधु. मानु - मान, अभिमान,

अहंकार. तिआगउ - त्याग कर, सोडून दे, टाकून दे. क्रोधु - क्रोध, राग.

संगति - सोबत, संगत, साथ, मैत्री. ता ते - त्यापासून. अहनिसी -

अहार्निश, रात्रंदिवस, सदोदित. भागउ - दूर रहा. आउरु - आणि. हरख

- हर्ष. सोग - शोक, दुःख. अतीता - अतीत, पलीकडे. तिनि - त्यांनी.

पछाना - ओळखले, उसतति - स्तुती, दोऊ - दोन्हीही. तिआगै -

त्यागून, सोडून, खोजै - शोधावे, पदु निरबाना - निर्वाण, वासंनारहित

अवस्था, अंतिम सत्य. खेलु - खेळ, काम. गुरुमुखि - गुरु उपदेशाने

वागणारा. रहाउ - थांबा. 'रहाउ' ने शेवट होणारे कडवे. हा त्या पदातील

मध्यवर्ती विचार असतो.

श्री गुरु तेगबहादरजी यांचे हे पद गौडी रागात निबद्ध असून मूळ श्री

गुरु ग्रंथ साहिबच्या पृष्ठ क्र. २१९ वर अंकित केले आहे. प्रत्येक पद कोणत्या

रागात गातात, त्या रागाचे नाव व कंसात ते पद गुरु ग्रंथ साहिबमध्ये कोणत्या

पानावर आहे, त्या पानाचा क्रमांक दिला आहे.

भावार्थ - ह्या पदात परमेश्वरप्राप्ती साठी साधकाने मनाच्या कोणत्या

अवस्थेप्रत पोहचणे आवश्यक आहे त्याचे मार्गदर्शन केले आहे.

श्री तेगबहादरजी म्हणतात -

हे सुजना, साधका तुम्हास खरोखरच परमेश्वर प्राप्तीची ओढ लागली असेल तर सर्व प्रथम अहंकाराचा त्याग करा. काम, क्रोध, दुर्जनांची संगत ह्यापासून सदैव दूर रहा. सुख-दुःख दोन्ही तुम्हाला सारखेच वाटले पाहिजेत. तीच गोष्ट मान, अपमान ह्यांची, मानाने हुरळून जाऊ नका वा अवमानाने निराश होऊ नका. तुमच्या दृष्टीने मान अपमान समानच वाटू देत. त्याच प्रमाणे हर्ष शोक ह्यांच्याही तुम्ही पलिकडे जा. सुख-दुःख, मान अपमान, हर्ष-शोक ही द्वंद्वेच तुम्हाला संसारात, ह्या मायापाशात, बांधून ठेवत असतात. त्यांच्यातून मुक्त झाल्याशिवाय ईश्वर कृपेची शक्यता नाही. जो जीव ह्या द्वंदातून मुक्त झाला त्यालाच जीवनाच्या रहस्याचे ज्ञान होते. जो स्तुती व निंदा यांचा त्याग करतो, जो सर्व तऱ्हेच्या वासनांपासून दूर राहतो त्यालाच मुक्तीचा मार्ग सापडतो. पण ही अवस्था गाठणे फार फार कठीण कर्म आहे. नानक म्हणतात फार क्वचित साधक जे गुरुमार्गी झाले तेच ही अवस्था प्राप्त करू शकतात.

पद २ राग गौडी (श्री गुरु ग्रंथ साहिब क्र. २१९)

साधो रचना राम बनाई ॥

इकि बिनसै इक असथिरु मानै, अचरजु लखिओ न जाई ॥१॥रहाउ॥

काम क्रोध मोह बसि प्रानी, हरि मूरति बिसराई ॥

झूठा तनु साचा करि मानिओ, जिउ सुपना रैनाई ॥१॥

जो दीसै सो सगल बिनासै, जिउ बादर की छाई ॥

जन नानक जगु जानिओ मिथिआ, रहिओ राम सरनाई ॥२॥२॥

शब्दार्थ - रचना - सृष्टीची रचना. बनाई - निर्माण केली. बिनसै - नाशवंत. असमथिरु - चिरंतर, स्थिर. अचरजु - आश्चर्य. लखिओ न जाई - लिहणे शक्य नाही, समाजावून सांगणे अशक्य आहे. बसि - आधीन झाल्याने. मूरति - स्वरूप. बिसराई - विसरून जाणे. झूठा - खोटे, नश्वर. तनु - देह, शरिर. साचा - सत्य. जिउ - ज्याप्रमाणे. रैनाई - रात्र. बादर - मेघ, ढग. दिसै - दिसते. जानिओ - जाणा, ओळखा.

मिथिआ - मिथ्या, असत्य, खोटे. राहिओ - राहिला, रहाणे.

भावार्थ - साधक जनहो, ही सृष्टी त्या प्रभुपरमात्म्याने निर्माण केली. पण काय आश्चर्य आहे पहा, कोणाला ती अस्थिर, नाशवंत वाटते. तर तीच सृष्टी दुसऱ्याला शाश्वत, चिरंतन, स्थिर आहे असे वाटते. परमेश्वराने निर्माण केलेली ही सृष्टी व तिचे व्यवहार हे एक गहन गूढच आहे. काम, क्रोध, मोह आदि मायापाशात अडकल्याने माणूस परमेश्वराचे अस्तित्व विसरून गेला आहे.

माणूस स्वप्न पाहतो. स्वप्नात असेपर्यंत स्वप्नात पाहिलेली प्रत्येक गोष्ट सत्यच आहे असे त्यास वाटत असते. त्याचप्रमाणे आपले हे शरीर नाशवंत आहे, पण असे असूनही जगात माणूस जणू काही अमरपट्टाच घेऊन आला आहे असे वागत असतो. ढगाची सावली आता दिसते पण क्षणात नष्ट होते. त्याचप्रमाणे ह्या सृष्टीत आपणास जे जे दिसते ते सारे नष्ट होणारे आहे. हे नीट लक्षात घ्या. नानक म्हणतात सारा सृष्टीचा पसारा, हे जग, सारे सारे नश्वर आहे. केवळ तो प्रभुपरमात्मा सत, नित्य, स्थिर राहणारा आहे. हे ज्याने जाणले तो प्रभु परमात्म्यास शरण जातो व त्या परमेश्वराच्या इच्छेप्रमाणे जीवन व्यतीत करतो.

पद ३ राग गौडी (श्री गुरु ग्रंथ साहिब पान नं. २१९)

प्रानी कउ हरि जसु, मनि नही आवै ।

अहिनिसि मगनु रहै माइ मै, कहु कैसे गुन गावै ।रहाउ॥

पूत मीत माइआ ममता सिउ, अिह बिधि आपु बंधावै ॥

म्रिग त्रिसना जिउ झूठो अिहु जग, देखि तासि उठि धावै ॥१॥

भुगति मुकति का कारनु सुआंमी, मूड ताहि बिसरावै ॥

जन नानक कोटन मै कोऊ, भजनु राम को पावै ॥२॥३॥

शब्दार्थ - काउ- ला. जसु- गुण, स्तुती. आवै- येणे, मगनु-मग्न, मस्त. माइआ- माया, विकार. पूत - पुत्र, मुलेबाळे. मीत - मित्र. सिउ - त्यांच्या बरोबर. इह - ह्या, अशा. बिधि-पद्धतीने, प्रकारे. बंधावै - बांधून घेतो, बांधला जातो. म्रिग त्रिसना - मृगजळ. जिउ - ज्याप्रमाणे. झूठी - खोटी. देखि - पाहून. तासि - त्याप्रमाणे.

सुआमी - स्वामी. मुड - मुढ, मुख. कोटन - कोटी कोटी. कोऊ - कोणीतरी एखादाच, विरळा, क्वचित एखादा.

भावार्थ :- प्रभु परमात्म्याचे स्तवन करावे, आराधना करावी, असे का मनुष्य प्राण्यास वाटत नाही. तो सदैव मायेच्या मोहापाशात मग्न असल्याने तो प्रभु परमात्म्याचे नामस्मरण कसा करणार ? आपला संसार, पत्नी, मुले, आपला मित्र परिवार, सखे, सोबती यांच्या माया ममतेत त्याने स्वतःस बांधून घेतले असल्याने तो त्यातच रममाण होतो. त्यास प्रभु परमात्म्याची आठवणसुद्धा होत नाही. ज्याप्रमाणे तहानलेले हरिण मृगजळामागे धावत असते. त्यास कळत नाही की हे असत्य आहे, खोटे आहे, केवळ माया आहे. तो त्यामागे धावतच सुटतो व अखेर प्राणास मुक्तो. मानव प्राण्याचेही तसेच आहे. खऱ्या सुखाच्या शोधात तो ह्या संसाराच्या मोहमायारूपी मृगजळामागे धावत राहतो. भुक्तीमुक्तीदात्या परमेश्वरास पूर्णपणे विसरून जातो. काय ही दुर्दशा ! नानक म्हणतात, कोटी कोटी मानवप्राण्यातून एखादाच असा विरळा मानव निघतो, की जो ह्या संसाराच्या मिथ्यत्वास जाणतो व त्या मोहापाशातून मुक्त होऊन प्रभु परमात्म्याकडे धाव घेऊन राम भजनात मन लावतो व अखेर त्यास प्राप्त करतो.

पद ४ राग गौडी (श्री गुरु ग्रंथ साहिब पान २१९)

साधो इहु मनु गहिउ न जाई ॥

चंचल त्रिसनासंगि बसतु है, या ते थिरु न रहाई ॥रहाउ॥१॥

कठन करोध घट ही के भीतरि, जिह सुधि सभ बिसराई ॥

रतनु गिआनु सभ को हिरि लीना, ता सिउ कछु न बसाई ॥१॥

जोगी जतन करत सभि हारे, गुनी रहे गुन गाई ॥

जन नानक हरि भए दइआला, तउ सभ बिधि बनि आई ॥२॥४॥

शब्दार्थ - इहु - हे. गहिउ न जाई - नियंत्रणात, काबूत ठेवता येत नाही.

बसतु - आधिन राहणे. घट - शरिर, मन. सुधि - अकल भान. बिसराई

- विसरून जातो. रतनु - श्रेष्ठ. हिरि - हरण करणे, नाहिसे करणे, नष्ट

करणे. ता - म्हणून. सिउ - त्यात. बसाई - राहणे, वास करणे. भए -

झाले. तउ - तेव्हा. सभ - सगळे. बिधि- प्रयास, खटपट. बनि आई - यशस्वी होतात, सफल होतात.

भावार्थ - साधका हो - हे मन इतके चंचल आहे की ते बांधून ठेवणे अशक्य आहे. संसार सुखाच्या, ह्या चंचल मायावी हाव्यासाच्या, ते इतके आधीन झाले आहे की ते एका ठिकाणी स्थिर राहूच शकत नाही. मनातील क्रोध असा भयंकर आहे की तो माणसाची सारी विवेकबुद्धी नष्ट करतो. ह्या क्रोधाने सर्व ज्ञान, बुद्धी, शहाणपण नष्ट होते. तो प्रभू परमात्माच ह्या सान्या सृष्टीचा रचनाकार आहे, प्रतिपालक आहे, ह्या परमश्रेष्ठ ज्ञानाचा ही त्यास विसर पडतो. योगीजन आपल्या सान्या योग सामर्थ्यानेही ह्या मनास बांधून ठेऊ शकले नाहीत. सारे विद्वान पंडित ही आपल्या बुद्धीच्या जोरावर मनास बांधून ठेवण्यात यशस्वी झाले नाहीत. इतके हे मन चंचल व सदा अस्थिर आहे. पण ज्याच्या हृदयात प्रभू नाम आहे तो सदा त्याचे स्मरण करतो.

नानक देव सांगतात की तुमच्यावर जर त्या परम दयाळू परमेश्वराची कृपा झाली तर मात्र मनास काबूत ठेवण्याचे तुमचे सगळे प्रयत्न सफल होतील.

पद ५ वे राग गौडी (श्री गुरु ग्रंथ साहिब पान २१९)

साधो गोबिंद के गुन गावउ ॥

मानस जनमु अमोलकु पाइयो, बिरथा काहि गवावउ ॥१॥रहाउ॥

पतित पुनीत दीन बंध हरि, सरनि ताहि तुम आवउ ॥

गज को त्रासु मिटिओ जिह सिमरत, तुम काहे बिसरावउ ॥

तजि अभिमान मोह माइआ फुनि, भजन राम चितु लावउ ॥

नानक कहत मुकति पंथु अिहु, गुरुमुखि होइ तुम पावउ ॥२॥५॥

शब्दार्थ : जनमु - जन्म. अमोलकु - दुर्लभ, अनमोल. बिरथा - वृथा, वाया. सरनि - शरण. ताहि - त्याला. तजि - त्यजून, त्यागून, सोडून देऊन. फुनि - पुन्हा. लावउ - लावा, निमग्न हो. अिहु - हेच. गुरुमुखि- गुरुमार्गाने जाणारा (भक्त). पावउ - मिळवा, प्राप्त करा.

भावार्थ :- हे साधका तू गोविंदाचे, परमेश्वराचे स्मरण कर. त्याचे गुण गान कर. अत्यंत दुर्लभ, अमोल असा हा मानव जन्म तुला लाभला आहे. तो का व्यर्थ, वाया घालवतोस ? पतित, दीनांचा उध्दारकर्त्या परमेश्वरास शरण जा. आणि ह्या मानव जन्माचे सार्थक कर. अरे, ज्या परमेश्वराच्या नामस्मरणाने त्या गजेंद्राचे सर्व क्लेश दूर होऊन त्यास मुक्ती प्राप्त झाली, त्या प्रभुपरमेश्वरास कसा विसरतोस ? तुझा हा अहंकार सोडून दे. मोह मायेच्या पाशातून मुक्त होऊन त्या प्रभु परमात्म्याच्या ठायी तुझे चित्त एकाग्र कर. नानक सांगतात, हाच केवळ मोक्षप्राप्तीचा एकमात्र मार्ग आहे. गुरुने दाखवून दिलेल्या मार्गावर अग्रेसर हो आणि प्रभु कृपेस पात्र होऊन ह्या दुर्लभ नर जन्माचे सार्थक कर.

पद ६ वे राग गौडी (श्री गुरु ग्रंथ साहिब पान २२०)

कोऊ माई भुलिओ मनु समझावै ॥

बेद पुरान साध मग सुनि करि, निमख न हरि गुन गावै ॥रहाउ॥

दुरलभ देह पाइ मानस की, बिरथा जनमु सिरावै ॥

माइआ मोह महा संकट बन, ता सिउ रूच उपजावै ॥१॥

अंतरि बाहरि सदा संगि प्रभु, ता सिउ नेहु न लावै ॥

नानक मुकति ताहि तुम मानहु, जिह घटि रामु समावै ॥२॥६॥

शब्दार्थ - सिरावै - संपविणे, घालवणे. ता सिउ - त्याच्याशी. रूच - रूची, आवड. उपजावै - निर्माण करणे. नेहू - प्रेम, प्रीती. लावै - लावतो. मानहु - मानावा, जाणावा, समजावा. समावै - समावलेला आहे, वास केला आहे. कोई माई - हे माते, निमिख - निमिष, क्षण, पळभर. साध मग - संतजनांनी दाखविलेला मार्ग.

भावार्थ : हे माते, ह्या भरटकलेल्या मनाला जरा तरी समजाव ग ! वेद, पुराणे, संतजनांनी केलेला उपदेश ऐकूनही क्षणभर सुद्धा हे मन परमेश्वराचे नाव घेऊ इच्छित नाही. हा दुर्लभ मानव देह मिळूनही तो वाया घालवत आहे. माया मोहाच्या बिकट जंजाळात ते पूर्ण गुरफटून गेले आहे. एवढेच नव्हे तर

त्यातच त्याला आनंद वाटू लागला आहे. तो प्रभू परमात्मा ह्या देहाच्या आतच आहे. एवढेच नव्हे तर त्या बाहेर ही ह्या चराचर सृष्टीत तो भरून राहिला आहे. पण मोहमायेत रममाण झालेल्या ह्या जीवास त्या परमेश्वराची जाणीवही होत नाही. त्याच्याशी सख्य जोडावे असे त्यास जराही वाटत नाही. नानक म्हणतात, ज्या मानवाचे मनात, तो प्रभू परमात्मा सदैव वास करून राहिला आहे, तोच मुक्त होय. (मुक्ती मिळण्यास पात्र आहे.)

पद ७ वे राग गौडी (श्री गुरु ग्रंथ साहिब पान २२०)

साधो राम सरनि बिसरामा ॥
 बेद पुरान पढे को इह गुन, सिमरे हरि को नामा ॥१॥रहाउ॥
 लोभ मोह माइया ममता फुनि, अउ बिखिअन की सेवा ॥
 हरख सोग परसै जिह नाहनि, सो मूरति है देवा ॥१॥
 सुरग नरक अंम्रित बिखु ए सभ, तिउ कंचन अरू पैसा ॥
 उसतति निंदा ए सभ जा कै, लोभु मोहु फुनि तैसा ॥२॥
 दुखु सुखु ए बाधे जिह नाहीनि, तिह तुम जानहु गिआनी ॥
 नानक मुकति ताहि तुम मानउ, इह बिधि को जो प्रानी ॥३॥७॥

शब्दार्थ - सरनि - शरण. बिसरामा - विश्राम, आधार, आसरा. इहु - हे. गुन - गुन, गुण, बोध. सिमरे - स्मरण करतो. फुनि - पुनः. अउ - आणि. बिखिअन - विष, विकार, वासना. परसै - स्पर्श. नाहनि - नाही. पैसा - तांबे. तिह - त्याला. जानहु - जाणा, ओळखा. गिआनी - ज्ञानी, परमेश्वराचे ज्ञान प्राप्त झालेला, परमेश्वराशी एकरूप झालेला. बिधि - विचारांचा, गुणांचा, प्रकाराचा.

भावार्थ : हे साधका प्रभू नामाचा आसरा घे. वेद पुराणांचाही हाच संदेश आहे की, हे मानवा तुला मुक्ति प्राप्त करायची असेल तर हरि नामाचे स्मरण कर. ज्या माणसाला लोभ, मोह, माया, विषयवासना, हर्ष, शोक हे विकार स्पर्श ही करू शकत नाहीत, तो माणूस प्रत्यक्ष भगवंताची मूर्तीच होय. स्वर्ग नरक अमृत, विष, सोने, तांबे ह्या सर्वास जो समान लेखतो, त्याची कोणी स्तुती करा वा

निंदा करा त्याने तो विचलित होत नाही. लोभ, मोह त्यास ढळवू शकत नाहीत तो ज्ञानी पुरुष आहे असे समजा. नानक म्हणतात, असा मानवच मुक्त होय.

पद ८ वे राग गौडी (श्री गुरु ग्रंथ साहिब पान २२०)

मन रे कहा भइओ तै बउरा ॥

अहिनिसि अउध घटै नही जानै, भइओ लोभ संगि हउरा ॥रहाउ॥

जो तनु तै अपनो करि मानिओ, अरु सुन्दर ग्रिह नारी ॥

इन मै कछु तेरो रे नाहनि, देखो सोच बिचारी ॥१॥

रतन जनमु अपनो तै हारिओ, गोबिंद गति नही जानी ॥

निमख न लीन भइओ चरनन सिउ, बिरथा अउध सिरानी ॥२॥

कहु नानक सोइ नरु सुखिआ, राम नाम गुन गावै ॥

अउर सगल जगु माइआ मोहिआ, निरभै पदु नही पावै ॥३॥८॥

शब्दार्थ - कहा - कोठे. भइओ - झालास. बउरा - बावरा, वेडा, खुळा, भरकटलेला. अउध - आयुष्य. इनमै - ह्यात. कछु - काहीही नाहनि - नाही. देखो - पहा. रतनु - रत्नासारखा मौल्यवान. हारिओ - वाया घालवतोस. सोइ - तोच. अउर - आणि, इतर. निरभै - निर्भय, अभय.

भावार्थ - हे मना, तू इतका कसा रे सैरभैर, वेडा झालास, बावचळलास ? जाणाऱ्या प्रत्येक क्षणाला तुझे आयुष्य कमी कमी होत आहे. हे लक्षात न घेता तू मोहमायेपायी असा कसा रे हावरा झाला आहेस ? हे तुझे शरीर, तुझे घरदार, पत्नी, मुलंबाळं सारे सारे जे तू माझे माझे म्हणतोस ह्या पैकी कोणीही तुला साथ देणार नाही. ह्या गोष्टींचा तू नीट, गंभीरपणे विचार कर. ह्या मोहमायेच्या हव्यासापोटी परमेश्वराने तुला दिलेले हे सोन्यासारखे मौल्यवान आयुष्य तू उधळून टाकत आहेस. तुला परमेश्वराचे, ईश्वरप्राप्तीचे महत्वच कळले नाही. क्षणभरही प्रभुपदी लीन न होता तू तुझे आयुष्य वाया घालवत आहेस.

नानक म्हणतात - जो माणूस प्रभूनामाचे गुणगान करतो, त्यात रममाण होतो, तो खऱ्या सुखाची प्राप्ती करतो. बाकी सगळे मोहमायेच्या

पाशात फसून प्रभू कृपेस व निर्भय पदास पारखे होतात.

पद ९ वे राग आसावरी (श्री गुरु ग्रंथ साहिब पान २२०)

नर अचेत पाप ते डरू रे ॥

दीन दइयाल सगळ भै भंजन, सरनि ताहि तुम परू रे ॥१॥रहाउ॥

बेद पुरान जास गुन गावत, ता को नामु हीए मो धरू रे ॥

पावन नामु जगति में हरि को, सिमरि, सिमरि कसमल सभ हरू रे ॥१॥

मानस देह बहुरि नह पावै, कछु उपाउ मुकति का करू रे ॥

नानक कहत गाइ करुना मै, भावसागर कै पार उतरू रे ॥२॥१॥

शब्दार्थ- अचेत-चेतनाहीन, बेफिकीर. भै भंजन-भय दूर करणारा.

परू-पडा. जास-ज्याचे. हिए-हृदयात. मो-मध्ये. धरू-धारण कर. कसमल-

पाप. सभि-सर्व. बहुरि-पुनाः. कछु-काही. उपाउ-उपाय.

भावार्थ - हे निर्बुद्ध माणसा अरे जरा पापाची भीती बाळग आणि त्या प्रभू परमात्म्याला जो दीनांचा कैवारी, सकल भय हरण करणारा आहे, त्याला शरण जा. तोच तुला या भवसागरातून तारून नेईल. वेद, पुराणे ज्याचे सदैव स्तवन करतात. त्या प्रभु परमात्म्यास तू हृदयाशी धर. त्याला शरण जा. प्रभूचे नाम, हे सर्व पापांपासून मुक्ति देवून, पवित्र करणारे आहे. त्याचे तू सदैव स्मरण कर. तोच तुझ्या सर्व कर्मांपासून तुला मुक्त करील. अरे हा मानव देह फार दुर्मिळ आहे. तो परत परत मिळत नसतो. हे लक्षात घे, मुक्ति मिळविण्यासाठी काहीतरी प्रयत्न कर.

नानक सांगतात, 'हे मानवा त्या करुणामय परमेश्वराच्या गुणगानात निमग्न होऊन हा भवसागर तरून जा.'

पद १० राग आसा (श्री गुरु ग्रंथ साहिब पान ४११)

बिरथा हउ कउन सिउ मन की ॥

लोभि ग्रसिओ दसहू दिस धावत, आसा लागिओ धनकी ॥१॥रहाउ॥

सुख कै हेति बहुत दुखु पावत, सेव करत जन जन की ॥

दुआरहि दुआरि सुआन जिउ डोलत, नह सुधि राम भजन की॥१॥
 मानस जनमु अकारथ खोवत, लाज न लोक हसन की ॥
 नानक हरि जसु किउ नही गावत, कुमति बिनासै तन की ॥२॥१॥

शब्दार्थ - बिरथा - पीडा दुःख व्यथा. कहु- सांगु. कउन-कोणास. ग्रासिओ-
 ग्रासले, वेढणे. दसहू -दाहि. दिस- दिशा. आसा- ओढ, आशा. हेति-साठी.
 सेव - सेवा, नोकरी. सुआन-श्वान, कुत्रा. सुध- ध्यान, आठवण. अकारण-
 व्यर्थ, वाया. खोवत- घालवतो. हसन- हसतात. जसु-यश. किउ-का ?
 कुमति- दुष्ट वासना. बिनासै- विनाश करतो.

भावार्थ - माझ्या मनाची व्यथा कोणाला सांगू ? धनाच्या मोहात फसून मी
 वेड्यासारखा दाही दिशांना धांवतोय, सुखासाठी धडपडतोय. पण, दुसऱ्याची
 चाकरी करण्याचे दुःखच वाट्याला येतंय. कुत्र्यासारखे दारोदारी हिंडतोय.
 पण रामभजनाची शुद्धही राहिली नाही. मानव जन्म व्यर्थ घालवतोय. लोक
 माझी दशा पाहून मला हसतात पण त्याचीही मला लाज वाटत नाही.

नानक सांगतात, अरे वेड्या, हा मोह सोडून हरीचे गुणगान का नाही
 करत ? त्यानेच तुझ्या मनातील दुष्टवासना नष्ट होतील.

पद ११ वे राग देवगंधारी (श्री गुरु ग्रंथ साहिब पान ५३६)

यह मनु नैक न कहिओ करै ॥
 सीख सिखाइ रहिओ अपनी सी, दुरमति ते न टरै ॥१॥रहाउ॥
 मदि माइआ कै भइओ बावरो, हरि जसु नहि उचरै ॥
 करि परपंचु जगत कउ डहकै, अपनो उदरु भरे ॥१॥
 सुआन पूछ जिउ होइ न सूधो, कहिओ न कान धरे ॥
 कहु नानक भजु रामनाम नित, जा ते काजु सरै ॥२॥१॥

शब्दार्थ - नैक - जरासुद्धा. कहिओ - सांगितलेले. करै - करतो.
 सिख सिखाइ - शिकवून सुद्धा, समजावून सुद्धा. टरै - टाळणे. भइओ -
 झाला. बावरो -वेडा. उचरे - उच्चारणे. डहकै - फसवून. सुआन पूछ
 - कुत्र्याचे शेषूट.

भावार्थ - काय सांगू ? हे मन सांगितल्याप्रमाणे जरासुद्धा वागत नाही. सांगितलेले मुळीच ऐकत नाही. कितीही समजावले, शिकवले तरी आपली दुष्टबुद्धी जराही सोडत नाही. मद मायेच्या मोहाने ते वेडे पिसे झाले आहे. तोंडाने कधीही हरियश, गुणगान गात नाही. जगात सगळ्यांना फसवून आपला स्वार्थ साधते, आपले पोट भरते. हे मन कुत्र्याच्या शेपटासारखं आहे. कितीही प्रयत्न केला तरी कुत्र्याचे शेपूट वाकडे ते वाकडेच राहते. तसेच मनाचे आहे. त्याला कितीही शिकवा मन कधी त्याच्याकडे लक्षच देत नाही. त्याची चाल वाकडी ती वाकडीच.

नानक म्हणतात, अरे वेड्या मना, सदा राम नामात तल्लीन हो. त्यानेच तुझे सर्व कार्य व मनोरथ पूर्ण होतील.

पद १२ वे राग देव गंधारी (श्री गुरु ग्रंथ साहिब पान ५३६)

सभ किछु जीवत को बिवहार ॥

मात पिता भाई सुत बंधप, अरु फुनि ग्रिह की नारि ॥१॥रहाउ॥

तन ते प्रान होत जब निआरे, टेरत प्रेति पुकारि ॥

आध घरी कोऊ नहि राखै, घर ते देत निकारि ॥१॥

म्रिगत्रिसना जिउ जग रचना, यह देखहु रिदै बिचारि ।

कहु नानक भजु रामनाम नित, जा ते होत उधारु ॥१॥२॥

शब्दार्थ - बिवहार - व्यवहार. बंधप - नातेवाईक. फुनि - पुन्हा.

निआरे - वेगळे. टेरत - सांगतात. प्रेति - प्रेत. आध -घरी - अर्धी रटका. निकारि - काढून टाकतात. रिदै - हृदय. उधार-उद्धार.

भावार्थ - अरे मित्रा, क्षणभर विचार कर. तू ज्यांना तुझे असे समजतोस ते माता, पिता, बंधु अन्य नातलग, एवढेच काय तुझ्या घरातली तुझी पत्नी सुद्धा, कोणीही तुझे नाही. ह्या जगात तू आहेस तोवरच ही सारी नाती गोती आहेत. केवळ ह्या दुनियेचा हा मायावी व्यवहार आहे. तुझ्या ह्या देहातून प्राण निघून गेल्यावर सगळे तुला प्रेत म्हणून संबोधतील. आणि अर्धा घटकासुद्धा घरात ठेवणार नाहीत. लगेच बाहेर काढून जाळून पुरून नष्ट करून मोकळे

होतील. नीट विचार कर, अरे हे जग आणि त्याचे व्यवहार हे केवळ मृगजळ आहे.

नानक सांगतात, नित्य रामनामाचे भजन कर त्यानेच तुझा उद्धार होईल.

पद १३ वे राग देव गंधार (श्री गुरु ग्रंथ साहिब पान २२०)

जगत महि झूठी देखी प्रीति ॥

आपने ही सुख सिउ सभ लागे, किआ दारा किआ मीत ॥२॥३॥

मेरउ मेरउ सभै कहत है, हित सिउ बाधिओ चीत ।

अंति कालि संगी नह कोऊ, इह अचरज है रीति ॥१॥

मन मूरख अजहू नह समझत, सिख दै हारिओ नीत ॥

नानक भउजलु पारि परै, जउ गावै प्रभके गीत ॥२॥३॥

शब्दार्थ - सिउ - साठी. मेरउ - माझे. अचरज - आश्चर्य. कालि -

काळी. संगी - बरोबर. अजहू - अजुनही. सिख - शिकवून. भउजलु-

भवसागर. जउ - जो.

भावार्थ - अरे वेड्या, जगातील हे प्रेम वगैरे तुला दिसते ना ते सारे सारे खोटे आहे. ज्यांना आपले म्हणतोस ना, ते तुझी पत्नी, तुझे मित्र, हे सारे आपापल्या स्वार्थासाठी तुझ्या बरोबर असतात. ह्याचा तू नीट विचार कर. खरं आश्चर्य हे आहे की तू ज्यांना आपले समजतोस ना त्यापैकी कोणीही अंतकाली तुझ्याबरोबर येणार नाही. अरे मूर्ख मना, कितीदा समजावलं तरी तुला कळत कसं नाही ? अजून तरी हरीचे नामस्मरण कर.

नानक म्हणतात, आता तरी लक्षात घे, जो प्रभुचे गीत गातो, त्यालाच तो प्रभु परमात्मा भवसागर तरून जाण्यास सहाय्य करतो.

पद १४ दावे राग बिहाग (श्री गुरु ग्रंथ साहिब पान ५३७)

हरि की गति, नहि कोऊ जानै ॥

जोगी जती तपी पचि हारे, अरू बहु लोग सिआने ॥१॥२॥३॥

छिन माहि राउ रंक कउ करई, राउ रंक करि डारे ॥

रीते भरे भरे सखनावै, यह ता को बिवहारे ॥१॥

आपनी माइया आपि पसारि, आपहि देखन हारा ॥

नाना रूपु धरे बहुरंगी, सभ ते रहै निआरा ॥२॥

अगनत अपारु अलख निरंजन, जिह सभु जगु भरमाइओ ॥

सगल भरम तजि नानक प्राणी, चरनि ताहि चितु लाइओ ॥३॥

शब्दार्थ - पचि हारे - करून थकले. छिन मै - क्षणात. करि डारे - करून टाकतो. अलख - न दिसणारा. सखनावै - खाली, मोकळा. अगनत - अगणित. अपारु - अपार. रीते - खाली. ताको - त्याचे. जिह - ज्याने. निरंजन - मोह मायापासून अलिप्त.

भावार्थ - परमेश्वराची लीला अगाध आहे. योगी, यती, तपस्वी, ज्ञानी कोणाकोणालाही त्याच्या लीलेचा अंत लागलेला नाही. तो क्षणात रावाचा रंक करतो. तर रंकास राव करतो. होत्याचे नव्हते करतो तर नव्हते तेथे निर्माण करतो. हा त्याचा मायावी खेळ आहे. सर्वत्र त्याचीच माया पसरली आहे. आपल्या मायेने त्याने ही बहुरूपी बहुरंगी सृष्टी निर्माण केली आहे. तिचे सर्व व्यवहारही तोच चालवतो. पण स्वतः मात्र त्यापासून अलिप्त राहतो. त्या अनंत, अपार, अदृश्य, निर्लेप प्रभू परमात्म्याने सर्वानाच कोड्यात टाकले आहे.

नानक सांगतात - हे मानवा, ज्यांनी हे नीट ओळखले, समजावून घेतले, ज्यांनी मोहमायेचा त्याग केला तेच प्रभु चरणी लीन झाले.

पद १५ रावे राग सोरठी (गुरू ग्रंथ साहिब पान ६३१)

रे मन राम सिउ करि प्रीति ॥

स्रवन गोबिंद गुनु सुनउ अरु, गाउ रसना गीत ॥रहाउ॥

करि साध संगति सिमरु माधो, होहि पतित पुनीत ॥

कालु बिआल जिउ परिओ डोलै, मुखु पसारे मीत ॥१॥

आजु कलि फुनि तोहि ग्रसि है, समझि राखउ चीति ॥

कहै नानकु रामु भजि लै, जात अउसरु बीत ॥२॥

शब्दार्थ - स्रवन - श्रवण, कान. रसना - जीभ. साध - संत. माधो- परमेश्वरास, माधवास. बिआलु - सर्प. परिओ डोलै - भवती फिरणे.

मुखु - तोंड, जबडा. मीत - मित्रा, फुनि - पुनः. ग्रसि- घास घेईल, गिळेल. अउसरु - अवसर, वेळ.

हे मना, त्या प्रभु परमात्म्याशी सख्य जोड. कानांनी त्या प्रभुचे गुणगान ऐक. जिभेने त्याचे गुण गा. संत सज्जनांची संगत धर, असे केल्याने पापी माणूस पुण्यवान होतो. अरे वेड्या नीट लक्षात घे. तो कालसर्प तुझा घास घेण्यास आपला जबडा पसरून आ वासून तयार आहे. तो केव्हा तुला गिळील ह्याचा नेम नाही. म्हणून नानक सांगतात, आता वेळ फार थोडा राहिला आहे. त्या प्रभू रामाचे स्मरण कर.

पद १६ राग सोरठी (गुरु ग्रंथ साहिब पान ६३१)

मन की मन ही माहि रहि ॥

ना हर भजे न तीरथ सेवे, चोटी कालि गही ॥रहाउ॥

दारा मीत पूत रथ संपत्ति, धन पूरन सभ मही ।

अवर सगल मिथिआ ए जानहु, भजनु राम को सही ॥१॥

फिरत फिरत बहुते जुग हारिओ, मानस देह लही ।

नानक कहत मिलत की बरिआ, सिमरत कहा नही ॥२॥

शद्वार्थ - माहि - मध्ये. तिरथसेवे - संतांची सेवा. चोटी कालिगही - कालग्रहि, काळाने शेंडी धरली. महि - पृथ्वी, जग. लही - लागला, मिळाला. सिमरत - स्मरण, नामस्मरण.

भावार्थ - मनातल्या इच्छा मनातच राहून गेल्या. ना ईश्वर भक्ती केली ना तीर्थरूपी संतांची सेवा केली. आणि आता प्रत्यक्ष संपूर्ण आयुष्य संपले आहे. सारा खेळ खलास होत आला आहे.

पत्नी, पुत्र, मित्र, रथ, संपत्ती, धन एवढेच काय सारे जग नश्वर आहे. हे ओळख आणि परमेश्वराचे स्मरण कर, कारण तोच एकमात्र सत्य आहे. अन्य सर्व मिथ्या आहे.

अरे मित्रा, चौऱ्यांशी लक्ष योनींतून युगानुयुगे फिरल्यानंतर आता कुठे हा मानव जन्म प्राप्त झाला आहे. हीच परमेश्वर प्राप्तीची संधी आहे. आता तरी त्या प्रभू परमात्म्याचे स्मरण कर.

पद १७ राग सोरठी (गुरु ग्रंथ साहिब पान ६३२)

मन रे कउनु कुमति तै लीनी ।

परदारा निंदिआ रस रचिओ, राम भगति नहि कीनी ॥१॥

मुकति पंथू जानिओ तै नाहनि, धन जोरन कउ धाइआ ॥

अंति संगु काहु नही दीना, बिरथा आपु बंधाइआ ॥१॥

ना हरि भजिओ न गुरु जनु सेविओ, नह उपजिओ कछु गिआना ।

घट ही माहि निरंजनु तेरै, तै खोजत उदिआना ॥२॥

बहुतु जनम भरमत तै हारिओ, असथिर मति नही पाई ।

मानस देह पाइ पद हरि भजु, नानक बात बताई ॥३॥

शब्दार्थ - लीनी - घेतला. रस - रूचि, आवड. नाहिन - नाही. जोरन - जोडणे. धाइया - धावलास. काहु - कोणी. घट - देहात. माहि - मध्ये. तै - त्याला. उदियाना - रानावनात.

भावार्थ - हे मना, तुला कसली कुबुद्धि सुचली आहे ? परस्त्री व दुसऱ्याची निंदा करण्यातच तुला आनंद वाटतो. पण रामाची भक्ति करावी असे मात्र तुला वाटत नाही. मुक्तिमार्गाकडे जाण्याऐवजी धनसंपत्ती जोडण्यासाठी सारी धावाधाव केलीस. पण शेवटी ह्यापैकी काहीही तुझ्याबरोबर येणार नाहीये. अरे वेड्या ह्या मोहपाशाच्या बंधनात का व्यर्थ बंदिवान होतोस ? परमेश्वराचे भजन केले नाहीस, गुरुजनांची सेवा केली नाहीस. ना काही ज्ञान संपादन केलेस. सारा जन्म व्यर्थ वाया घालवलास. अरे, तो श्रीहरी सदैव तुझ्या अंतरात वास करत असताही त्याला शोधत रानावनात निष्कारण वणवण भटकत राहिलास. कित्येक जन्म तू असेच भ्रमिष्टासारखे वणवण फिरत राहिलास; पण तुझी बुद्धि, विचार, मन काही स्थिर झाले नाही.

नानक सांगतात, अरे तुला हा दुर्लभ मानव देह प्राप्त झाला आहे. आता तरी हरिभक्ति करून मोक्षाचा मार्ग शोध.

पद १८ राग सोरठी (गुरु ग्रंथ साहिब पान ६३२)

मन रे प्रभ की सरनि बिचारो ॥

जिह सिमरत गनका सी उधरी, ताको जसु उर धारो ॥रहाउ॥
 अटलु भइओ धुअ जाकै सिमरनि, अरु निरभै पदु पाइआ ॥
 दुख हरता इह बिधि को सुआमी, तै काहे बिसराइआ ॥१॥
 जब ही सरनि गही किरपानिधि, गज गराह ते छूटा ॥
 महमा नाम कहा कउ बरनउ, राम कहत बंधन तिह तूटा ॥२॥
 अजामलु पापी जगु जानै, निमख माहि निसतारा ॥
 नानक कहत चेत चितमनि तै भी उतरसि पारा ॥३॥

शद्वार्थ - उर - हृदय. गनका - गणिका, वेश्या. उधरी - उद्धार झाला.
 ताको - त्याला. इहबिधि - ह्या प्रकारे. बिसराइआ - विसरलास. बरनउ
 - वर्णन करू. तिह - त्याचे. निमख महि - क्षणात. निसतारा - उद्धार
 केला. चेत चिंतामणि - चिंतामणी. हे एक रत्न आहे. जे जवळ बाळगल्याने
 मनातील सर्व इच्छा पूर्ण होतात. उतरसि पारा - भवसागर पार करून जाईल.

भावार्थ - हे मना, त्या प्रभू परमात्म्यास शरण जा, ज्या प्रभूला शरण
 गेल्याने पापी वेश्येचा उद्धार झाला, त्या प्रभूचे यशोगान हृदयाशी धर.

ज्या प्रभूच्या भक्तीने धुवाने अढळपद प्राप्त केले आणि तो सर्व
 भयापासून मुक्त झाला, त्या दुःखहर्ता प्रभूस तू का विसरतोस ? जेव्हा
 गजेंद्राचा पाय मगरीने पकडला. तेव्हा त्याने त्या कृपानिधी परमेश्वराचा धावा
 केला व त्यामुळेच त्या गजेंद्राची मगरीच्या तावडीतून सुटका झाली. त्याच्या
 नामाचा महिमा मी किती वर्णन करू ? त्या प्रभू परमेश्वराच्या नामस्मरणाने
 सर्व बंधने तुटतात. सगळं जग जाणतं की अजामीळ महापापी होता; पण प्रभू
 परमात्म्यास शरण जाताच क्षणात मुक्त झाला.

नानक सांगतात, प्रभु परमात्म्याचे नाम हे साक्षात चेतना चिंतामणीच
 आहे. ज्याने प्रभू नामाचा आसरा घेतला, तो भवसागराच्या पार गेला.

पद १९ वे राग सोरठी (गुरु ग्रंथ साहिब पान ६३२)

प्रानी कउनु उपाउ करै ॥

जाते भगति राम की पावै, जम को त्रासु हरै ॥रहाउ॥

कउन करम बिदिआ कहु कैसी, धरमु कउनु फुनि करई ॥
 कउनु नामु गुर जाकै सिमरै, भवसागर कउ तरई ॥१॥
 कल मै एकु नामु किरपानिधि, जाहि जपै गति पावै ।
 अउर धरम ताकै समि नाहनि, इह बिधि बेदु बतावै ॥२॥
 सुखु दुखु रहत सदा निरलेपी, जाकउ कहत गुसाई ।
 सो तुमही महि बसै निरंतरि, नानक दरपनि निआई ॥३॥

शब्दार्थ - कउनु - कोणता. जाकै - ज्याने. कलमहि - कलीयुगात.
 गति - उच्च अध्यात्मिक अवस्था, मुक्ती. नाहनि - नाही. इह विधि -
 अशाप्रकारे. गुसाई - प्रभू परमात्मा. तुमही - तुमच्या. महि-मध्ये. दरपनि
 निआई-दर्पणासारखे, ज्याप्रमाणे आरशात प्रतिबिंब असते तसे.

भावार्थ - मानवाने कोणता उपाय करावा की ज्यामुळे रामभक्ति प्राप्त होईल.
 मन प्रभू नामाकडे वळेल व यमाच्या त्रासापासून मुक्त होईल ? कोणते कर्म,
 कोणता धर्म, कोणती विद्या, कोणता विधी करावा, कोणता गुरुमंत्र जपावा
 की ज्यामुळे मानव हा भवसागर तरून जाईल ?

ह्या कलियुगात त्या एकमात्र कृपासागर परमेश्वराच्या नाम जपानेच
 मुक्ति प्राप्त होईल. त्यासारखा अन्य कोणताही धर्म नाही, असे वेदही सांगतात.
 तो परमेश्वर जो सुखदुःखापासून अलिप्त आहे. त्याला सर्व प्रभू परमात्मा म्हणतात.
 तो सदैव तुमच्या हृदयी वास करितो. ज्याप्रमाणे आरशात आपण प्रतिबिंब
 पाहतो. नानक म्हणतात, त्याचप्रमाणे त्याला जाणावे व त्याचे नामस्मरण करावे.

- पद २० वे राग सोरठी (गुरु ग्रंथ साहिब पान ६३२)

माई में किह बिधि लखउ गुसाई ।

महामोह अगिआनि तिमरि मो, मनु रहिओ उरझाई ॥रहाउ॥

सगल जनमु भ्रम ही भ्रम खोइओ, नह असथिर मति पाई ।

बिखिआ सकत रहिओ निस बासुर, नह छुटी अधमाई ॥१॥

साधसंगु कबहु नहि कीना, नह कीरति प्रभ गाई ।

जन नानक में नाहि कोउ गुनु, राखि लेहु सरनाई ॥२॥

शद्वार्थ - माई - आई, माता. किह - कोणत्या. बिधि - उपायाने, प्रकारे. लखउ - ओळखू, दिसेल, जाणू, समजावून घेऊ. अगिआनि - अज्ञान. तिमरि - अंधकारात. उरझाई - फसून, अडकून. निसबासुर - रात्रंदिवस. नह - नाही. अधमाई - अधमपणा, वाईट प्रवृत्ती, कुसंगती. कबहु - कधीही. कीना - केली. कीरति - कीर्ती.

भावार्थ - हे माते, मी कोणत्या मार्गाने त्या प्रभु परमात्म्यास जाणून घेऊ ? माझं मन सदैव महामोहात, अज्ञान अंधकारात फसून राहिले आहे. सगळा जन्म मायेच्या भ्रमात भ्रमण्यात घालवला. मन स्थिर, एकाग्र करू शकलो नाही. रात्रंदिवस विषयासक्त बनून राहिलो. दुष्ट वासनेपासून क्षणभर ही दूर झालो नाही. कधी संतसंग केला नाही. कधी प्रभूचे गुणगान केले नाही. हे माते, मी संतांची संगतही केली नाही. मी कोणताही चांगला गुण मिळवला नाही. जन्मभर साऱ्या अवगुणांची खाणच बनून राहिलो. नानक सांगतात, हे परमेश्वरा, आता मी तुला शरण आलो आहे, माझे रक्षण कर.

पद २१ राग सोरठी (गुरु ग्रंथ साहिब पान ६३२)

माई मनु मेरो बसि नाहि ॥

निसबासुर बिखिअन कउ धावतु, किहि बिधि रोकउ ताहि ॥

बेद पुरान सिप्रिति के मत सुनि, निमख न हीए बसावै ॥रहाउ॥

परधन परदारा सिउ रचिओ, बिरथा जनमु सिरावै ॥१॥

मदि माइआ कै भइओ बावरो, सुझत नह कछु गिआना ।

घट ही भीतरी बसत निरंजनु, ताको मरमु न जाना ॥२॥

जब ही सरनि साध की आइओ, दुरमति सगल बिनासी ।

तब नानक चेतिओ चिंतामनि, काटी जम की फासी ॥३॥

शद्वार्थ - बसि नाहि - ताब्यात नाही, स्वाधीन नाही. किहि-बिधि-कोणत्या प्रकारे. रोकउ - थांबवू. ताहि - त्याला. बसावै - धारण करणे. सिरावै - गमावला, घालवला. भइओ - झाले. मरमु - मर्म.

भावार्थ - हे माते, काय करू ? माझे मन माझ्या ताब्यात रहातच नाही.

रात्रंदिवस मोह मायेच्या मागे धावत राहते. काही केल्या मी त्याला त्यापासून थांबवू शकत नाही. वेद, पुराणे, स्मृति सगळे काही वाचले; पण कशाचाही उपयोग झाला नाही. मन क्षणभरही स्थिर होत नाही. ताब्यात रहात नाही. परधन, परस्त्री यांच्या मोहात पडून सारा जन्म वाया घालवला. मायेच्या नशेत वेडा होऊन भटकत राहिलो. थोडंसुद्धा शहाणपण शिकलो नाही. माझ्या मध्येच तो प्रभू परमात्मा विराजमान आहे हे मर्म मला कधीच कळले नाही; पण जेव्हा संत सहवास लाभला, तेव्हा सर्व कुविचारांचा नाश झाला. नानक सांगतात, प्रभू नामरूपी चेतना चिंतामणी प्राप्त झाल्यामुळे यमाच्या पाशातून मुक्त होता येते.

पद २२ वे राग सोरठी (गुरू ग्रंथ साहिब पान ६३३)

रे नर इह साची जीअ धारि ॥

सगल जगतु है जैसे सुपना, बिनसत लगत न बार ॥रहाउ॥

बारु भीति बनाई रचि पचि, रहत नाहीं दिन चारि ।

तैसे ही इह सुख माइआ के, उरझिओ कहा गवार ॥१॥

अजहु समझि कछु बिगरिओ नाहिनि, भजि ले नामु मुरारी ।

कहु नानक निज मतु साधन कहे, भाखिओ तोहि पुकारि ॥२॥

शब्दार्थ - जीअ धारि - लक्षात घे, मनात धारण कर. बिनसत - नष्ट होणे. बार - वेळ. बारु - वाळू. भीति - भिंत. पचि - टिकणे. उरझिओ - मस्त होणे, गवार - अडाणी. अजहु - अजूनही. बिगरिओ - बिघडले. नाहिन - नाही. कहु - सांगतात.

भावार्थ - हे माणसा, हे सत्य नीट लक्षात घे की हे जे दिसते ते सारे जग एक स्वप्न आहे. ते नष्ट होण्यास काहीही वेळ लागणार नाही.

अरे अडाण्या, वाळूची भिंत बांधली तर ती चार दिवस ही टिकत नाही, तसेच मायारूपी दुनियेतील सुख हे क्षणभंगूर आहे हे नीट लक्षात घे. आजपर्यंत ह्या मायेत मग्न होऊन व्यर्थ जन्म घालवलास. नानक म्हणतात, हे मानवा अजून वेळ गेली नाही. अजून तरी सावध हो आणि त्या प्रभु परमात्म्याचे भजनी लाग. हे माझे प्रामाणिक मत मी तुला प्रेमाने सांगतो.

पद २३ वे राग सोरठी (गुरु ग्रंथ साहिब पान ६३३)

इह जगि मीतु न देखिओ कोई ।

सगल जगतु अपनै सुखि लागिओ, दुख में संगि न होई ॥रहाउ॥

दारा, मीत, पूत, सनबंधी, सगरे घन सिउ लागे ॥

जब ही निरधन देखिओ नर कउ, संगु छाडी सभ भागे ॥१॥

कहउ कहा यिआ मन बउरे, कउ इन सिउ नेहु लगाइओ ।

दीना नाथ सकल भै भंजन, जसु ताको बिसराइओ ॥२॥

सुआन पूछ जिउ भइओ ना सूधउ, बहुतु जतनु मै कीनउ ।

नानक लाज बिरद की राखहु, नामु तुहारउ लीनउ ॥३॥

शब्दार्थ - मितु - मित्र. देखिओ - पाहिले. कोई - कोणी. सगल - सगळे. संगि - सोबत. सनबंधी - संबंधी, सगेसोयरे, नातलग. सगरे - सगळे. सिउ - त्याच्याशी, छाडी सोडून. सभ - सगळे. कहउ - कहा, काय सांगू ? यिआ - त्याच्याशी. बउरे - वेडे झाले बावरे झाले. कउ - कसे. नेहु - स्नेह.

भावार्थ - ह्या जगात सच्चा मित्र शोधूनही सापडत नाही. सगळे लोक आपआपल्या स्वार्थापुरते तुमच्या जवळ येतात. पत्नी, पुत्र, मित्र, सगळे तुमच्या धनापोटी तुमच्या पुढे पुढे करतात. खोटे प्रेम दाखवतात. निर्धन झालात की सगळे तुमच्यापासून दूर पळतील. तुम्हाला सोडून जातील. अरे वेड्या मना, तुला किती वेळा आणि कसे समजाऊ ? का ह्या स्वार्थी जगाशी स्नेह जोडतोस ? आणि सर्व भयांपासून मुक्ति देणाऱ्या त्या दीना-नाथास का विसरतोस. ज्याप्रमाणे कुत्र्याचे शेंपूट सरळ करण्यासाठी कितीही प्रयत्न केले तरी ते सरळ होत नाही. तसेच हे मन कधीही सुधारणार नाही.

नानक म्हणतात, हे परमेश्वरा मी, तुझ्या नामात तल्लीन झालो आहे, आता तुझे ब्रीद तूच राख.

पद २४ वे राग सोरठी (गुरु ग्रंथ साहिब पान ६३३)

मन रे गहिओ न गुरु उपदेसु ॥

कहा भइओ जउ मूडु मुडाइओ, भगवउ कीनो भेसु ॥रहाउ॥
 साचु छाडि कै झूठहि लागिओ, जनमु अकारथ खोइओ ॥
 करि परपंच उदर, निज पोखिओ, पसु की निआई सोइओ ॥१॥
 राम भजन की गति नही जानी, माइआ हाथि बिकाना ॥
 उरझि रहिओ बिखिन संगि बउरा, नामु रतन बिसराना ॥२॥
 रहिओ अचेत न चेतिओ गोबिंद, बिरथा अउध सिरानी ॥
 कहु नानक हरि बिरदु पछानउ, भूले सदा परानी ॥३॥

शब्दार्थ- गहिओ- धारण करणे. मूड - डोके, मुंडाइओ - मुंडण केले.
 भगवउ- भगवा. भेखु - वेष. खोइओ-दवडलास, गमावलास. अकारथ
 - विनाकारण, व्यर्थ. पोखिओ-पोसलास, भरलास. पसु- पशु, निआई
 - प्रमाणे. सोइओ - झोपलास. हाथि- हात. बिकाना - विकणे, उरझि-
 गुरफटून, अचेत - बेसावध, सिरानी- गमवणे, संपविणे.

भावार्थ - रे मना, तू गुरुच्या उपदेशाप्रमाणे का वागत नाहीस ? अरे
 डोक्याचे मुंडन केल्याने व भगवी वस्त्र धारण केल्याने वैराग्य येत नसते.
 सत्याकडे पाठ फिरवून खोट्या व नश्वराची कास धरून तू तुझा जन्म वाया
 घालवलास. स्वार्थ साधून तू तुझे पोट भरलेस आणि जनावरासारखा घोरत
 पडलास. स्वतःला मायेत झोकून देऊन परमेश्वर भजनाकडे मात्र पाठ
 फिरवलीस. विषय वासनेत गुरफटून गेलास आणि नामरूपी रत्नास विसरून
 गेलास. जन्मभर बेसावध राहिलास. परमेश्वराचे स्मरण ही तुला झाले नाही.
 आणि जन्म वाया घालवलास. नानक सांगतात, हे प्रभो हा मानव प्राणी सदा
 चुकतच राहिला आहे; पण तरीही तू तुझ्या ब्रीदाचे रक्षण कर. हे दाता,
 कृपानिधान, तू शरण येणाऱ्यांचा उद्धार कर.

पद २५ राग सोरठी (गुरु ग्रंथ साहिब पान ६३३)

जो नरु दुखमें दुखु नहि मानै ॥
 सुख सनेहु अरु भय नही जाकै, कंचन माटी मानै ॥रहाउ॥
 नह निंदिआ नह उसतति जाकै, लाभु मोहु अभिमाना

हरख रोग ते रहै निआरउ, नाहि मानु अपमाना ॥१॥

आसा मनसा सगल तिआगै, जगते रहै निरासा ॥

कामु, क्रोधु जिह परसै नाहनि, तिह घटि, ब्रहमु निवासा ॥२॥

गुरु किरपा जिह नर कउ कीनी, तिह इह जुगति पछानी ।

नानक लीन भइओ गोबिंद सिउ, जिउ पानी संग पानी ॥३॥

शब्दार्थ - नहि मानै - मानत नाही. जाकै - ज्याला. निआरउ - वेगळा, अलिप्त. ब्रहमु - परमेश्वर. कउ - ज्या. किनी - केली. तिह - त्याने. लीन - एकरूप होणे, मिसळून जाणे, विलीन होणे.

भावार्थ - जो मनुष्य दुःखाने दुःखी होत नाही, सुखाने सुखावत नाही, ज्याला कशाचे भय वाटत नाही, ज्याला सोनेसुद्धा मातीसमान, मृत्तिके समान वाटते, जो निंदा, स्तुती, लोभ, मोह, अभिमान, हर्ष शोक ह्या सर्व विकारांपासून विमुक्त झाला, ज्याला मान-अपमान सारखेच वाटतात, ज्याच्यावर आशा-निराशा कशाचा काहीही परिणाम होत नाही, ज्याला काम-क्रोध स्पर्शही करत नाहीत, त्याच्या शरीरात प्रत्यक्ष परमेश्वर वास करतो. नानक सांगतात, ज्याच्यावर प्रभूची कृपा झाली, त्यालाच हे जीवन रहस्य समजते. मग जसे पाण्यात पाणी मिसळले की ते वेगळे करताच येत नाही, तसे असा मानव परमेश्वराशी एकरूप होऊन जातो. त्याचे स्वतंत्र अस्तित्वच शिल्लक रहात नाही; तो प्रभूरूप होतो.

पद २६ वे राग सोरठी (गुरु ग्रंथ साहिब पान ६३४)

प्रीतम जानि लेहु मन माही ॥

अपने सुख सिउ ही जगु फांधिओ, को काहु को नाहि ॥रहाउ॥

सुख में आनि बहुतु मिली बैठत, रहत चहु दिसी घेरे ॥

विपत्ति परि सभ ही संगु छाडित, कोउ न आवत नेरै ॥१॥

घरकी नारि बहुतु हितु जा सिउ सदा रहत संग लागी ।

जब ही हंस तजी इह काइआ, प्रेत प्रेत करि भागी ॥२॥

इह विधि को बिउहार बनिओ है, जा सिउ नेहु लगाइओ ।

अंतबार नानक बिनु हरि जी, कोउ कामि न आइओ ॥३॥

शब्दार्थ - सिउ - त्यांच्याशी. फांधिओ - बांधला गेला आहे. को काहुका नाही - कोणी कोणाचे नाही. छाडित - सोडून जातात. नेरै - नजीक, जवळ. हंस - प्राण. काइआ - काया, शरीर. बिउहार-व्यवहार.

भावार्थ - हे प्रिय मित्रा, हे मनात नीट जाणून घे की जगात सगळेजण आपापल्या सुखासाठी एकमेकांशी बांधले गेले आहेत. ह्या जगात कोणी कोणाचे नाही. सुखात सगळेच तुम्हाला चारी बाजूंनी कवटळून बसतात; पण तेच लोक विपत्तीचे काळात संगत सोडून पळून जातात. त्यावेळी कोणी जवळसुद्धा येत नाहीत. तुम्ही जिच्यावर जीवापाड प्रेम केलेत जी. सदैव तुमच्याबरोबर असे, अशी तुमची प्रिय पत्नीही तुमचे प्राण गेल्यावर प्रेत प्रेत म्हणत तुमच्यापासून दूर पळते. नानक म्हणतात, हे मित्रा, हाच जगाचा व्यवहार आहे. जगाची रीत आहे. अंतकाळी त्या एका प्रभू परमात्म्याशिवाय कोणीही कामी येत नाही.

पद २७ राग धनासरी (धनश्री) (गुरु ग्रंथ साहिब पान ६८४)

काहे रे बन खोजन जाई ॥

सरब निवासी सदा अलेपा, तोही संगि समाई ॥रहाउ॥

पुहप मधि जिउ बासु बसत है, मुकर माहि जैसे छाई ॥

तैसे ही हरि बसे निरंतरि, घट ही खोजहु भाई ॥१॥

बाहरि भीतरि एको जानहु, इहु गुर गिआनु बताई ।

जन नानक बिनु आपा चीनै, मिटै न भ्रम की काई ॥२॥

शब्दार्थ :- खोजन - शोधणे. अलेपा - अलिप्त. तोही - तुझ्यात. संगि - संगतीत, बरोबर. समाई - सामावलेला. पुहप - पुष्प. बासू- सुगंध, वास. बसते - वसतो. मुकर - आरसा. माहि - मध्ये. छाई- छाया, प्रतिमा, प्रतिबिंब. चिनै - ओळखणे. काई - शेवाळे.

भावार्थ - अरे प्राण्या, त्या परमेश्वरास शोधण्यासाठी रानावनात कशाला भटकतोस ? अरे, तो सर्वत्र भरलेला, व्यापलेला आहे; पण सर्वापासून अलिप्त आहे. तो तुझ्यात ही सामावलेला आहे. जसा फुलामध्ये वास असतो, आणि वास फुलाच्या कणाकणात असतो, पण दिसत मात्र नाही. किंवा

आरशातच प्रतिबिंबही लपलेले असते. तसाच तो परमेश्वर सदैव सर्वत्र वास करतो. त्याला तुझ्यात शोध. सदगुरू हेच सांगतात की तो प्रभू परमेश्वर आत-बाहेर सर्वत्र भरून राहिला आहे. लोकहो, आपले आत्मस्वरूप ओळखल्याशिवाय, आपल्यामध्ये वास करणाऱ्या त्या परमात्म्यास जाणल्याशिवाय तुमच्या मनातील भ्रंती दूर होणार नाही.

पद २८ वे राग धनासरी (गुरू ग्रंथसाहिब पान ६८४)

साधो इहु जगु भरम भुलाना ॥

रामनाम का सिमरनु छोडिआ, माइआ हाथि बिकाना ॥१॥

मात-पिता भाई सुत बनिता, ता कै रसि लपटाना ॥

जोबनु धनु प्रभता कै मद महि, अहिनिसि रहै दिवाना ॥१॥

दीन दइआल सदा दुखभंजन, ता सिउ मनु न लगाना।

जन नानक कोटन महि किनहू, गुरमुखि होइ पछाना ॥२॥

शब्दार्थ - भुलाना - भुलवितो. छोडिआ - सोडले. बिकाना - रुजणे, विकले गेले. रसि - मोहात. लपटाना - गुरफटने. जोबनु - यौवन. प्रभता - प्रभुता, सत्ता. मद - मस्ती, उन्माद. दिवाना - वेडापिसा. कोटन - कोट्यावधी. किनहू - क्वचितच, एखाद्यास.

भावार्थ - हे साधका, सज्जना, हे जग भ्रमाने भरकटलेले आहे. रामनामाचे स्मरण करायचे सोडून माणूस मायेमध्ये गुरफटलेला गेला आहे. माता, पिता, भाऊ, पुत्र, कन्या, ह्यात रममाण झाला आहे. यौवन, धन, सत्ता ह्यांच्या मस्तीत तो रात्रंदिवस उन्मत्त झाला आहे. आणि सर्व दुःखाचे हरण करणाऱ्या दीन दयाळू परमेश्वराकडे मात्र मन वळवले नाही.

नानक सांगतात - लोकहो, ह्या जगातील कोट्यावधि लोकांतून एखादाच गुरूपदेशाने त्यास (प्रभुस) प्राप्त करतो.

पद २९ राग धनासरी (धनश्री) (गुरू ग्रंथसाहिब पान ६८४)

तिह जोगी कउ जुगति न जानउ ॥

लोभ मोह माइआ ममता फुनि, जिह घटि माहि पछानउ ॥१॥

पर निंदा उसतति नह जाकै, कंचन लोहु समानो ।
हरख सोग ते रहै अतिता, जोगी ताहि बखानो ॥१॥
चंचल मनु दहदिसि कउ धावत, अचलु जाहि ठहरानो ।
कहु नानक इह बिधि को जो नरु, मुकति ताहि तुम मानो ॥२॥

शब्दार्थ - तिह-तो. जुगति-युक्ती, रहस्य. जानउ-जाणतो, समजतो.
पछानउ-ओळखावा, समजावे. बरवानो - म्हणावा. अतिता - पलिकडे.

भावार्थ - ज्या योग्याच्या मनातून लोभ, मोह, माया, ममता हे विकार नष्ट झाले नाहीत, त्याला योगांचे रहस्य समजले नाही असे जाणा. जो परनिंदा करत नाही, स्तुतीने हुरळून जात नाही, जो लोखंड व सोने एक समान मानतो, जो हर्ष, शोक आदि विकारांच्या पलिकडे गेला आहे, त्याला खरा योगी असे समजावे. नानक म्हणतात, दाही दिशांनी धावणाऱ्या या चंचल मनास ज्याने काबूत आणून स्थिर केले आहे असा माणूस मुक्त आहे. असे तुम्ही समजा.

पद ३० राग धनासरी (धनश्री) (गुरुग्रंथ साहिब पान ६८४)

अब मैं कउन उपाउ करउ ॥

जिह बिधि मन को संसा चुकै, भउनिधि पारि परउ ॥१॥

जनमु पाई कछु भलो न कीनो, ता ते अधिक डरउ ॥

मन बच क्रमि हरि गुन नहीं गाए, यह जीअ सोच धरउ ॥१॥

गुरमति सुनि कछु गिआनु न उपजिओ, पसु जिउ उदरु भरउ ॥

कह नानक प्रभ बिरदु पछानउ, तब हउ पतित तरउ ॥२॥

शब्दार्थ - संसा - भ्रम. चुकै - चुकेल, नष्ट होइल. कीनो - केले. ताते - त्यामुळे. पछानउ - जाण. डरउ - घाबरणे. हउ - मी. बच - वाणी, वाचा. तरउ - तरणार.

भावार्थ - हे प्रभु परमेश्वरा, आता मी कोणता उपाय करू की ज्यामुळे मी ह्या संसाराच्या बंधनातून मुक्त होऊन हा भवसागर पार करून जाईन ? हा दुर्लभ मानव देह मिळूनही मी काहीही सत्कृत्य केले नाही. त्यामुळेच मला अधिक भीती वाटत आहे. आता मला खूप पश्चात्ताप वाटत आहे. असा विचार

मनात येतो की मानव जन्म मिळूनही मी देहाने, मनाने, वाचने प्रभूचे कधीही गुणगान केले नाही. गुरुकडून उपदेश ऐकला नाही. माझ्या डोक्यात जरासुद्धा अक्कल आली नाही. एखाद्या जनावरासारखा केवळ पोट भरत राहिलो. आपल्याच स्वार्थात निमग्न राहिलो. नानक म्हणतात, हे प्रभू आता तूच आपले पतितोद्धाराचे ब्रीद संभाळ, तरच माझ्या सारख्या पतीतांचा उद्धार होईल.

पद ३१ वे राग जैतश्री (गुरु ग्रंथसाहिब पान ७०२)

भुलिओ मनु माइआ उरझाइओ ॥

जो जो करम कीओ लालच लगी, तिह तिह आपु बंधाइओ ॥रहाउ॥

समझ न परी बिखै रसि रचिओ, जसु हरि को बिसराइओ ॥

संगि सुआमी सो जानिओ नाहिन, बनु खोजन कउ धाइओ ॥१॥

रतनु रामु घट ही के भीतरु, ताको गिआन न पाइओ ॥

जन नानक भगवंत भजन बिनु, बिरथा जनमु गवाइओ ॥२॥

शब्दार्थ - उरझाइओ - गुरफटणे. बिखै - विषयवासना. सुआमि - स्वामी, ईश्वर. खोजन - शोधत. धाइओ - पळत सुटले.

भावार्थ - हे बंधुजन हो ऐका, मायेच्या मृगजळास भुलून माझे मन त्यात गुरफटून गेले. मायेच्या मोहात गुंतून मी जो, जो कर्म करत गेलो तो तो त्यात आपल्याला अधिकच अडकवून घेतले.

अज्ञानाने विषयासक्त होऊन हरिगुण संकिर्तन विसरून गेलो. तो प्रभू परमात्मा सदैव माझ्याजवळ असूनही ते मी विसरलो आणि त्याला शोधण्यासाठी रानावनात वणवण भटकत राहिलो. तो प्रभू परमात्मा प्रत्येक मानवाच्या अंतरात वसत असतो; पण त्याचे मला ज्ञान झाले नाही. नानक सांगतात - भगवंत भजनाशिवाय मानव जन्म व्यर्थ घालविला.

पद ३२ वे राग जैतश्री (गुरु ग्रंथसाहिब पान ७०३)

हरि जू राखि लेहु पति मेरी ॥

जम को त्रास भइओ उर अंतरि, सरन गही किरपा निधि तेरी ॥रहाउ॥

महा पतित मुगध लोभी फुनि, करत पाप अब हारा ॥

भै मरबे को बिसरत नाहिन,, तिह चिंता तनु जारा ॥१॥
 कीए उपाय मुकति के कारनि, दहादिसि कउ उठि धाइआ।
 घट ही भीतरि बसै निरंजनु, ताको मरमु न पाइआ ॥२॥
 नाहिन गुनु नाहिन कछु जपु तपु, कउनु करमु अब कीजै॥
 नानक हारि परिओ सरनागति, अजै दानु प्रभ दीभै ॥३॥

शब्दार्थ - हरि जू - हे प्रभु जी. लेहु - घ्या. गहि - घेतली, धरली. मुगध
 - महा मूर्ख. फुनि - पुनः पुन्हा. नाहन - नाही. जारा - जाळतो. धाइआ
 - धावणे, धावतो. अभै - अभय. मरने को - मरनाला.

भावार्थ - हे प्रभो, आता तूच माझी लाज राख. यमाच्या पाशाची भीती
 उरात भरून राहिली आहे. हे कृपानिधे ! मी तुला शरण आलो आहे. मी
 महापापी आहे, लोभी आहे, महा मूर्ख आहे. पुन्हा पुन्हा पापाचरण करून मी
 आता पूर्ण हरलो आहे. मरणाची भीती काही केल्या मनातून जात नाही.
 मरणाची चिंता मला सतत जाळत आहे. मुक्तीचे सारे उपाय शोधण्यासाठी दाही
 दिशांना वणवण फिरलो. परमेश्वर माझ्या अंतरातच आहे; पण त्यास मी
 जाणलेच नाही. हे परमेश्वरा, माझ्या अंगी कोणतेही गुण नाहीत. मी जपतप
 काही केले नाही. नानक म्हणतात, हे प्रभो मी आता तुला शरण आलो आहे.
 मला अभयदान दे. मृत्यूच्या भयातून मुक्त कर.

पद ३३ राग जैतश्री (गुरु ग्रंथसाहिब पान ७०३)

मन रे साचा गहो बिचारा ॥

राम नाम बिनु मिथिआ मानो, सगरो इहु संसारा॥रहाउ॥

जाकउ जोगी खोजत हारे, पाइओ नहि तिह पारा ॥

सो सुआमी तुम निकटि पछानो, रूप रेख ते निआरा ॥१॥

पावन नाम जगत मैं हरि को, कबहु नाहि संभारा ॥

नानक सरनि परिओ जग बंदन, राखहु बिरदु तुमारा ॥२॥

शब्दार्थ - गहो - ग्रहण कर, रूप रेख - रुपरेषा, सुंदर स्वरूप,
 कबहु - कधीच, संभारा - संभाळले, जपले. जगबंदन-सारे जग ज्याला

वंदन करते असा परमेश्वर, जाकउ-ज्याला, बिरदु-ब्रिद.

भावार्थ - हे मना, जो सत्य शाश्वत विचार आहे, त्याचा तू स्वीकार कर. तो शाश्वत विचार म्हणजे प्रभू परमात्म्याचे चिंतन, त्या प्रभू नामाशिवाय ह्या जगात सगळं असत्य आहे हे तू ओळख.

योगी लोक परमेश्वराला शोधण्यासाठी चहुकडे फिरतात; पण त्यांना त्याचा ठाव ठिकाणाही समजत नाही. अरे तो जगाचा स्वामी तुझ्याच जवळ आहे, हे ओळख. त्याचे स्वरूप काही वेगळच आहे. तो दिसत नाही, पण सर्वत्र आहे; हे वेड्या मना, ह्या जगात एक मात्र हरिचे नाम शाश्वत आहे. ते तू कधीच घेतले नाहीस. नानक म्हणतात, हे जगवंदन परमेश्वरा मी तुला शरण आलो आहे. तुझे शरणागताला उद्धारण्याचे ब्रीद आता तूच सांभाळ व माझे रक्षण कर.

पद ३४ वे राग तोडी (गुरु ग्रंथसाहिब पान ७१८)

कहउ कहा अपनी अधमाई ॥

उरझिओ कनक कामनी के रस, नह कीरति प्रभगाई ॥रहाउ॥

जग झुठै कउ साचु जानिकै, ता सिअु रुच उपजाई ॥

दीनबंध सिमरिओ नहि कबहु, होत जु संग सहाई ॥१॥

मगन रहिओ माइआ मैं निस दिनि, छुटी न मन की काई ॥

कहि नानक अब नाहि अनत गति, बिनु हरि की सरनाई ॥२॥

शब्दार्थ - कहा - कितीक, कुठपर्यंत. कहउ - सांगू. अधमाई - अधमपणा, दुष्टपणा, नीचपणा. उरझिओ - अडकलो. कउ - त्याला. ता सिअु - त्याच्याशी. उपजाई - निर्माण झाली. कबहु - कधीही. जू - जे. काई - मळ. हवस. अनत - अन्य. गति - मार्ग

भावार्थ - हे देवा, मी माझा अधमपणा कोणाला कसा सांगू? मी कनक कामिनीच्या मोहात अडकून पडून, प्रभू परमात्म्याची कीर्ती कधी गायली नाही.

ह्या असत्य जगास सत्य मानून त्यातच रममाण (रूचि) झालो. जो सदैव सहाय्यास धावून येतो. त्या दीनबंधू परमेश्वराचे कधीही स्मरण केले नाही. रात्रंदिवस

मायेत मग्न राहिलो. मनाची, विषयांची ओढ कधी शमलीच नाही. नानक म्हणतात, आता त्या हरीला शरण जाण्याशिवाय अन्य मार्गच नाही.

पद ३५ वे राग तिलंग (गुरु ग्रंथसाहिब पान ७२६)

चेतना है तउ चेत लै, निसि दिन मैं प्रानी ॥
छिनु छिनु अउध बिहातु है, फुटै घट जिउ पानी ॥रहाउ॥
हरि गुन काहि न गावही, मूरख अगिआना ॥
झूठै लालचि लागि कै, नहि मरनु पछाना ॥१॥
अजेहू कछु बिगरिओ नहीं, जो प्रभ गुन गावै ॥
कहु नानक तिह भजन ते, निरभै पदु पावै ॥२॥

शब्दार्थ - चेतना - चैतन्य. चेत - स्मरण करून घे. छिनु - क्षण.
बिहातु - वाहते, संपते. जिउ - ज्याप्रमाणे.

भावार्थ - हे प्राण्या, जीवात जीव आहे तोपर्यंत सतत रात्रंदिवस प्रभु परमात्म्याचे नामस्मरण कर. नाहीतर फुटक्या माठातून पाणी गळून जात तसं क्षणाक्षणाने तुझे आयुष्य संपून जाईल. अरे अडाण्या, मूर्खा तू प्रभूचे नामस्मरण का करत नाहीस ? ह्या खोट्या मोहमायेच्या नादी लागून क्षणोक्षणी जवळ येणाऱ्या मृत्यूचाही तुला विसर पडला. पण काही बिघडलं नाही. अजूनही वेळ गेली नाही. सारे मोहपाश तोडून प्रभू नामात तल्लीन हो.

नानक सांगतात - त्या परमेश्वराचे चिंतन केल्याने तुला निर्भयपदप्राप्त होईल. मग कळीकाळाची भीती उरणार नाही.

पद ३६ राग तिलंग (गुरु ग्रंथ साहिब पान ७२६)

जाग लेहु रे मना, जाग लेहु, कहा गाफल सोइआ ॥
जो तन उपजिआ संग ही, सो भी संग न होइआ ॥रहाउ॥
मात पिता सुत बंध जन, हितु जा सिउ कीना ॥
जीउ छुटीओ जब देह ते, डारी अगनि मैं दीना ॥१॥
जीवत कउ बिउहारु है, जग कऊ तुम जानउ ॥
नानक हरि गुनगाइ लै, सभ सुफन समानउ ॥२॥

शब्दार्थ - जाग लेहु - जागा हो. गाफल - गाफील, बेसावध. सोइआ - झोपलास. उपजिआ - जन्म. संग- बरोबर. सिउ - सह. कीना - केला. डारी - टाकून. दीना - देतील. हित - हीत. कीना - केलेस. तै - ते, सभ - सगळे, सुफन - स्वप्न.

भावार्थ - अरे मना, जागा हो ! जागा हो. अरे गाफीलपणे तू का झोपून राहिला आहेस ? अरे वेड्या, जे शरीर जन्मापासून तुझ्याबरोबर आहे, ज्याला तू माझे माझे समजतोस ते ही तू मेल्यावर तुझ्याबरोबर येणार नाहीये. माता, पिता, बंधू, पुत्र ज्यांचं हीत तू जन्मभर जपत आलास, ते जेव्हा तुझा जीव या देहातून निघून जाईन, तेव्हा तुझा मृतदेह अग्रीत जाळून मोकळे होतील आणि आपापल्या उद्योगाला लागतील. हीच जगाची रीत आहे. हे सारे जग एक स्वप्न आहे, हे ओळख आणि त्या परमेश्वराच्या भक्तीत मन गुंतव.

पद ३७ वे राग तिलंग (गुरु ग्रंथ साहिब पान ७२७)

हरि जसु रे मना गाइ लै, जो संगी है तेरो ॥

अउसरु बितिओ जातु है, कहिओ मान लै मेरो ॥१॥

संपत्ति रथ धन राज सिउ, अति नेहु लगाइओ ॥

काल फास जब गलि परी, सभ भइओ पराइओ ॥१॥

जानि बुझ कै बावरे, तै काजु बिगारिओ ॥

पाप करत सुकचिओ नहीं, नह गरबु निवारिओ ॥२॥

जिह बिधि गुर उपदेसिआ, सो सुनु रे भाई ॥

नानक कहत पुकारि कै, गहु प्रभ सरनाई ॥३॥

शब्दार्थ - भइओ- होतात. पराइओ - परके, परक्याचे. बावरे - वेड्या. बिगारिओ- बिघडवतोस. सुकचिओ - सुचले नाही. गरबु - गर्व, अहंकार. गहु - जा.

भावार्थ - हे मना, परमेश्वराची भक्ती कर, तेच तुझ्या सोबत सतत रहाणार आहे. वेळ भराभर निघून चालला आहे. मी सांगतो ते ऐक त्याप्रमाणे वाग. अरे ही धनसंपत्ती, गाडीघोडे, राजवैभव, ज्याच्या मोहात तू पडला आहेस, ते सर्व तू

मेल्यावर दुसऱ्याचे होणार आहे. हे सगळं तू जाणतोस आणि तरीही तू सर्व वेळ व्यर्थ घालवतो आहेस. पापाचरण करताना तुला काहीच कसे वाटले नाही ? तुझा अहंकार यत्किंचितही कमी झाला नाही. नानक ओरडून वारंवार सांगत आहेत, हे मना त्या प्रभू परमात्म्यास शरण जा.

पद ३८ राग बिलावल (गुरु ग्रंथ साहिब पान ८३०)

दुख हरता हरि नामु पछानो ॥
 अजामलु गनका जिह सिमरत, मुकति भए जीअ जानों ॥रहाउ॥
 गज की त्रास मिटी छिनहु महि, जब ही रामु बखानो ॥
 नारद कहत सुनत ध्रुअ बारिक, भजन माहि लपटानो ॥१॥
 अचल, अमर निरभै पदु पाइओ, जगत जाहि हैरानो ।
 नानक कहत भगत रछक हरि, निकटि ताहि तुम मानो ॥२॥

शब्दार्थ - पछानो - ओळखा. जिअ - जीव. छिनहु महि - क्षणात. बखानो - वाखाणणे, धावा करणे. बारिक - बालक. लपटानो - रंगला गेला, मग्न झाला. हैरानी - आश्चर्य.

भावार्थ - हरीचे नामस्मरण सर्व दुःखांचा नाश करते हे जाणून घे. नामस्मरणाने, अजामीळ, गणिका कान्होपात्रा यांचा उद्धार झाला. ते मुक्त झाले हे जाण. नारदमुनींच्या उपदेशाने ध्रुव बालक नामस्मरणात निमग्न झाला व त्यामुळे त्याने असे अचल, अमर, निर्भय अढळपद प्राप्त केले की, सारे जग आश्चर्यचकित झाले. नानक सांगतात, तू ही त्या भक्तरक्षक हरीला जवळ कर. त्याच्या नामस्मरणाचा आधार घे, आणि जीवनाचे सार्थक कर.

पद ३९ वे राग बिलावल (गुरु ग्रंथ साहिब पान ८३०/८३१)

हरि के नाम बिना दुखु पावै ॥
 भगति बिना सहसा नह चुकै, गुर इह भेदु बतावै ॥रहाउ॥
 कहा भइओ तीरथ ब्रत कीए, राम सरनि नही आवै ॥
 जोग जग निहफल तिह मानउ, जो प्रभु जसु बिसरावै ॥१॥
 मान मोह दोनौ कउ परहहि, गोबिंद के गुन गावै ॥
 कहु नानक इह बिधि को प्रानी, जीवन मुकति कहावै ॥२॥

शुद्धार्थ - सहसा- अधिकतर. भेदु - रहस्य. निहफल - निष्फल. कहा
भइओ- काय झाले ? काय मिळणार, काही होणार नाही. परहरि - त्याग
करून, सोडून देऊन.

भावार्थ - प्रभुभक्तीरहित जीवन हे दुःखमय होते. ह्या मोहमयी जगात
मोहपाशातून मुक्त होण्याचा एकमेव मार्ग ईश्वर भक्तीच होय. भक्ती
केल्याशिवाय सहसा हे दुःख दूर होत नाही. हे रहस्य तुला गुरुकडून प्राप्त
होईल. ईश्वरास शरण गेला नाहीस व कितीही व्रते, तीर्थयात्रा आदि कर्मे
केलीस तरी ती व्यर्थ होत. प्रभूचे गुणगान करण्याचे सोडून तू कितीही यज्ञयाग
केलेस, योगसाधना केलीस तरी ती निष्फळच होणार. म्हणून नानक सांगतात,
'ज्याने मायारूपी जगाचा मोह सोडून, मनातला अहंकार दूर केला त्यालाच
जीवन मुक्त म्हणावे.

पद ४० वे राग बिलावल (गुरु ग्रंथसाहिब पान ८३१)

जा महि भजनु राम को नाही ॥

तिह नर जनमु अकारथ खोइआ, यह राखहु मन माही ॥१॥

तिरथ करै ब्रत फुनि राखै, नह मनुआ बसि जा को ॥

निहफल धरमु ताहि तुम मानहू, साचु कहत मैं या कउ ॥१॥

जैसे पाहनु जल महि राखिओ, भेदै नाहि तिहि पानी ॥

तैसे ही तुम ताहि पछानो, भगति हीन जो प्राणी ॥२॥

कल मैं मुकति नाम ते पावत, गुर यह भेदु बतावै ॥

कहु नानक सोई नरु गरुआ, जो प्रभु के गुन गावै ॥३॥

शुद्धार्थ- नह- नाहि. ताहि- त्याला. कउ- याला. पाहनि-पाषाण. भेदै-
भेदणे, आत शिरणे. कल-कलियुग. गरुआ- थोर, श्रेष्ठ. सोई-तोच.

भावार्थ - ज्याच्या मनात ईश्वर भक्ति नाही त्याने हा दुर्लभ नर देह प्राप्त
करूनही आपला जन्म वाया घालवला, हे नीट लक्षात घे. ज्या माणसाच्या
मनात प्रभुभक्ती नाही, त्याने कितीही तीर्थयात्रा केल्या, व्रत-वैकल्ये केली,
आणि मन ताब्यात नसेल तर, त्याचे हे सर्व धर्माचरण निष्फळ आहे हे माझे

सांगणे तुम्ही सत्य माना. जसा एखादा दगड तुम्ही कितीही वेळ पाण्यात बुडवून ठेवा, जराही पाणी त्या दगडात शिरत नाही. तसेच भक्तीहीन मानवाने केलेले धर्माचरण व्यर्थ आहे. गुरुमुखातून तू हेच रहस्य समजावून घे की, कलीयुगात ईश्वराचे नामस्मरण हाच मुक्तीचा एकमेव मार्ग आहे. नानक सांगतात, जो माणूस ईश्वर भजनात निमग्न झाला. तोच माणूस श्रेष्ठ होय.

पद ४१ वे राग रामकली (गुरु ग्रंथ साहिब पान ९०१)

रे मन ओट लेहु हरि नामा ॥

जा कै सिमरनि दुरमति नासै, पावहि पदु निरबाना ॥१॥

बडभागी तिह जन कउ जानउ, जो हरि के गुन गावै ॥

जनम जनम के पाप खोइकै, फुनि बैकुंठी सिधावै ॥१॥

अजामलु कउ अंत काल मैं, नाराइन सुधि आई ॥

जां गति कउ जोगी सुर बाछत, सौ गति छिन महि पाई ॥२॥

नाहन गुनु नाहनि कछु बिदिआ, धरमु कउनु ना कीना ॥

नानक बिरदु राम का देखो, अभै दानु तिही दीना ॥३॥

शब्दार्थ:- ओट लेहु-आश्रय घे, आसरा घेणे. निरबाना-निर्वाण, मोक्ष. बडभागी-भाग्यवान, महाभाग्य. खोइकै-नष्ट करून. सिधावै-जातो. जोगी सुर- महायोगी, योगीजन. बाछत- वांछितात, इच्छितात. बिदिआ-ज्ञान.

भावार्थ - हे मना, तू हरिनामाचा आसरा घे. प्रभू नामाच्या स्मरणाने दुष्ट बुद्धी, पापे नष्ट होतात. आणि निर्वाणपद प्राप्त होतो. ज्याने हरिचे नामस्मरण केले तो मोठा भाग्यवंत होय, त्याच्या जन्मजन्मांतरीचे पाप नष्ट होते व तो सरळ वैकुंठास जाऊन पोचतो. त्या अजामलाचेच पहा ना, अंतकाळी त्याला नारायणाच्या नामस्मरणाची बुद्धी झाली. आणि ज्या पदाची महायोगी, इच्छा धरतात. ते परमपद त्यास क्षणात प्राप्त झाले. त्या गजेंद्राचे उदाहरण पहा ना ! अंगी कोणतेही गुण नाहीत, कोणतीही विद्या नाही, कुठलेही धर्मकर्म केले नाही, पण तरीही संकटकाळी देवाचा धावा केल्याने त्यास मोक्षप्राप्ती झाली. नानक

म्हणतात, असा आहे प्रभु नामाचा महिमा !

पद ४२ राग रामकली (गुरु ग्रंथ साहिब पान ९०२)

साधो कउनु जुगति अब कीजै ॥

जा ते दुरमति सगल बिनासै, राम भगति मनु भीजै ॥रहाउ॥

मनु माइआ मे उरझि रहिओ है, बुझै नह कछु गिआना

कउनु नामु जग जा कै सिमरै, पावै पदु निरबाना ॥१॥

भए दएआल क्रिपाल संत जन, तब इह बात बताई ॥

सरब धरम मानो तिह कीए, जिह प्रभ कीरति गाई ॥२॥

रामनाम नरु निसि बासुर मै, निमख एक उर धारै ॥

जम को त्रासु मिटै नानक तिह, अपुनो जनम सवारै ॥३॥

शब्दार्थ :- उरझि- निमग्र. बुझै- समजणे. उर धारै- हृदयी धरतो.

भावार्थ - हे संत जन हो, आता कोणती युक्ती करू की ज्यायोगे माझी सगळी दुर्बुद्धि नष्ट होऊन माझे मन रामभक्तीत रममाण होईल ? माझे मन सदैव मायेत निमग्र झाले आहे. जरा ही शहाणपण आले नाही. सारे जग कोणाच्या नावाचे स्मरण करतात, की ज्यामुळे निर्वाण पद प्राप्त होते ? जेव्हा दयाळू होवून संतजन कृपा करतात, तेव्हा हे रहस्य सांगतात की त्या प्रभु परमात्म्याचे गुणगान कर, त्याचीच स्तुती कर, ह्यात सर्व धर्म, कर्म समाविष्ट आहेत. नानक सांगतात, "अरे ते एकमात्र रामनाम हृदयाशी धर. रात्रंदिवस त्या रामनामात निमग्र रहा म्हणजे तुझ्या गळ्याभोवतीचा यमाचा फास दूर होईल व तुझ्या जन्माचे सार्थक होईल.

पद ४३ राग रामकली (गुरु ग्रंथ साहिब पान ९०२)

प्रानी नाराइन सुधि लेहि ॥

छिनु छिनु अउध घटै निसि बासुर, ब्रिथा जातु है देह ॥रहाउ॥

तरनापो बिखिन सिउ खोइओ, बालपनु अगिआना ॥

बिरधि भइओ अजहु नहीं समझै, कउनु कुमति उरझाना ॥१॥

मानस जनमु दीओ जिह ठाकुर, सो तै किउ बिसराइओ ॥
 मुकति होत नर जा कै सिमरे, निमख न ताको गाइओ ॥२॥
 माइआ को मदु कहा करतु है, संगि न काहु जाई ॥
 नानक कहतु चेति चिंतामनि, होइ है अंति सहाई ॥३॥

शद्वार्थ -सुधि- सुबुद्धी विचार. लेह- लेहि. अउध- आयुष्य. तरनापो-
 तरुणपण. सिअु- त्यात. बालपनु- लहानपण, बालपण. बिरधि-वृद्ध,
 म्हातारा. अजहु- अजूनही. ठाकूर- परमेश्वर. सो-तो. तै- तू.

भावार्थ - हे मानवप्राण्या, त्या प्रभु परमात्म्याचे स्मरण कर. अरे क्षणोक्षणी
 तुझे आयुष्य संपत आहे. प्रत्येक रात्रंदिवस तू हा नरजन्म वाया घालवत
 आहेस. बालपण अज्ञानात गेले. तरुणपण विषय सुखात घालविलेस. आता
 म्हातारपण आले. अजून तुला काही शहाणपण सुचत नाही. अजूनही कोणत्या
 कुमतीत गुरफटून पडला आहेस ? अरे ज्या परमेश्वराने तुला हा नरदेह दिला
 त्याला तू का विसरलास ? ज्याच्या स्मरण मात्रे माणूस ह्या भवपाशातून ह्या
 जन्ममरणाच्या फेऱ्यातून मुक्त होतो, त्या प्रभु परमात्म्याचे तू क्षणभरही गुणगान
 केले नाहीस. मायारूपी मदिरेने तू इतका धुंद झालास की तुझ्या हे ही लक्षात आले
 नाही की शेवटी तुझ्या बरोबर काहीही येणार नाहीये. नानक सांगतात, अरे प्राण्या,
 तुझ्या सर्व मनोकामना पूर्ण करणारा तो चेतना चिंतामणी प्रभु परमेश्वरच अंती
 तुझ्या सहाय्यास धावून येणार आहे. त्याला शरण जा. त्याचेच सदैव स्मरण कर.

पद ४४ राग मारू (गुरु ग्रंथ साहिब पान १००८)

हरि को नामु सदा सुखदाई ॥
 जा कउ सिमरि अजामलु उधरिओ, गनिका हु गति पाई ॥रहाउ॥
 पंचाली कउ राज सभा महि, रामनाम सुधि आई ॥
 ता को दूखु हरिओ करुनामैं, अपनी पैज बढाई ॥१॥
 जिह नर जसु किरपा निधि गाइओ, ता कउ भइओ सहाई ॥
 कहु नानक मैं इहि भरोसै, गही आनि सरनाई ॥२॥

भावार्थ - प्रभु परमात्म्याच्या नामस्मरणाने सदैव सुख प्राप्त होते. अजामालाने

त्याचे स्मरण केले, त्याचा उद्धार झाला. एका वेश्येने त्याचा धावा केला. तिला परमगती प्राप्त झाली. पांडवांची पत्नी पांचाली द्रौपदीवर ऐन राजसभेत संकट कोसळले, तिने भगवंताचा धावा केला, तेव्हा तो करुणामय परमेश्वर तिच्या मदतीस धावून आला व भक्तवत्सल हे आपले नाव सार्थ केले. ज्याने ज्याने त्या कृपानिधी परमेश्वराचे गुणगान केले, त्याच्या सहाय्यास तो धावून गेला. नानक म्हणतात, ह्याच विश्वासाने मी त्यास शरण आलो.

पद ४५ वे राग मारू (गुरु ग्रंथ साहिब पान १००८)

अब मैं कहा करउ री माई ॥

सगल जनमु बिखिअनि सिउ खोइआ, सिमरिओ नाहि कन्हई ॥रहाउ॥

काल फास जब गर मैं मेली, तिह सुधि सभ बिसराई ॥

राम नाम बिनु या संकट महि, को अब होत सहाई ॥१॥

जो संपति अपनी करि मानी, छिन महि भइ पराई ॥

कहु नानक यह सोच रही मनि, हरि जसु कबहु न गाई ॥२॥

शब्दार्थ - सिउ- बरोबर. गर मैं- गळ्यात. मेली- पडला. सुधि- शुद्ध, भान. या- ह्या. को - कोण. पराई- दुसऱ्याची, इतरांची.

भावार्थ - हे माते, आता मी काय करू ? सगळा जन्म विषय विकारात व्यर्थ घालवला, कधी त्या प्रभु परमात्म्याची आठवण ही झाली नाही. आता जेव्हा यमाचा फास गळ्यापर्यंत आला, तेव्हा मात्र माझी सारी शुद्ध हरपून गेली. आता कळतंय की ह्या जगात रामनामच सहाय्यभूत होते. जी संपत्ती मी माझी स्वतःची म्हणत होतो ती क्षणात परक्याची झाली. नानक सांगतात, मला आता पश्चात्ताप होतोय की संबंध जन्मात मी प्रभु परमात्म्याचे नामस्मरण केले नाही, त्याचे गुणगान केले नाही.

पद ४६ वे राग मारू (गुरु ग्रंथ साहिब पान १००८)

माई मैं मन को मानु न तिआगिओ ॥

माइआ के मदि जनमु सिराइओ, रामभजनि नही लागिओ ॥रहाउ॥

जम को डंडु परिओ सिर उपरि, तब सोवत तै जागिओ ॥

कहा होत अब कै पछुताए, छूटत नाहिन भागिओ ॥१॥

इह चिंता उपजी घट महि, जब गुरुचरनन अनुरागिओ ॥

सफलु जनमु नानक तब हुआ, जो प्रभ जस महि पागिओ ॥२॥

शब्दार्थ - मानु - अहंकार. सिराइओ - घालवला, संपविला. सोवत-
झोपेतून. तै - तसा, तेव्हा. जागिओ - जागा झालो. भागिओ - पळून
जावून. उपजी - निर्माण झाली, इह - अशी. अनुरागिओ - अनुरागात,
प्रेमात. पागिओ - चरणी पडलो, एकरूप होणे. जब - जेव्हा.

भावार्थ - हे माते, मी शेवटपर्यंत मनाच्या अहंकाराचा त्याग करू शकलो
नाही. मायेच्या नशेत सारा जन्म वाया घालवला. क्षणभर ही रामभजन केले
नाही. आता जेव्हा यमाचा दंडा डोक्यात पडला, तेव्हा झोपेतून खडबडून जागा
झालो; पण आता पश्चात्ताप करून काय उपयोग. आता ह्या यमपाशातून सुटका
नाही, कोठेही पळून जाता येणार नाही. जेव्हा ही यमपाशाची चिंता, मरणाची चिंता
मनात उत्पन्न झाली, तेव्हा गुरुचरणांविषयी प्रेम उत्पन्न झाले. नानक सांगतात, जो
प्रभू नामात दंग झाला त्याचे आयुष्य सफल झाले.

पद ४७ वे राग बसंत हिंडोल (गुरु ग्रंथ साहिब पान ११८६)

साधो इह तनु मिथिआ जानउ ॥

या भीतरि जो राम बसत है, साचो ताहि पछनो ॥रहाउ॥

इह जगु है संपत्ति सुपने की, देखि कहा ऐडवो ।

संगि तिहारे कछु न चालै, ताहि कहा लपटनो ॥१॥

उसतति निंदा दोऊ परहरि, हरि कीरति उरि आनो ।

जन नानक सब ही मै पूरन, एकु पुरख भगवानो ॥२॥

शब्दार्थ - मिथ्या - खोटा. जानउ - जाणा, ओळखा. भीतरि - आत.
साचो - सत्य. ताहि - त्याला. पछनो - ओळखा. जगु - जग. संपत्ति
- संपत्ती, धन. ऐडानो - ऐट करणे, फुशारकी मारणे, गर्व करणे. तिहारै - तुझ्या.
कछु - काहीही. चालै - येणार. ताहि - त्याच्याशी. कहा - का. लपटाना -
लिप्त होणे, बुडून जाणे. दोउ - दोन्ही. परहरि - सोडून दे, परित्याग करणे. पूरन

- संपूर्ण, व्याप्त. उर - हृदय, चित्त.

भावार्थ - हे साधका, हे शरीर नश्वर आहे, माया आहे हे तू नीट जाण. ह्या शरीरात जो प्रभु परमात्मा वास करत आहे, तेच तुझे खरे स्वरूप आहे. त्याला ओळख त्याला सत्य मान.

हे जग एक स्वप्न आहे. त्या स्वप्नात प्राप्त झालेल्या धन दौलतीचे तू वृथा अवडंबर माजवू नकोस. अरे शेवटी ह्यापैकी काही एक तुझ्याबरोबर येणार नाही. मग त्यात तू का गुंतून राहिलास ? ह्या मोहपाशातून मुक्त हो. स्तुति, निंदा या दोहोंचाही तू त्याग कर. केवळ प्रभू परमात्म्याचे गुणगानात तुझे चित्त रममाण होऊ दे. नानक सांगतात - अरे साधका ! ह्या साऱ्या चराचर विश्वात तो एकमात्र विश्वंभर भरून राहिला आहे.

पद ४८ वे राग वसंत (गुरू ग्रंथ साहिब पान ११८६)

पापी हीरे महि कामु बसाई ॥

मनु चंचलु या ते, गहिओ न जाइ ॥रहाउ ॥

जोगी जंगम अरु संनिआसि, सभ ही परि डारी इह फास ॥१॥

जिहि जिही हरि को नामु समारि, ते भवसागर उतरे पारि ॥२॥

जन नानक हरि की सरनाइ, दिजै नामु रहै गुन गाइ ॥३॥

शब्दार्थ - हिरे - हृदयात. गहिओ - काबूत. परि - लांब, वर. डारी - टाकला. जिही - ज्यांनी. समारि - संभाळला, वासकेला. सरनाइ-शरण. दिजै नामु - नाम द्यावा.

भावार्थ :- पापी माणसाच्या हृदयात सदैव काम वासना भरून राहिलेली असते. त्यामुळे त्याचे मन सदैव चंचल असते. ते कधीही काबूत रहात नाही. ह्यातून कोणीही सुटलेला नाही. योगी, जंगम, संन्यासी सर्वांच्या मनावर ह्या काम वासनेचा फास पडलेला आहे. ज्यांनी ज्यांनी प्रभु नामाचा आश्रय घेतला, तेच फक्त हा भवसागर तरून गेले. नानक सांगतात, "साधक हो, त्या प्रभू परमात्म्यास शरण जा आणि त्याच्याकडे एकच मागणी मागा, हे प्रभो,

मला तुझ्या नामाची गोडी लागू दे. त्यातच मला सदैव रममाण होऊ दे."

पद ४९ वे राग वसंत (गुरु ग्रंथ साहिब पान ११८६)

माइ मै धनु पाइओ हरिनामु ॥

मनु मेरो धावन ते छुटिओ, करि बैठो बिसरामु ॥रहाउ॥

माइआ ममता तन ते भागी, उपजिओ निरमल गिआनु ॥

लोभ, मोह, एह परसि न साकहि, गही भगति भगवान ॥१॥

जनम जनम का संसा चूका, रतनु नामु जब पाइआ ॥

त्रिसना सकल बिनासी मन ते, निज सुख माहि समाइआ ॥२॥

जा कउ होत दइआलु करपानिधि, सो गोबिंद गुन गावै ।

कहु नानक इह विधि की संपै, कोऊ गुरमुखि पानै ॥३॥

शब्दार्थ - परसि - स्पर्श. संसा - भ्रांती, भ्रम. बिगासी - नष्ट झाली.

माहि - मध्ये. विधि - प्रकार. संपै - धनसंपदा.

भावार्थ - हे माते, परमात्म्याचे नामरूपी धन मला प्राप्त झाले आहे. आता माझे मन इतस्ततः भटकत नाही. शांत, स्थिर झाले आहे. माया ममतेच्या पाशातून मुक्त झाल्यामुळे मला विशुद्ध ज्ञान प्राप्त झाले आहे. माझे मन भगवत भक्तीने परीपूर्ण भरलेले असल्याने, लोभ, मोह आदि विकार मला स्पर्शही करू शकत नाहीत. भगवत नामाच्या रत्नाची प्राप्ती झाल्यामुळे माझी जन्म-जन्मांतरीच्या भयापासून मुक्तता झाली आहे. भौतिक सुखाची सारी तृष्णा आता नष्ट झाली आहे. गुरुकृपेमुळे आता मी सदैव आत्मसुखात निमग्न असतो. गुरुनानक म्हणतात, "ज्या जीवावर त्या परम दयाळू, परमकृपाळू परमात्म्याची कृपा होते, तो सदैव परमात्म्याच्या गुणगानात रंगून जातो. आणि त्या भक्तांना ही धनसंपदा गुरुकृपेने, गुरुच्या सान्निध्यात राहिल्याने प्राप्त होते.

पद ५० वे राग वसंत (गुरु ग्रंथ साहिब पान ११८६-८७)

मन कहा बिसारिओ रामनामु ॥

तनु बिनसै जम सिउ परै कामु ॥रहाउ॥

इहु जगु धुए का पहार तै साचा मानिआ किह बिचारि ॥१॥

धनु दारा संपति ग्रेह, कछु संगि न चालै समझि लेह ॥२॥

इक भगति नाराइन होइ संगि, कहु नानक भज तिह एक रंगि ॥३॥

शद्वार्थ - जम सिउ - यमाशी. परै - पडेल. कामु - काम, गाठ. इहु - हे. पहार - पहाड, डोंगर. किह - कां, कसे काय. बिचारि - विचार, समज. लेह - पक्क समज. एकरंगि - एकाग्र मनाने, एकचित्त होऊन.

भावार्थ - हे मना, तुला प्रभू नामाचा कसा काय विसर पडला ? अरे हे शरीर नश्वर आहे. एक ना एक दिवस ते नष्ट होणार आहे. तुझी त्या यमाशी गाठ पडणार आहे. हे जग हे गडद धुके आहे. जणू धुराचा डोंगर आहे. आत्ता दिसते आहे, काही वेळाने ते नष्ट होणार आहे. आणि त्याला तू सत्य कसं काय समजलास ? जरा नीट विचार कर. घर, बायकामुले, धन संपदा ह्यापैकी अंती तुझ्याबरोबर काहीही येणार नाही हे नीट लक्षात घे. एक ईश्वर भक्तीच केवळ सदैव तुला साथ देईल. नानक सांगतात, त्या प्रभू परमात्म्याचे तू एकाग्र चित्ताने भजन कर.

पद ५१ वे राग वसंत (गुरु ग्रंथ साहिब पान ११८७)

कहा भूलिओ रे झूठे लोभ लागि ।

कछु बिगरिओ नाहनि अजहु जागु ॥रहाउ॥

सम सुपनै कै इहु जगु जानु बिनसह छिन मै साची मानु ॥१॥

संगि तेरे हरि बसत नीत निसि बासुर भजु ताहि मीत ॥२॥

बार अंत की होइ सहाइ, कहु नानक गुन ताके गाइ ॥३॥

शद्वार्थ - लागि - संगती, लागला. बिगरिओ - बिघडले. नाहिन- नाही. अजहु-अजूनतरी. जानु-जाण, ओळख. छिन-क्षण. निसि बासरु-हरदिन, प्रतिदिन. बार - वेळ. सहाइ- सहाय्य, मदत.

भावार्थ - अरे मानवा, ह्या नश्वर जगाला भुलून कुठे भटकतो आहेस ? अजून काही बिघडले नाही. अजून वेळ गेली नाही. जागा हो, हे जग क्षणात नष्ट होणार आहे हे नीट ओळख. लक्षात घे की तो प्रभू परमात्मा नित्य तुझ्या अंतर्यामी वसत आहे. माझ्या मित्रा, सतत रात्रंदिवस, प्रतिदिनी त्याचे भजन कर. नानक सांगतात, जीवनाचे अंतकाळी त्या प्रभू परमात्म्याचाच तुला आधार आहे. म्हणून सदैव त्याचेच गुण गात जा.

पद ५२ वे राग सारंग (गुरु ग्रंथ साहिब पान १२३१)

हरि बिनु तेरो को न सहाई ॥

कां की मात पिता सुत बनिता, को काहु को भाई ॥रहाउ॥

धनु धरनी अरु संपति सगरी, जो मानिओ अपनाई ।

तन छुटै कछु संगि न चाले, कहा ताहि लपटाई ॥१॥

दीन दइआल सदा दुख भंजन, ता सिउ रुचि न बढाई ।

नानक कहत जगत सभ मिथिआ, जिउ सुपना रैनाई ॥२॥

शब्दार्थ - सहाई- सहाय्यक. कां की- कुणाची, कोण कुणाचे. को काहु-
कोण, कोणाचा. सगरी - सगळे. अपनाई- आपले. मानिओ- मानतोस. कहा-
का, ताहि - त्याला. लपटाई- चिकटून रहाणे, धरून रहाणे.

भावार्थ - हे जीवा, ह्या जगात प्रभू परमात्म्याशिवाय तुला अन्य कोणीही
सहाय्यकर्ता नाही. अरे ह्या जगात आई, बाप, कन्या, पुत्र, पत्नी ज्यांना तू
माझे माझे म्हणतोस ते कोणीही तुझे नाहीत. कोण कोणाचा बांधव आहे ? अरे हा
सारा मायेचा पसारा आहे. हे धन-संपत्ती, जमीन जुमला ज्याला तू तुझे
समजून त्यांना कवटाळून बसला आहेस, ह्यापैकी कोणीही काहीही अंती
तुझ्याबरोबर येणार नाहीये. मग का त्यांचा मोह धरतोस ? नानक म्हणतात,
त्या परमदयाळू सदा दुखहर्ता प्रभू परमात्म्याकडे तुझे मन वळव. हे जग
रात्रीच्या स्वप्नासारखे खोटे, नश्वर आहे हे लक्षात घे.

पद ५३ राग सारंग (गुरु ग्रंथ साहिब पान १२३१)

कहा मन बिखिआ सिउ लपटाही ।

या जग महि कोउ रहनु न पावै, इक आवहि इक जाही ॥रहाउ॥

कां को तनु धनु संपत्ति कां की, का सिउ नेहु लगाही ।

जो दीसै सो सगल बिनासै, जिउ बादर की छाही ॥१॥

तजि अभिमानु सरणि संतन गहु , मुकति होहि छिन माहि ।

जन नानक भगवंत भजन बिनु , सुखु सुपने भी नाही ॥२॥

शब्दार्थ - बिखिआ - वीष. सिउ - त्यास, त्याच्याशी. जगमहि - भूतलावर. कां को - कोणाची. कां की - कोणाशी. नेहु - नाते, स्नेह. लगाहि - जोडणे. गहु - घे, जा. छिन माही - क्षणात ही.

भावार्थ - हे मूढ मानवा, ह्या विषय विकारात का गुंतून पडतोस ? नीट लक्षात घे, ह्या जगात कोणीही कायम रहाणार नाही. एक ह्या जगात येतो, तर दुसरा जगातून निघून जातो. हे रहाटगाडगे असेच चालू रहाणार आहे. एक दिवस तूही ह्या नश्वर जगातून निघून जाणार आहेस. कोणाशी तू स्नेह जोडतो आहेस ? कोणाच्या मायापाशात तू अडकून पडत आहेस ? अरे, जे काही दिसते, भासते, ते सारे नश्वर आहे. जणू ढगांची सावलीच ! हा वृथा अभिमान ! तुझा अहंकार सोडून दे आणि संतजनांना शरण जा. तू तात्काळ मुक्त होशील. नानक सांगतात, अरे, त्या भगवत भक्तीशिवाय स्वप्नात ही तुला सुख लाभणार नाही.

पद ५४ वे राग सारंग (गुरु ग्रंथ साहिब पान १२३१)

कहां नर अपनो जनमु गवावै ॥

माइआ मदि बिखिआ रस रचिओ, राम सरनि नही आवै ॥१॥

इहु संसारु सगल है सुपनो, देखि कहा लोभावै।

जो उपजै सो सगल बिनासै, रहनु न कोऊ पावै ॥१॥

मिथिआ तनु साचो करि मानिओ, इह बिधि आपु बंधावै।

जन नानक सोऊ जन मुकता, राम भजन चितु लावै ॥२॥

शब्दार्थ - माइआ मदि - मायेच्या मस्तीत. रस - रस, रूचि, आवड. रहनु - कायम राहणे. कोऊ - कोणी. रचिओ - रमलास.

भावार्थ - हे मानवा, तू आपला हा दुर्लभ मानव जन्म का वाया घालवत आहेस ? मोहमायेत मत्त होऊन माया-मोहात, विषय विकारात, तू का रममाण होतोस ? प्रभू परमात्म्यास, त्या रामास का शरण जात नाहीस ? अरे, हा सगळा संसार ही केवळ स्वप्न आहे, त्यावर का लुब्ध झालास ? अरे, जे जे उत्पन्न होते, जन्म घेते, ते ते सारे नाश पावणारे आहे. ह्या जगात

कायम राहणारे काही नाही. ह्या मिथ्या नाशवंत देहास सत्य मानून त्यास स्वतःस जखडून घेतले आहेस. नानक म्हणतात, ज्या मानवाने ईश्वर भजनात मन एकाग्र केले, तो ह्या भवसागरापासून मुक्त झाला.

पद ५५ वे राग सारंग (गुरु ग्रंथ साहिब पान १२३१-३२)

मन करि कबहु न हरि गुन गाइओ।
बिखिआ सकति रहिओ निसिबासुर, किनो अपनो भाइओ ॥रहाउ॥
गुर उपदेशु सुनिओ नहि काननि, परदारा लपटाइओ ॥
परनिंदाआ कारनि बहु धावत, समझिओ नह समझाइओ ॥१॥
कहा कहउ मै अपनी करनी, जिह बिधि जनमु गवाइओ ।
कहि नानक सभ अउगन मो माहि, राखि लेहु सरनाइओ ॥२॥

शब्दार्थ - कबहु - कधी. भाइओ - आवडले. परदारा - परस्त्री. कारनि - साठी, करता. कहा कहउ - कसं सांगू. जिह - जसे. अउगन - अवगुण. मो माहि - माझ्यात. लेहु - घ्या.

भावार्थ - हे प्रभो, मी साऱ्या जन्मात कधी मनापासून तुझे गुणगान केले नाही. सारा जन्म विषय वासनेत रममाण होण्यात घालवला. कानांनी कधी गुरु उपदेश ऐकला नाही. परस्त्रीशी लंपट झालो. परनिंदा करण्यात आनंद मानला. कितीही समजावले तरी मी मनास समजावू शकलो नाही. माझ्या दुराचरणाचे मी कोणत्या शब्दात वर्णन करू ? नानक म्हणतात, "हे देवा माझ्यात सारे अवगुण भरलेले आहेत. आता मी तुला शरण आलो आहे. तूच माझे रक्षण कर."

पद ५६ वे राग जैजयवंती (गुरु ग्रंथ साहिब पान १३५२)

राम सिमर राम सिमर, इहै तेरै काजि है ॥

माइआ को संगु तिआगि, प्रभु जू की सरण लागु ॥

जगत सुख मानु मिथिआ, झुठो सभ साजु है ॥रहाउ॥

सुपने जिउ धनु पछानु, काहे परि करत मानु ॥

बारु की भीति जैसे, वसुधा को राजु है ॥१॥

नानक जन कहत बात, बिनसि जै है तेरो गातु।

छिनु छिनु करि गइओ कालु, तैसे जातु आजु है ॥२॥

शब्दार्थ - काजि - कर्तव्य. साजु - पसारा. बारू - वाळू. भीति - भित्त. राजु - राज्य.

भावार्थ - हे जीवा, तुला परत परत सांगतो की, तू प्रभू परमात्म्याचे स्मरण कर. हेच खरे तुझे कर्तव्य आहे. ह्या साऱ्या संसारसुखाला तू मिथ्या समज. हे जग हा सारा मायेचा पसारा आहे. ही धनसंपत्ती वगैरे सारं काही स्वप्न आहे, ते केव्हा नष्ट होईल ते सांगता येत नाही. का व्यर्थ त्याचा बडेजाव माजवतोस ? अभिमान बाळगतोस ? संसारात प्राप्त होणारे हे ऐश्वर्य, अगदी पृथ्वीचे राज्यसुद्धा, हे वाळूच्या भिंतीसारखे आहे. क्षणात नष्ट होईल. नानक म्हणतात, "हे मानवा कितीदा तुला हे समजाऊ ? तुझा सारा जन्म संपत आला. क्षणाक्षणाने कालचा दिवस गेला, तसा आजचाही निघून जाईल. असे सारे आयुष्य संपेल. अरे, आता तरी सावध हो, आणि त्या प्रभू परमेश्वरास शरण जाऊन त्याच्या भजनात रंगून जा."

पद ५७ वे राग जयजयवंती (गुरु ग्रंथ साहिब पान १३५२)

राम भजु राम भजु जनमु सिरातु है ॥

कहउ कहा बार बार, उरे समझत नह किउ गवार ॥

बिनसत नह लगै बार, ओरे सम गातु है ॥रहाउ॥

सगल भरम डारि देहि, गोबिंद को नामु लेहि

अंति बार संगि तेरे, इहै एकु जातु है ॥१॥

बिखिआ बिख जिउ बिसारि ,प्रभ को जसु हिए धार ॥

नानक जन कहि पुकार, अउसरु बिहातु है ॥२॥

शब्दार्थ - सिरातु - संपत आले. गवार - अडाणी, मूर्ख. ओरे सम - पावसाबरोबर पडणाऱ्या गारांप्रमाणे, क्षणभंगूर. लेह - घे. बिखिआ - विषय वासना. बिख - विष. जिउ - ज्याला. बिसारि - विसरून जा. जसु - यश, गुणगान, धार - धारणकर, स्विकार कर. अउसरु - अवसर, वेळ,

संधी. बिहातू है - निघून जाते.

भावार्थ - अरे वेड्या, हा तुझा जन्म संपत आला आहे, आता तरी शहाणा हो, आणि प्रभू परमेश्वराचे स्मरण कर. तुला परत परत सांगतो की आता तरी सावध हो आणि ईश्वराचे स्मरण कर. अरे मूर्खा, तुला इतकं वारंवार समजावून सांगून ही तुझ्या डोक्यात प्रकाश कसा पडत नाही ? नश्वर देह नष्ट होण्यास थोडाही वेळ लागणार नाही. हे जीवन म्हणजे पावसाबरोबर पडणाऱ्या गारांसारखं क्षणभंगूर आहे. आता तरी सर्व भ्रांत कल्पना सोडून देवून त्यां प्रभू परमात्म्याच्या नामस्मरणाचा आधार घे. शेवटी तेच एकमात्र तुझ्याबरोबर येणार आहे.

विषय विकारांनी भरलेल्या ह्या संसारास तू विषसमान मान व ह्या संसारापासून अलिप्त होऊन प्रभूच्या गुणगानाचा स्वीकार कर. अरे वेड्या प्राण्या, नानक तुला पुनः पुन्हा सांगताहेत आता अवधी थोडा राहिला आहे. आता तरी सावध हो, आणि प्रभू नामाचा आसरा घे.

पद ५८ वे राग जयजयवंती (गुरू ग्रंथ साहिब पान १३५२)

रे मन कउन गति होइ है तेरी ॥

इह जग महि राम नामु सो, तउ नही सुनिओ कान ॥

बिखिन सिउ अति लुभानि, मति नाहिन फेरी ॥१॥

मानस को जनमु लीन, सिमरनु नह निमख कीन ॥

दारा सुख भइओ दीन, पगहु परी बेरी ॥१॥

नानक जन कहि पुकारि, सुपनै जिउ जगु पसारु ॥

सिमरत नहि किउ मुरारि, माइआ जाकी चेरी ॥२॥

शब्दार्थ - महि - मध्ये. मति - बुद्धि. फेरी - फिरविलीस. लिनु - घेतले, किनु - केले. पगहु - पायात, परी - पडली. बेरी - बेडी. जाकी - ज्याची. चेरी - दासी.

भावार्थ - हे मना ! तुझी काय ही दशा झाली रे ? ह्या जगात जन्माला येऊन तू प्रभू नामाकडे पाठ फिरविलीस, जरा ही त्याकडे लक्ष दिले नाहीस.

विषय विकारात निमग्न होऊन तू तुझी बुद्धि कधीच परमेश्वराकडे वळवली नाहीस. मनुष्य जन्मास येऊन तू क्षणभर ही प्रभू परमेश्वराचे स्मरण केले नाहीस. स्त्रीसुखाच्या मागे लागून विषय सुखाची बेडी पायात अडकवून घेतलीस. नानक उच्च स्वराने ओरडून सांगत आहेत - "अरे हे जग निव्वळ मायेचा पसारा आहे. त्यापासून आपले मन ताबडतोब दूर कर आणि माया ज्याची दासी आहे, त्या प्रभू परमेश्वराचे स्मरण कर."

पद ५९ वे राग जयजयवंती (गुरु ग्रंथ साहिब पान १३५३)

बीत जैहै बीत जैहै, जनमु अकाजु रे ॥

निनु दिसि सुनि कै पुरान, समझत नह रे अजान ॥

कालु तउ पहुचिओ आनि, कहा जैहै भाजि रे ॥१ ॥रहाउ॥

असथिरु जो मानिओ देह, सो तउ तेरो होइ है खेह ॥

किउ न हरि का नामु लेह, मुख निलाज रे ॥१॥

राम भगति हीए आनि, छाडि दे तै मनको मानु ॥

नानक जन इह बखान, जग महि बिराजु रे ॥२॥

शब्दार्थ - बीत जैहै - निघून चालला. अकाजु - व्यर्थ. अजान - ज्ञानहीन. कालु - काळ. तउ - तुझ्यापर्यंत. आनि - आला. भाजि - पळून. खेह - राख. बखानि - सांगतो.

भावार्थ - हे मानवा तुझा हा जन्म व्यर्थ वाया चालला आहे रे. अरे मूर्खा रात्रंदिवस पुराण ऐकूनही तू अडाणी तो अडाणीच राहिलास. तुला सत्याचे ज्ञान झालेच नाही. आता मृत्यू तुझ्या दाराशी येऊन पोचला आहे. आता त्याच्यापासून कुठे रे पळशील ? ज्या नश्वर देहास तू अमर समजलास त्याची राख होईल. अरे निलाजच्या, अरे मूर्खा ! आता तरी मुखाने हरीनाम घे. ह्या मनाचा अहंकार सोडून दे आणि आता तरी प्रभूला शरण जा. नानक सांगतात, प्रभू नामाच्या द्वारा, त्याच्या आधारावरच तू ह्या जगात सुखाने जगशील.

भाग दुसरा

श्री गुरु तेगबहादरजी यांचे

श्लोक

मराठी भावानुवाद

सिख धर्म प्रचार कमिटी, पुणे.

सदस्य

- १) सरदार - जगजीतसिंघ स. हरिसिंघ खालसा
- २) सरदार - तारासिंघ गुरांदित्तामल गोरोवाडा
- ३) सरदार - गुरनामसिंघ स. जैमलसिंघ होरा
- ४) सरदार - कुलजीतसिंघ स. अतरसिंघ चौधरी
- ५) सरदार - चरणजीतसिंघ स. जसवंतसिंघ शाहाणी

श्रीगुरु तेगबहादर यांचे

श्लोक

ज्याप्रमाणे महाराष्ट्रात समर्थ रामदासांचे मनाचे श्लोक सर्व आबालवृद्धांना मुखस्त असतात व रोजच्या म्हणण्यात असतात. त्याचप्रमाणे श्री गुरु तेगबहादरांचे श्लोक शीखांच्या घराघरात सर्व आबालवृद्धांचे तोंडी घोळत असतात. श्रीसमर्थ व श्री गुरुतेगबहादर यांच्या श्लोकांचा विषय एकच आहे. मनास उपदेश, मनास मोह, मायेपासून निवृत्त करून हरिभक्तीकडे वळवणे हाच दोघांचा प्रयत्न आहे.

श्री गुरु ग्रंथ साहिब हा १४३० पानांचा ग्रंथ आहे. पान क्र. १४२५ ते पान क्र. १४२८ यावर श्री गुरु तेगबहादर यांचे हे मनाचे श्लोक अंकित केले आहेत. जणू सर्व श्री गुरुग्रंथ साहिबाचे ते सार आहे. त्या मंगल पावन ग्रंथाचा तो कळसाध्याय आहे.

श्री गुरु तेगबहादरजींच्या ह्या ५७ श्लोकांचा मराठी भावानुवाद खाली देत आहोत. आवश्यक तेथे अवघड पंजाबी शब्दांचा मराठी अर्थ त्या त्या श्लोकाखाली दिला आहे.

सिख धर्माचे नववे धर्मगुरु श्री गुरु तेगबहादरजी
यांचे

मनाला उपदेश देणारे मनाचे श्लोक

(गुरुग्रंथ साहिब पान १४२६)

गुन गोबिंद गाइओ नही, जनमु अकारथु कीनु ॥

कहु नानक हरि भजु मना, जिही बिधी जल कऊ मीनु ॥१॥

शब्दार्थ - अकारथ - व्यर्थ, वाया. कीन - घालवलास. बिधी - ज्याप्रमाणे.

हे मानवा, ईश्वराचे गुणगान न करून तू तुझा जन्म व्यर्थ वाया घालवलास. अरे तुझे ईश्वर नामाशी असे नाते झाले पाहिजे जसे माशाचे पाण्याशी. मासा पाण्याशिवाय जगूच शकत नाही. त्याप्रमाणे प्रभू नामाशिवाय तू ही जगू शकत नाहीस, असे प्रेम तुला ईश्वराबद्दल वाटले पाहिजे.

बिखिअन सिउ काहे रचिओ, निमख न होहि उदासु।
कहु नानक भजु हरि मना, परै न जम की फास ॥ २ ॥

शब्दार्थ - काहे रचिओ - का रममाण झालास. बिखिअन- विषय, विकार, वासना. निमख - क्षणभर, थोडावेळ. परै न- पडणार नाही.

हे मना, अरे विषयवासनेच्या आहारी जाऊन त्यात तू इतका रमून गेलास की क्षणभरही तू त्यातून मुक्त होऊ शकला नाहीस. नानक सांगतात, हे मना अजून तरी सावध हो आणि परमेश्वराचे नामस्मरण कर. तेच तुला यमपाशातून सोडवील.

तरनापो इउ ही गइओ, लीओ जरा तनु जीति ।
कहु नानक भजु हरि मना, अउध जात है बीति ॥३॥

शब्दार्थ - तरनापो - तारुण्य, तरुणपण; इउ ही - असेच, व्यर्थ, फुकट; गइओ - गेले, गमावले; जीति लिओ - जिंकून घेतले. अउध - अवधी, वेळ, आयुष्य

हे मित्रा, तरुणपण निष्काळजीपणे असेच वाया दवडलेस. आता वृद्धत्वाने तुझ्या शरीराचा ताबा घेतला आहे. आयुष्य संपत आले आहे. हे मना ! आता तरी हरिभक्तीकडे वळ, त्या प्रभु परमात्म्याचे भजन कर.

बिरधि भइओ सुझै नहीं । काळु पहुचिओ आन ॥
कहु नानक नर बावरे । किउ न भजै भगवान ॥४॥

शब्दार्थ - बिरधि - वृद्धपणा, म्हातारपण. भइओ - झाले. सुझै - सुचले, समजले, कळले. आन - जवळ, आला. बावरे - भ्रमलेला, वेडा, बावरा.

अरे, आता म्हातारा झालास. तुला काही कसे सुचत नाही? काळ जवळ येऊन ठेपला तरी तुला सुबुद्धी होत नाही ? नानक म्हणतात, अरे वेड्या, आता तरी त्या प्रभु परमात्म्यास आठव, त्याचे भजन कर.

धनु दारा संपत्ति सगल । जिनि अपुनि करि मानि ॥
इन महि कछु सगी नहीं, नानक साची जानि ॥५॥

नानक म्हणतात- मी तुला सत्य सांगतो की, बायका-मुले, धन,

संपत्ती ज्यांना तू तुझे तुझे म्हणून कवटाळून बसला आहेस ना, ह्यापैकी कोणीही, काहीही शेवटी तुझ्याबरोबर येणार नाही.

पतित उधारन भै हरन, हरि अनाथ के नाथ ॥

कहु नानक तिह जानिअै, सदा बसतु तुम साथि ॥६॥

नानक सांगतात, पतितांचा उद्धार करणारा भवभय नाहीसे करणारा, अनाथांचा नाथ असा जो श्रीहरि आहे तोच सदैव तुझ्याबरोबर रहाणारा आहे हे तू नीट समजून घे.

तनु धनु जिह तो कऊ दीओ, ता सिउ नेहु न कीन ॥

कहु नानक नर बावरे, अब किउ डोलत दीन ॥७॥

शब्दार्थ - जिह - ज्याने. तो कऊ - तुला. ता सिउ - त्याच्याशी, नेहु - स्नेह, प्रेम. न कीन - केले नाहीस. डोलत - डोलने, घाबरणे.

नानक म्हणतात - अरे वेड्या, ज्याने तुला देह दिला, धनदौलत दिली, त्याच्याशी कधी सख्य जोडले नाहीस आणि आता अंत जवळ आल्यावर म्हातारपणी दीनवाणा होऊन का बावचळलास ? आता तुझे मन का घाबरले ?

तनु धनु संपै सुख दीओ, अरु जिह नीके धाम ॥

कहु नानक सुन रे मना, सिमरत काहि न रामु ॥८॥

शब्दार्थ - संपै - संपदा, वैभव, नीके - सुंदर, धाम - घर.

नानक म्हणतात - हे मना, ज्याने तुला हा देह, धन, वैभव व सुंदर घर दिले, त्या रामाचे तू स्मरण का करीत नाहीस ?

सभ सुखदाता रामु है, दूसरु नाहनि कोइ ॥

कहु नानक सुनिरे मना, जिह सिमरत गति होई ॥९॥

नानक सांगतात - हे मना नीट लक्षात घे, सर्व सुख देणार प्रभु राम आहे. रामाशिवाय दुसरा कोणी नाही. त्याचे स्मरण कर म्हणजे तुला अंती सद्गती प्राप्त होईल. तू मुक्त होशील.

जिह सिमरत गति पाइअै, तिह भजु रे तै मीत ॥

कहु नानक सुनु रे मना, अउध घटत है नीत ॥१०॥

नानक म्हणतात - हे मना नीट लक्षात घे. प्रत्येक जाणाच्या क्षणाबरोबर हे आयुष्य ही संपत आहे. हे मित्रा, ज्यांचे स्मरणाने सदगती प्राप्त होते, त्या भगवंताचे भजन कर.

पांच तत को तनु रचिओ, जानहु चतुर सुजाण ॥

जिह ते उपजिओ नानका, लीन ताहि मै मान ॥११॥

शब्दार्थ - तत - तत्त्वे. रचिओ - रचना केली, निर्माण केली. जिहते - ज्यापासून. उपाजिओ - उत्पन्न झाले. ताहि - त्यात. माहि - मध्ये. मान - होणार, समज.

नानक म्हणतात - हे चतुर, शहाण्या माणसा नीट लक्षात घे, ज्या पाच तत्वांपासून (पृथ्वी, आप, तेज, वायु व आकाश) हे शरीर बनले आहे, अंती ते त्यातच विलीन होणार आहे.

घट घट में हरि जू बसै, संतन कहिओ पुकारि ।

कहु नानक तिह भजु मना, भउनिधि उतरहि पारि ॥१२॥

नानक म्हणतात - हे मना, सर्व संतांनी वारंवार सांगितले आहे की, प्रत्येक शरिरात तो परमात्मा वास करत आहे. हे मना, तू त्या परमात्म्याचे भजन कर म्हणजे हा भवसागर तू सहज पार करू शकशील.

सुख दुखु जिह परसै नही, लोभु, मोहु अभिमानु ॥

कहु नानक सुनु रे मना, सो मुरति भगवान ॥१३॥

शब्दार्थ - परसै - स्पर्श करणे.

नानक म्हणतात - हे मना, ज्याला सुख, दुःख स्पर्शही करू शकत नाही, जो लोभ, मोह, अभिमान आदि विकारांपासून मुक्त आहे, तो जीव साक्षात ईश्वर स्वरूप आहे.

उसतति निंदिआ नाहि जिहि, कंचन लोह समानि ॥

कहु नानक सुनि रे मना, मुकति ताहि तै जानि ॥१४॥

शब्दार्थ - उसतति - स्तुती. जिहि - ज्याला. ताहि त्याला. तै - तू.
नानक सांगतात - हे मना, ज्याला स्तुती, निंदा, ह्याच काहीच वाटत नाही, ज्याला सोनं आणि लोखंड सारखेच वाटतात, त्यालाच मुक्ती प्राप्त होते हे तू जाणून घे.

हरखु सोगु जाके नही, बैरी मीत समानि ॥

कहु नानक सुनि रे मना, मुकति ताहि तै जानि ॥१५॥

शब्दार्थ - हरखु - हर्ष. सोगु - शोक. जाके - ज्याला. मीत - मित्र.
जानि - समज.
नानक सांगतात - हे मना ज्याला हर्ष, शोक वेगळे वाटत नाहीत, जो शत्रू मित्र यांना समान मानतो, तो जीव मुक्त झाला आहे असे समज.

भै काहु कउ देत नहि, नहि भै मानत आन ।

कहु नानक सुनि रे मना, गिआनी ताहि बखानि ॥१६॥

नानक सांगतात - हे मना, जो कोणाला भीती दाखवत नाही, तसेच ज्याला कोणाचे भय वाटत नाही, तोच खरा ज्ञानी होय.

जिही बिखिआ सगली तजी, लीओ भेख बैराग ॥

कहु नानक सुनरे मना, तिह नर माथै भागु ॥१७॥

नानक सांगतात - हे मना, जो जीव मायाममतेचा त्याग करून सर्व विषय विकारांप्रत विरक्त झाला, तो खरोखर भाग्यवान होय.

जिही माइआ ममता तजी, सभ ते भइउ उदासु ॥

कहु नानक सुनु रे मना, तिह घटि ब्रहम निवासु ॥१८॥

नानक सांगतात - हे माइया मना ऐक, जी व्यक्ती मोह, माया, विषय-विकारांपासून सदैव दूर राहते, त्याच्याच हृदयात परमेश्वर वास करतो.

जिहि प्रानी हउमैं तजी, करता रामु पछानि ।

कहु नानक वहु मुकत नरु, इह मन साची मानु ॥१९॥

शब्दार्थ - हउमै - अहंकार.

नानक सांगतात - हे मना, ज्या जीवाने अहंकाराचा त्याग केला, सृष्टीच्या कर्त्या प्रभू परमेश्वरास ओळखले, तो जीव मुक्त झाला असे समजावे.

भै नासन दुरमति हरन, कलि में हरी को नामु ॥

निस दिनु जो नानक भजै, सफल होहि तिह काम ॥२०॥

नानक सांगतात - ह्या कलियुगात फक्त परमेश्वराचे नामस्मरण केल्यानेच सर्व तऱ्हेच्या भयाचा नाश होतो, दुर्बुद्धीचा नाश होतो. जो जीव रात्रंदिवस ईश्वर भजन करतो, त्याचे सर्व हेतू, सर्व कार्ये सफल होतात.

जिहवा गुन गोबिंद भजहु, करन सुनहु हरि नाम ॥

कहु नानक सुनि रे मना, परहि न जम कै धाम ॥२१॥

शब्दार्थ - जिहवा - जिह्वा, जीभ. करन - कर्ण, कान. परहि न - पडणार नाही, जावे लागणार नाही.

नानक सांगतात - हे मना, जो जीव जिह्वेने सतत परमेश्वराचे नाव घेतो, कानाने सतत परमात्म्याची स्तुती श्रवण करतो. त्यास यमलोकी जावे लागत नाही. तो जन्म-मरणाच्या फेऱ्यातून मुक्त होतो.

जो प्राणी ममता तजै, लोभ मोह अहंकार ॥

कहु नानक आपन तरै, अउरन लेत उधार ॥२२॥

शब्दार्थ-तरै-भवसागर तरून जातो. अउरन - इतरांना, उधार - उद्धार.

नानक म्हणतात, ज्या प्राण्याने लोभ, मोह, माया, ममता, अहंकार ह्या विकारांचा त्याग केला तो स्वतः तर भवसागर तरून जातोच, एवढेच नव्हे तर इतरांचा ही तो उद्धार करतो.

जिउ सुपना अरु पेखना, ऐसे जगि कउ जानि ॥

इन महि कछू साचो नहीं, नानक बिनु भगवान ॥२३॥

स्वप्नात पाहिलेले जसे काहीही खरं नसतं, त्याचप्रमाणे हे जग आहे. हे जग ही केवळ माया आहे. नानक सांगतात - ह्या जगात परमेश्वरच

केवल सत्य आहे बाकी काहीही सत्य नाही.

निस दिनु माईया कारने, प्राणी डोलत नीत ॥

कोटन महि नानक कोऊ, नाराइण जिह चीति ॥२४॥

शब्दार्थ -कोटन- कोट्यावधी. कोऊ- कोणी एखादा. जिह- ज्याच्या. ह्या जगात बहुतेक सर्व जीव धन-दौलतीच्या मोहपाशात सदैव रममाण होतात. कोट्यावधी माणसातून क्वचितच एखादा असा असतो की, ज्याच्या चित्तात प्रभु परमेश्वराचा वास असतो.

जैसे जल ते बुदबुदा, उपजै बिनसै नीत ॥

जग रचना तैसे रचि, कहु नानक सुनि मीत ॥२५॥

नानक म्हणतात - हे मित्रा, पाण्यामध्ये जसे बुडबुडे उत्पन्न होतात आणि क्षणात नष्ट होतात. त्याचप्रमाणे ह्या जगाची रचना आहे. जन्म घेणे मृत्यु पावणे. ह्या जगात जे जे दिसते ते सारे पाण्याच्या बुडबुड्याप्रमाणे क्षणभंगूर आहे. नाशवंत आहे.

प्राणी कछू न चेतई, मदि माइया कै अंधु ॥

कहु नानक बिनु हरि भजन, परत ताहि जम फंध ॥२६॥

शब्दार्थ - चेतई - स्मरण. जम फंध - यमपाश. मदि- नशेत.

नानक सांगतात - मायारूपी मद्याने झिंगून प्राणी आपली सारासार विवेक बुद्धीच गमवून बसतो. परमेश्वराचे भजन न केल्याने तो यमपाशात सापडतो.

जउ सुख कउ चाहै सदा, सरनि राम की लेह ॥

कहु नानक सुन रे मना, दुरलभ मानुख देह ॥२७॥

नानक सांगतात - हा मानव जन्म दुर्लभ आहे. ह्या जन्मात तुला जर सदैव खरे सुख हवे असेल तर त्या प्रभु परमात्म्याला शरण जा.

माइया कारनि धावही, मूरख लोग अजान ॥

कहु नानक बिनु हरि भजन, बिरथा जनमु सिरान ॥२८॥

नानक सांगतात - अज्ञानी, मूर्ख लोकच मायेच्या मागे धावत सुटतात, आणि ईश्वरभक्ती शिवाय जन्म व्यर्थ घालवतात.

जो प्राणी निसि दिनु भजे, रूप राम तिह जानु ॥
हरि जन हरि अंतरु नही, नानक साची मानु ॥२९॥

नानक सांगतात - जो माणूस रात्रंदिवस प्रभू परमेश्वराच्या भक्तीत रममाण होतो. तो प्रत्यक्ष परमेश्वररूप होतो. त्याच्यात व परमेश्वरात काहीही अंतर रहात नाही. तो परमेश्वराशी एकरूप होतो. हे सत्य आहे.

मनु माइआ महि फधि रहिओ, बिसरिओ गोबिंद नामु ॥
कहू नानक बिनु हरि भजन, जीवन कउने काम ॥३०॥

माणसाचे मन-मोहमायेच्या फासात अडकून परमेश्वरास विसरते. नानक म्हणतात, ईश्वर भजनाविना हे जीवन काही कामाचे नाही.

प्राणि राम न चेतई, मद माइया के अंधु ॥

कहु नानक हरि भजन बिनु, परत ताहि जम फंध ॥३१॥
प्राणी मोहमायेच्या पाशात गुंतल्याने त्याच्या चित्तास प्रभू परमात्म्याची आठवण ही होत नाही. नानक म्हणतात - हरी भजन न केल्यानेच तो यम पाशात अडकतो.

सुख महि बहु संगी भए, दुख महि संगि न कोइ ॥

कहु नानक हरि भजु मना, अंति सहाई होइ ॥३२॥

सुखात अनेक सोबती साथीदार असतात. पण दुःखात मात्र कोणीही साथ देत नाही.

नानक म्हणतात, हे मना तू परमेश्वराचे भजन कर. शेवटी तेच तुला अंतकाळी उपयोगी येईल.

जनम जनम भरमत फिरिओ, मिटीओ न जम को त्रासु ॥

कहु नानक हरि भजु मना, निरभै पावहि बासु ॥३३॥

प्राणी जन्मोजन्मी मायेच्या भ्रमात फिरत राहिल्याने यमाच्या त्रासातून सुटू शकत नाही. नानक म्हणतात. हे मना ! परमेश्वराचे भजनात रंगून जा तेव्हाच निर्भय प्रभूचा तुझ्यात वास होईल.

जतन बहुतु में करि रहिओ, मिटिओ न मन को मानु ॥

दुरमति सिउ नानक फधिओ, राखि लेहु भगवान ॥३४॥

नानक म्हणतात - मी खूप प्रयत्न केले; पण मनातला अहंकार काही नष्ट झाला नाही. हे मन दुष्ट विकारात अडकले आहे. हे परमेश्वरा, आता तूच माझे रक्षण कर.

बाल जुआनी अरु बिरधि फुनि, तीनि अवसथा जानि ॥

कहु नानक हरि भजन बिनु, बिरथा सभ ही मान ॥३५॥

शब्दार्थ - फुनि - पुन्हा; जानि - जाण; बिरधि - म्हातारपण

प्रत्येक जीवास बालपण, तारुण्य आणि म्हातारपण ह्या तीन अवस्थांतून जावं लागतं. पण नानक सांगतात हरिभक्ती शिवाय हे सर्व आयुष्य व्यर्थ होय.

करणो हुतो सु ना किओ, परिओ लोभ कै फंध ॥

नानक समिओ रमि गइओ, अब किउ रोवत अंध ॥३६॥

शब्दार्थ - करणो - करावयास. हुतो - हवे होते. सु - ते. किओ-केले. समिओ - समय, वेळ. रमि - निघून.

नानक म्हणतात, जे (नामस्मरण) करावयास हवे होते, ते केले नाहीस. लोभाच्या जाळ्यात अडकून राहिलास, आता वेळ निघून गेली, हे अंधा ! आता का रडतोस ?

मनु माइआ मै रमि रहिओ, निकसत नाहिन मीत ॥

नानक मूरति चित्र जिउ, छाडित नाहिन भीति ॥३७॥

शब्दार्थ - रमि - रममाण; निकसत - निघत; नाहिन - नाही; छाडित - सोडत; भीति - भीत, भिंत.

ह्या श्लोकात श्री. गुरु तेगबहादूरजींनी मायेत रममाण झालेल्या मनास भिंतीवर रेखाटलेल्या चित्राची उपमा दिली आहे.

नानक म्हणतात - हे मित्रा, जसे भिंतीवर रेखाटलेले चित्र काही केल्या भिंत सोडत नाही त्याप्रमाणे मायेत रममाण झालेले तुझे मन मायेपासून, परावृत्तच होत नाही.

नर चाहत कछु अउर, अउरै की अउरै भई ॥

चितवत रहिओ ठगहर, नानक फासी गलि परी ॥३८॥

नानक सांगतात - माणूस इच्छित असतो एक आणि घडते दुसरे काही तरी. दुसऱ्याला फसवण्याच्या नादात आपणच फसून बसतो. आपलाच गळा फासात अडकवून घेतो.

जतन बहुत सुख के कीए, दुख को कीओ न कोइ ॥

कहु नानक सुनरे मना, हरि भावै सो होइ ॥३९॥

माणूस सुखाच्या प्राप्तीसाठी खूप प्रयत्न, खटपट करतो. कोणी दुःखासाठी काहीही करत नाही. नानक म्हणतात, हे मना तू केल्याने काही होत नाही. जे परमेश्वराच्या मनात असेल तेच होते. तुला सुख द्यायचे की दुःख हे ही तो प्रभू परमात्माच ठरवत असतो.

जगतु भिखारी फिरतु है, सभको दाता रामु ॥

कहु नानक मन सिमरु तिह, पूरन होवहि काम ॥४०॥

नानक सांगतात - जगात सगळेजण याचक बनून मागत असतात. सगळ्यांचा दाता तो प्रभू परमेश्वर आहे. हे मना त्याचे स्मरण कर. तो तुझ्या साऱ्या इच्छा व कार्य पूर्ण करील.

झूठै मानु कहा करै, जगु सुपने जिउ जानि ॥

इन महि कछु तेरो नहीं, नानक कहिओ बखानि ॥४१॥

नानक परत परत सांगत आहेत - अरे मानवा, कशाला नाशवंत जगाचा गर्व करतोस ? हे जग स्वप्न आहे हे लक्षात घे. ह्या जगात तुझे काहीही नाही.

गरबु करतु है देह को, बिनसै छिन महि मीत ॥

जिहि प्राणी हरि जसु कहिओ, नानक तिहि जगु जीत ॥४२॥

नानक म्हणतात - हे मित्रा, ज्या देहाचा तू इतका गर्व करतोस तो देह क्षणात नष्ट होणार आहे. हे नीट लक्षात घे, की ज्याने त्या प्रभू परमात्म्याचे

यशोगान केले, त्यानेच सारे जग जिंकले.

जिह घटि सिमरनु रामको, सो नर मुकता जानु ॥

तिही नर हरि अंतर नही, नानक साची मानु ॥४३॥

ज्याच्या मनात सदैव रामाचे स्मरण चालू असते, तो माणूस मुक्त झाला हे जाणून घे. नानक सांगतात, असा माणूस आणि प्रत्यक्ष परमेश्वर ह्यात काहीही अंतर नाही, तो मानव हरिरूप झाला हेच सत्य आहे.

एक भगति भगवान, जिह प्राणी कै नाहि मनि ॥

जैसे सूकर सुआन, नानक मानो ताहि तन ॥४४॥

नानक म्हणतात, ज्या माणसांचे मनात भगवत्भक्ती नाही त्या माणसाचे जिणे केवळ कुत्र्या व डुकरासमान आहे.

सुआमी को ग्रिहु जिउ सदा, सुआन तजत नहीं नित ॥

नानक इह बिधि हरि भजउ, इक मनि हुइ इकि चित ॥४५॥

नानक सांगतात, अरे माणसा ! त्या कुत्र्याकडून शिक. ज्याप्रमाणे कुत्रा आपल्या मालकाचे घर क्षणभर ही सोडत नाही, त्याप्रमाणे तू एकाग्र मनाने एकचित्त होऊन हरीवर प्रेम कर, हरीची भक्ती कर; व हरीचे मार्ग, हरिद्वार सोडू नको.

तीरथ बरत अरु दान करि, मन महि धरै गुमानु ॥

नानक निहफल जात तिहि, जिउ कुंचर इसनानु ॥४६॥

शुद्धार्थ-गुमानु - अहंकार, गर्व. निरफल-निष्फळ, व्यर्थ. कुंचर-हत्ती.

श्री गुरु तेगबहादुरजी यांनी ह्या श्लोकात हत्तीच्या स्नानाची उपमा देवून हरीभक्ती विना केलेले कर्म कसे निष्फळ ठरते हे समजावून सांगितले आहे. हत्ती पाण्यात बराच वेळ डुंबून स्वच्छ स्नान करतो आणि बाहेर आल्यावर लगेच मातीत लोळून अंग मलीन करून घेतो.

नानक म्हणतात - जर कोणी तीर्थयात्रा, व्रतवैकल्ये, दान धर्म करून मनात त्या सर्वांचा अहंकार बाळगत असेल तर ते सगळे हत्तीच्या स्नानासारखे निष्फळ होय.

सिरु कंपिउ, पग डगमगे, नैन जोति ते हीन ॥
कहु नानक इह बिधि भई, तउ न हरि रस लीन ॥४७॥

नानक म्हणतात, "हे मानवा अरे, म्हातारा झालास, मान हलू लागली, हातापायांना कंप सुटला, डोळ्यातलं तेज संपून ते थिजले, अशी अवस्था झाली तरी अजून तुला प्रभूनांमात रमावे असं का वाटत नाही?"

निज करि देखिओ जगतु में, को काहु को नाहि ॥
नानक थिरु हरि भगति है, तिह राखो मन माहि ॥४८॥

नानक सांगतात - मी स्वतः जगाचा अनुभव घेऊन सांगतो, की ह्या संसारात कोणीही कोणाचे नाही. कायम टिकणारी शाश्वत कोणती एकमात्र गोष्ट असेल तर ती आहे, भगवत् भक्ती. ही हरिभक्ती तू मनात कायम ठेव.

जग रचना सभ झूठ है, जानि लेहु रे मीत ॥
कहि नानक थिरु ना रहे, जिउ बालू की भीत ॥४९॥

नानक म्हणतात- अरे मित्रा, ह्या जगाची रचना नश्वर आहे, मिथ्य आहे. अस्थिर आहे. जशी वाळूची भिंत सदैव टिकून राहत नाही. त्याचप्रमाणे हे जग ही टिकणार नाही.

राम गइओ रावनु गइओ, जा कहु बहु परवारु ॥
कहु नानक थिरु कछु नही, सुपने जिउ संसारु ॥५०॥

नानक सांगतात - राम गेले, रावणही गेला. त्यांचा केवढा मोठा परिवार होता. त्यापैकी कोणीही राहिले नाही. अरे ह्या जगात काहीही शाश्वत नाही. हा सारा संसार म्हणजे केवळ एक स्वप्न आहे.

चिंता ता का कीजीए, जो अनहोनी होइ ॥
इह मारगु संसार को, नानक थिरु नहीं कोइ ॥५१॥

नानक सांगतात - ह्या संसाराची रहाटीच अशी आहे की ह्या जगात स्थिर आणि शाश्वत काही नाही, सारे काही नष्ट होणार आहे. अशा नश्वर गोष्टीची चिंता कशाला करतोस ? जे शाश्वत आहे, जो सदा स्थिर आहे, त्याचा, त्या परमेश्वराचा विचार कर. नाम स्मरण कर.

जो उपजिओ सो बिनसि है, परो आजु के काल ॥

नानक हरि गुण गाइले, छाडि सगलं जंजाल ॥५२॥

नानक सांगतात - हे प्राण्या, ह्या जगात जे जे उत्पन्न होते, ते नाश पावते, आज नाहीतर उद्या, पण नष्ट होणार हे नक्की. म्हणून ह्या संसाराच्या जंजाळातून मन काढून घे, आणि त्या प्रभू परमात्माच्या चरणाकडे वळव.

बळु छुटकिओ बंधन परे, कछु न होत उपाइ ॥

कहु नानक अब ओट हरि, गजि जिउ होहु सहाय ॥५३॥

अंगातली सर्व शक्ती संपली. बंधनात बांधलो गेलो. आता ह्यातून सुटकेचा कोणताच मार्ग उरला नाही. आता एक मात्र आधार आहे तो त्या प्रभू परमात्म्याचा. नानक म्हणतात - हे देवा, तू त्या गर्जेद्रास जसे साहाय्य केलेस तसे कृपा करून मला साहाय्य कर आणि ह्या भवपाशातून माझी मुक्तता कर.

टीप - असे सांगतात की गुरु तेगबहादरजी औरंगजेबाचे अटकेत असताना तेथे त्यांचा अतोनात छळ करण्यात आला. आता ह्यातून सुटका होणे अशक्य आहे हे निश्चित झाल्यावर काहीशा विचलित मनःस्थितीत हा श्लोक लिहून आपले पुत्र व दहावे गुरु श्री गुरु गोबिंदसिंह (त्यावेळी ते केवळ १० वर्षांचे होते) यांना पाठविले. त्या श्लोकात व्यक्त केलेली चिंता त्यांच्या व्यक्तीगत मृत्यूची मुळीच नव्हती. तर ती होती अंगीकृत कार्याची, सिख धर्माच्या भवितव्याची.

वरील श्लोकास पुढील श्लोक ५४ मध्ये श्री गुरु गोबिंदसिंहांनी उत्तर दिले आहे. ते मोठे मनोज्ञ आहे. त्यात पूर्ण उत्साह आहे. आत्मविश्वास आहे. ह्या विपरीत परिस्थितीतून निश्चित मार्ग निघेल असे ठोस आश्वासन त्यांनी दिले आहे. संपूर्ण १४३० पानांच्या श्री गुरु ग्रंथ साहिब ह्या ग्रंथात श्री गुरु गोबिंदसिंहाची ही एकमात्र रचना आहे. पण सिख धर्माच्या उज्वल भवितव्याचा त्यात दृढ विश्वास व्यक्त केला आहे.

बळु होआ बंधन छुटे, सभ किछु होत उपाइ ।

नानक सभ किछु तुमरे हाथ मैं, तुमही होत सहाइ ॥५४॥

नानक सांगतात - बळ येईल. बंधने तुटतील. ह्या परिस्थितीवर मात करण्याचा मार्गही सापडेल. सारे काही तुमच्याच हातात आहे. तुम्हीच तुमचे सहाय्य कर्ते आहात.

संग सखा सधि तजि गए, कोउ न निबहिओ साथि ॥
कहु नानक इह बिपत मैं, टेक एक रघुनाथ ॥५५॥

अशा ह्या बिकट परिस्थितीत सारे साथी सोबती सोडून गेले. कोणीही शेवटपर्यंत साथ दिली नाही, नानक म्हणतात, अशा ह्या विपत्तीत, हे परमेश्वरा, रघुनाथा, तूच माझा एक मात्र आधार आहेस.

नामु रहिओ साधू रहिओ, रहिओ गुरु गोबिंद ॥
कहु नानक इह जगत महि, किन जपिओ गुरमंतू ॥५६॥

गुरुनानक म्हणतात - ह्या जगात ज्या कोणी मानवांनी हरि नामाचा जप केला, प्रभुनाम आपल्या हृदयी वसवला आहे. अंतसमयी त्याचबरोबर प्रभुनाम, वाणी रूपाने जाईल. गुरु आणि परमेश्वर हेच शाश्वत आहे. कोणीही सदैव राहणार नाही.

राम नामु उरि मैं गहिओ, जाकै सम नहि कोइ ॥
जिह सिमरत संकट मिटै, दरसु तुहारो होइ ॥५७॥

अंत समयी गुरुनानकजी म्हणतात, अरे मित्रा ! नामस्मरणमात्रे संकटे नष्ट होतात, आणि परमेश्वराचे-दर्शन होते ते रामनाम हृदयात धारण कर. त्याच्या तोडीचे जगात अन्य काहीही नाही.

समारोप

वाचक हो, श्री गुरु ग्रंथ साहिबमध्ये गुरु तेगबहादर यांच्या ५९ पद्यांचा व ५७ श्लोकांचा अशा एकूण ११६ रचनांचा समावेश आहे. पद्ये सर्व ग्रंथभर विखुरलेली असून श्लोकांनी गुरु ग्रंथसाहिबचा शेवट झाला आहे. ह्या सर्व रचनांच्या वर्ण्य विषय आहे 'मन'. म्हणूनच आम्ही ह्या पुस्तकाचे 'ऐक रे मना !' असे नामकरण केले आहे.

श्री गुरु तेगबहादरजी यांनी सुरवातीसच साधकास परमेश्वर प्राप्तीसाठी मनाची कोणती अवस्था प्राप्त केली पाहिजे त्याचे विवेचन केले आहे.

मायेने व्याप्त ह्या सृष्टीत माणसाचे मन षड्विकारामुळे सुख-दुःख, मान-अपमान, हर्ष-शोक ह्या द्वंदाच्या जाळ्यात अडकते व त्यास प्रभू परमात्म्याचा विसर पडतो. वास्तविक हे सारे दिसते, भासते ते सारे नश्वर आहे, मृगजळ आहे व प्रभू परमात्माच एकमेव अविनाशी आहे हे तो विसरतो.

षडविकारांपैकी क्रोध हा विकार महाभयंकर असून त्यामुळे माणसाची सारासार विवेकबुद्धीच नष्ट होते. म्हणून माणसाने क्रोध आवरला पाहिजे.

माणसाचे मन अत्यंत चंचल आहे. योगीजन, विद्वान पंडीत, कोणी कोणी ही त्यास बांधून ठेवू शकले नाही.

चौऱ्यांशी लक्ष योनितून फिरल्यावर हा दुर्लभ मानव जन्म प्राप्त होतो. पण ह्या जन्माचे सार्थक करण्याऐवजी मोहमायेच्या पाशात अडकून माणूस जन्म मरणाच्या चक्रात अडकून पडतो. त्यास प्रभू परमात्म्याची आठवण सुद्धा होत नाही.

ह्या जगात प्राप्त झालेली धन दौलत, ऐश्वर्य, राज वैभव मी माझ्याच कर्तृत्वाने कर्तबगारीने प्राप्त केले आहे असा वृथा अहंकार तो बाळगतो. पत्नी, मुले-बाळे, मित्र परिवार, सारे वैभव हे जणू कायम टिकणार आहे, आपण जणू अमरच आहोत, चिरकाळ हे वैभव उपभोगणार आहोत अशा कल्पनेत माणूस सदैव वावरत असतो. वास्तविक हे सारे नश्वर आहे. मरण अटळ आहे हे त्याच्या लक्षातच येत नाही. सदैव मायेत मग्न होऊन राहतो.

माणसाचा मन कुत्र्याच्या शेपटीसारखे आहे. त्याला कितीही समजावले तरी तो मोहापासून निवृत्त होतच नाही. त्याचा कल सदैव मोहाकडेच असतो. अत्यंत व्यथित अंतःकरणाने गुरू तेगबहादूरजी म्हणतात, की ह्या अशा ओढाळ मनाला कसं समजाऊ ? चंचल मनास कसे समजाऊ ?

परमेश्वराची लीला अगाध आहे. त्याचा कोणालाही थांग लागत नाही. तो क्षणात रावाचा रंक करतो तर रंकाचा राव करतो, ह्या सृष्टीचे सारे व्यवहार तोच चालवतो. पण त्यापासून स्वतः मात्र अलिप्त राहतो. त्या प्रभूचे गुणवर्णन करणे, मानवी वाणीला शक्यच नाही. त्याला अनन्य भावाने शरण जाण्यानेच आपण त्यास जाणू शकू.

प्रभुला शरण जावून स्वतःचा उद्धार करून घेतलेल्या अनेकांची उदाहरणे देवून आदर्श भक्त ध्रुवाचे उदाहरण देवून त्यांच्याप्रमाणे परमेश्वरास शरण जाण्याचा उपदेश गुरूदेव करतात.

बाह्य वेश परिधान केल्याने वैराग्य प्राप्त होत नाही. त्यासाठी स्वार्थापासून दूर रहावयास हवे व मनातून विषय वासनेस हृदयपार केले पाहिजे. ज्यांना तू आपले म्हणून समजतोस, ते सारे, त्यांच्या स्वार्थासाठी तुझ्या जवळ आले आहेत, हे ओळख असे सांगून गुरूदेव पुढे सांगतात की मरणाचे सदैव स्मरण ठेव. त्यावेळी तुझ्याबरोबर कोणीही येणार नाही. प्रभू परमात्म्याचे नामच तुला जन्म-मरणाच्या फेऱ्यातून मुक्त करेल. तो दीनबंधु परमेश्वरच सदैव तुझ्या सहाय्यास धावून येईल.

हरिचे नामस्मरण सर्व दुःखाचा नाश करते हे जाणून घे. म्हणून त्या भक्तरक्षक हरिला जवळ कर त्याच्या नामस्मरणाचा आधार घे व जीवनाचे सार्थक कर.

प्रभू नामाच्या स्मरणाने दुष्ट बुद्धी, पापे नष्ट होतात, गुणहीन, विद्याहीन माणूस ही नामस्मरणाने मोक्षाचा अधिकारी होतो, असा आहे प्रभू नामाचा महिमा !

प्रभूनाम म्हणजे साक्षात चेतना चिंतामणी. नामस्मरणाने मानवाच्या सर्व मनोकामना पूर्ण होतात. हे जग हे एक स्वप्न आहे. तुला प्राप्त झालेले सारे

ऐश्वर्य हे स्वप्नातलं प्राप्त झालेल्या सुखासारखेच स्वप्नवत आहे. स्वप्न संपले की ते सुखही संपले. तसेच नश्वर देह निधन पावला की हे सर्व ऐश्वर्यही संपले हे ओळख. ज्याने मायारूपी जगाचा मोह सोडून मनातला अहंकार दूर केला, त्यालाच जीवनमुक्त म्हणतात. म्हणून श्री गुरू तेगबहादूरजी सांगतात, विषय विकारांना तू विषसमान मान व ह्या संसारापासून अलिप्त होऊन प्रभू नामाचा, प्रभूच्या गुणगानाचा स्विकार कर.

ह्या कलियुगात त्या एकमात्र कृपासागर परमेश्वराच्या नामजपानेच मुक्ति प्राप्त होईल. त्यासारखा अन्य कोणताही धर्म नाही असे वेदही सांगतात.

फुलाचा सुवास जसा फुलाच्या कणाकणात भरून राहिलेला असतो. किंवा आरशातच तुमचे प्रतिबिंब लपून राहिलेले असते, तसा तो प्रभू परमेश्वर सदैव तुमच्या अंतरातच बसून राहिला आहे. त्यास बाहेर कोठे शोधतोस ?

दाही दिशांनी धावणाऱ्या मनाला आवर घालण्यासाठी एकमेव उपाय म्हणजे प्रभू नामाचे स्मरण. अहंकार सोडून दे आणि प्रभूला शरण जा.

ज्याला नामरूपी धन प्राप्त झाले, त्याचे मन इतस्ततः भटकत नाही. शांत, स्थिर होते. माया ममतेच्या पाशातून मुक्त होऊन त्यास विशुद्ध ज्ञान प्राप्त होते. मन भगवत् भक्तीने परीपूर्ण भरल्याने लोभ, मोह आदि विकार त्यास स्पर्शही करू शकत नाहीत. भगवत भक्तिरूपी रत्नाची प्राप्ती झाल्याने सान्या भयापासून मुक्तता होते. भौतिक सुखाची सारी तृष्णा नष्ट होते व असा जीव सदैव आत्मसुखात निमग्न होतो.

वाचक हो, भारतात उत्तरेस पंजाबात श्री गुरू नानकदेवांपासून दक्षिणेस थिरुवल्लवरांपर्यंत पश्चिमेस गुजराथेतील नरसी मेहतांपासून पूर्वेस आसाम प्रांतातील श्री. शंकरदेव महापुरुषांपर्यंत सान्या गुरूंनी संतांनी, महापुरुषांनी हाच एकच नामस्मरणाचा मार्ग सांगितला आहे. चला आपणही त्याच मार्गाचे अनुसरण करून जीवनाचे सार्थक करू या.

॥ हरि ॐ ततसत ॥

वाचकांच्या अभिप्रायाची मनोकामना बाळगीत आहोत.

सिख धर्म प्रचार कमिटी प्रकाशित 'जपुजी साहिब'
मराठी भावानुवादावर मान्यवरांचे अभिप्राय

पुण्यातील प्रख्यात वकील अॅड. प्र. कृ. लवाटे

श्रीगुरु नानक यांची 'जपुजी साहिब' ही श्री गुरु ग्रंथसाहिब या ग्रंथातील पदे. प्रामुख्याने ही रचना अध्यात्मिक पदांची. सिख धर्मातील तत्त्वज्ञानाचा सुगंधित अर्क. याचा भावानुवाद हरीभक्त तारासिंह यांनी केला आहे. महाराष्ट्रात सिख संप्रदाय पुरातन असूनही त्याचे अध्यात्म विचार व त्याचे वैदिक धर्म विचारांशी साम्य किंवा एकवाक्यता याची फारशी माहिती मराठी धार्मिकात नाही. या तळमळीतून हे पुस्तक ३७ पदांच्या मराठी अनुवादाचा अतिशय श्रमपूर्वक आणि पूर्ण समाधानी स्थितीत सुलभ मराठी भाषेत तयार केले. त्यांना श्री विनायक लिमये या कर्मयोगी साधकाने उत्साहाने साहाय्य केले आहे.

गुरुमुखी भाषेतील मूळ 'पउडी' म्हणजे पद. प्रत्येक शब्दांचा मराठी अर्थ व नंतर त्याचा भावार्थ अशी पुस्तकाची रचना आहे. गुरुमुखी भाषाही किती जवळची व सोपी ही आहे याचा प्रत्यय शब्दार्थावरून येतो. भावार्थावरून भारतीय तत्त्वज्ञान सिख धर्मतत्त्व यांची जवळीक प्रत्येक पदापदातून स्पष्ट होते. परमात्मा, त्याने केलेल्या जिवांची निर्मिती, पुनर्जन्म, अहंकार रहित निष्काम कर्मयोगाने परमात्माशी होणारे मिलन हे सर्व विचार मार्मिकपणे लेखकांनी आटोपशीरपणे प्रगट केले आहेत.

प्रत्येक ईशचिंतन व अध्यात्मिक गोडी असणारे भक्ताने जरूर वाचावे असे हे छोटेखानी पुस्तक हरीभक्त तारासिंह गोरोवाडा यांनी सिख धर्मप्रचार कमिटी तर्फे प्रकाशित केले आहे.

ग्रंथाची छपाई, सिख धर्मातील प्रमुख संतांचे फोटो हेही लक्षवेधक आहेत.

औचित्यपूर्ण अशी डॉ. रामचंद्र देखणे यांची प्रस्तावना, गुरुवर्य श्री
किसनमहाराज साखरे यांचा मौलिक अभिप्राय व अनुवादकांचे बोलके
मनोगत हे पण पुस्तकाचे विशेष आहेत.

हे पुस्तक, वैदिक तत्वज्ञान, निष्काम कर्मयोग, जीव आणि परमात्मा
या विषयांची आवड असणाऱ्या प्रत्येकाने वाचावे असे मराठीत दिलेले सिख
धर्म शिकवणुकीचे सार आहे.

आपला

प्र. कृ. लवाटे (अॅडव्होकेट)

१४१७, शुक्रवार पेठ, पुणे २.

रिसर्च असिस्टंट इरिगेशन डिपार्टमेंट

जपुजी साहिब हा गुरुदेव नानक देवांच्या अमृतवाणीचा, सरदार श्री तारासिंहजी गोरोवाडा व श्री लिमयेजी यांनी केलेला मराठी रसाळ भावानुवाद वाचनात आला.

श्री गुरु ग्रंथ साहिबमध्ये श्री नामदेव महाराज यांच्या ६१ रचनांचा समावेशाने मराठी वारकरी संप्रदायाचे नाते शीख संप्रदायाशी किती अतूट व पुरातन आहे हे अज्ञात असलेले ज्ञात झाले.

हा भावानुवाद वाचताना, एक प्रकारचा सात्विक आनंद प्राप्त झाला. धर्मखंड, कर्मखंड आणि ज्ञानखंड हे तीनही विभाग चिंतनीय व मननीय आहेत.

एका विवक्षित ध्येयाने प्रेरीत झालेली व्यक्ती काय करू शकते हे सरदार श्री तारासिंहजी गोरोवाडा ह्या अ-मराठी भाषिकाने श्री. लिमयेजी यांच्या साथीने अथक प्रयत्न करून ही भावानुवादाची कलाकृती सादर केलेली आहे. हे त्यांचे प्रयत्न निश्चितच कौतुकास्पद आहेत.

भविष्यकाळातही त्यांच्याकडून अशाच कलाकृती निर्माण होवोत. त्यांच्या कार्यास माझ्या शुभेच्छा !

आपला

(दिपक लक्ष्मण पानसरे)

येरवडा, पुणे ६.

महाराष्ट्र साहित्य परिषद पुणे जिल्हा अध्यक्ष

दादा पासलकर

आपण ऐन श्रावणमासात गुरुवार दि. ९ सप्टेंबर २००४ रोजी गुरुनानकदेवांची 'अमृतमय गुरुवाणी' सप्रेम भेट म्हणून दिलीत आणि आपल्यातल्या शाहीरी पात्याला आणखी धार चढली. प्रेमाची, गुरु आशिर्वादाची आपण "जपुजी साहिब" हा छोटेखानी ग्रंथ देवून जे अलौकिक कार्य केले आहे याचा विसर पडणे अशक्य. मानवतेचा एकमेव धर्म असला तरी तो पटवून देण्यासाठी विश्वविधात्याने प्रत्येक मानवनिर्मित धर्मासाठी आपला एक एक पुत्र पाठविला, तेच हे संत आहेत. संतश्रेष्ठ ज्ञानेश्वर महाराजांनी जशी ज्ञानाला वयाची अट नाही हे दाखवून दिलं आहे. तशीच गुरु नानकजींनी ज्ञानाला जातीची अट नाही हे दाखवून दिले आहे. आजच्या भरकटलेल्या समाजाला, तरुण पिढीला, सत्तांधाना, ताळ्यावर आणायचे असेल तर गुरु नानकांची वाणी म्हणजेच 'जपुजी साहिब' हा ग्रंथ योग्य काम करेल यात शंका नाही, मात्र त्याचा प्रचार आणि प्रसार होणे गरजेचे आहे. आपण केलेल्या अनुवादांची ताकद ग्रंथ खाली ठेवू देत नाही. सरळ, सोप्या, रसाळ वाणीने मानवी जीवनाचा सुंदर अर्थ गुरु नानकजींनी सांगितला आहे. अनेक ग्रंथांचे मी वाचन केले, पारायणे केली आणि त्या वाचन प्रवासानंतर "जपुजी साहिब" हा ग्रंथ माझ्या जीवनात आला आहे. अनेक दुर्मिळ प्रश्नांची उत्तरे यात आहे, न सुटणारी कोडी इथं उलगडतात. मुख्य म्हणजे परमेश्वरात आणि आपल्यात कोणतेही अंतर रहात नाही. ही सर्व किमया गुरु नानकजींनी केली आहे. अशा थोर संत महात्म्यास शतशः प्रणाम आणि ही उपदेश किमया आम्हासारख्या सामान्यांपर्यंत पोच करणाऱ्या आपणास मानाचा मुजरा.

दादा पासलकर

प्रमुख संत्रिका संस्कृति संशोधिका, ज्ञान प्रबोधिनी

३० सौर अश्विन शके १९२६ दि. २२/१०/०४

‘जपुजी साहिब’ या गुरुनानक वाणीचा आपण केलेला अनुवाद समग्र वाचला. उत्तम झालेला आहे ! मराठी वाङ्मयाचे एक दालन या अनुवादाने संपन्न झाले आहे. माय मराठीची मोठी उणीव तसं म्हटलं तर आपण हेरली आणि तीवर दुःख व्यक्त करीत न बसता श्री. तारासिंहांच्या मदतीने ती दूरही केलीत, यासाठी आपले मराठी वाचकांच्या वतीने अभिनंदन करावे तेवढे थोडेच आहे.

आपण पउडी खाली प्रत्येक पदाचा अर्थ दिल्याने लाभ असा होतो आहे की संस्कृतशी, मराठीशी वा हिंदीशी हे शब्द केवढे जवळचे आहेत हे चटकन ध्यानात येत आहे. नुसता गोळाबेरीज अर्थ त्यादृष्टीने अपुरा वाटतो, मग तो हिंदी असो व मराठी असो ! जपुजीच्या अर्थाकडे पाहता सहज ध्यानी येते की हा साऱ्या भारतीय तत्वज्ञानाचा अर्क आहे.

सतरावी पउडी वाचली. अर्थ पाहिला अन् ऋग्वेदाचे पुस्तक पाहिले तर दहाव्या मंडलातील १५४ वे सूक्तातील ऋचांचा, (२ व ३) ऋचांचा अनुवाद मिळता जुळता आहे हे स्पष्ट झाले. अर्थात यात आश्चर्य काहीच नाही. नानक देवांनी साधू संतांच्या संगतीत खूप काळ कारणी लावला असल्याने वेद न वाचताही तुकोबांप्रमाणे नानकजीही म्हणाले, ‘वेदांचा तो अर्थ आम्हासीच ठावा । येराने वहावा भर माथा.’

‘केल्याने देशाटन, पंडित मैत्री सभेत संचार’ या मार्गाने जे चातुर्य आले होते, त्यामुळे त्यांना भारतीय संस्कृतीचा गाभा सापडला आहे हे निश्चित !

म्हणूनच पंचवीस क्रमांकाच्या पउडीच्या शेवटच्या भागात -

‘हेचि दान देगा देवा, तुझा विसर न व्हावा ।’ हाच भाव स्पष्टपणे प्रतीत होतो.

अधिक वेळ देऊनही बारकाईने अभ्यासल्यास किती तरी साम्यस्थळे आणखीही सापडतील. ते काम कुणीतरी करायला हवे. तुमच्या पुस्तकाचे पुनर्मुद्रण होण्याचा योग यावा व तसा तो आला तर काही मुद्रण दोष सुधारण्याची संधी घेता येईल ती घ्यावी.

उदाहरणार्थ २२ पृष्ठावर 'साचा' शब्दाचा अर्थ 'अस्तित्यवान' असा दिला आहे. सदैव अस्तित्व असणारा असं हवं. २४ व्या पृष्ठावर 'परमेश्वरास' याऐवजी 'परमेश्वरास' असे हवे. असे मुद्रित शोधन करून घ्यावे व पुनर्मुद्रण करावे.

पुस्तकाच्या मुखपृष्ठापासून मलपृष्ठापर्यंत सारे उठावदार झाले आहे वाचनीय झाले आहे. आपले पुनश्च अभिनंदन !

आपला

य. श. लेले

प्रमुख, संत्रिका संस्कृति संशोधिका, ज्ञान प्रबोधिनी

महाराष्ट्रातील थोर साहित्यिक डॉ. आनंद यादव

'जपुजी साहिब' हे गुरु नानकांच्या वाणीतील विचार मराठी भाषेत आणणारे पुस्तक वाचलं. अनेक दृष्टींनी मला हे पुस्तक आवडलं.

त्याचं पहिलं महत्त्वाचं कारण म्हणजे आपल्या भारतभूमीत जन्माला आलेल्या 'सिख' धर्माविषयी मला कमालीची उत्सुकता होती. या धर्माची मूळ तत्त्वे काय आहेत, त्यांचे स्वरूप काय आहे, इतर भारतीय धर्मापेक्षा तो फारच वेगळा आणि भिन्न आहे काय, असे अनेक प्रश्न मला पडत असत. पण मला सिख धर्माची भाषा अपरिचित होती आणि मराठी भाषेत या धर्माविषयी काही साहित्य उपलब्ध नव्हते. त्यामुळे माझी जिज्ञासा आणि मला पडणारे प्रश्न माझ्या मनातच विरून जात असत.

पण आता 'जपुजी साहिब' या पुस्तकामुळे माझी ती तंहा अल्पशा प्रमाणात का होईना शमली आहे. हे पुस्तक वाचताना म्हणजे त्यातील मूळ 'पउडी' वाचताना आणि त्याचा अर्थ समजून घेताना काही गोष्टी लक्षात आल्या की, मूळ सिख भाषा ही आपल्या भारतीय भाषेचीच हिंदीसारखी वाटणारी एक शाखा आहे. म्हणून मला त्या 'पउडी' आपल्याच वाटू लागल्या. तसेच त्यातील तत्त्वविचार समजून घेताना वाटले की मी आपल्या भगवत् गीतेतील श्लोक किंवा उपनिषद - दर्शनातील विचार सूत्रेच समजून घेतो आहे. मूळ भारतीयांनी वेद-उपनिषदे दर्शने, धर्मसूत्रे यांत जे विचार मांडले आहेत किंवा ज्ञानदेवांदि संतांनी जे विचार आपल्या अभंगाची रचनेतून मांडले आहेत, तेच मी समजून घेतो आहे. -- त्याचा मला आनंद झाला.

जपुजींची थोडक्यात दिलेली चरित्ररेखा नाट्य पूर्ण आहे. असे हे सुंदर पुस्तक आपण मला दिल्याबद्दल मी आपला मनापासून ऋणी आहे. कारण गुरुनानकजी मला आता आपलेच वाटत आहेत. आपल्या पुढील धर्मकार्याला माझ्या अनेक शुभेच्छा !

आपला

डॉ. आनंद यादव

भूमी, ५ कलानगर, धनकवडी, पुणे - ४३.

स्टेट बँक ऑफ इंडियाचे निवृत्त अधिकारी

श्री. भा. वि. अदवंत

आपले 'जपुजी साहिब' हे पुस्तक वाचले व अत्यंत आवडले. आपल्या हिंदु धर्मात शिख संप्रदाय आहे; पण या संप्रदायाची चांगली ओळख आपल्याला कधीच नव्हती. किंबहुना ती ज्या प्रकाराने करून द्यावयास हवी होती. तशी कोणीही करून दिली नाही. ती आपण मराठी भाषेत करून देत आहात याचे कौतुक वाटते. शिख संप्रदायात सुद्धा किती उच्च विचार आहेत. हे जपुजी साहिबची "पउडी" वाचल्यानंतर चांगलेच प्रत्ययास येते. सत्वगुणी व तमोगुणी माणसे कशी असतात, पण ह्या पलिकडे असणारा परमेश्वर ह्या गोष्टी कशा पहातो; तो कसा सर्व व्यापी आहे, ह्याचे सुंदर वर्णन 'जपुजी साहिब' यामध्ये केले आहे. मुख्यतः भगवत् गीतेतील सर्व तत्त्वज्ञान या ३८ पऊडीमध्ये आलेले आहे.

आपण दोघांनी अपार कष्ट घेऊन हे पुस्तक तयार केले याबद्दल वाचक वर्ग आपला ऋणी राहिल. पुढची सर्व पुस्तके अशीच चांगली होवोत, अशी ईश्वराजवळ प्रार्थना.

आपला

भा. वि. अदवंत

दि. ३०-१०-२००४

तारासिंह गोरोवाडा, पुणे

मुद्दाम पत्र लिहित आहे. तसा तुमची माझा परिचय नाही, तरी सुद्धा, आपण प्रकाशित केलेले 'गुरु नानकांची वाणी' अर्थात 'जपुजी साहिब' हे पुस्तक नव्हे अनमोल ज्ञान भांडार वाचले. आनंद वाटला, समाधान झाले. ते शब्दरूप व्यक्तविण्यास मी असमर्थ आहे. आपणास शतशः धन्यवाद. एक उत्तम विचारधार आपण मराठी भाषकांना उपलब्ध करून दिलीत पुन्हा एकदा धन्यवाद.

आमच्या भागात शीख बांधव फारसे नाहीत. 'नानकांची गुरुवाणी' कशी समजणार ? महाराष्ट्रीय संत-ज्ञानदेव, तुकाराम, एकनाथ आदि संतश्रेष्ठांचे तत्त्वज्ञान विचार सांगण्याची पद्धती, 'नानकांशी' चांगलीच जमते हे मराठी भाषकांना आपल्या प्रयत्नामुळे समजले. पुन्हा एकदा तुम्ही व तुमचे अन्य सहकारी यांना धन्यवाद.

आपला

स. द. कुलकर्णी

किल्ला विभाग,

करमाळा ४१३२०३

**“धर्म हेतु साका जिन किया ।
सीस दिया पर सिर न दिया ॥”**

(बचित्र नाटक) श्री गुरु गोबिंदासिंहजी

श्री गुरु तेगबहादुर यांनी हिंदू धर्म रक्षणासाठी बलिदान दिले
पण आपल्या धर्माभिमानावर अखेर पर्यंत दृढ राहिले

श्री गुरु तेगबहादुर यांनी इस्लाम धर्म स्विकारण्यास
ठामपणे नकार दिल्यावर कृध्द होवून औरंगजेबाने त्यांचा
वध करण्यास फर्माविले.

त्याचप्रमाणे दि. ११ नोव्हेंबर १६७५ रोजी दिल्लीच्या
चांदणी चौकात त्यांचा शिरच्छेद करण्यात आला.

ऐक रे मना!

पतंजली मुनी सांगतात
मन एवं मनुष्यणां कारणं बंधमोक्षयोः ।

माणूस ह्या मनामुळेच सुख-दुःख हर्ष-शोक,
मान-अपमान या द्वंद्वामुळेच मोहमायेच्या
बंधनात अडकतो.

ह्या चंचल मनावर ताबा ठेवता आला आणि मन
निर्विकार करता आले तरच मनुष्य
परमात्म्याप्रत पोहोचू शकतो, मुक्त होतो.

पण ह्या मनास स्थिर करणे भल्याभल्यास
जमले नाही. योगी योगाने हे साध्य करू
शकले नाहीत पंडीत आपल्या विद्वतेने
ह्या मनास स्थिर करू शकले नाही.

परमेश्वरास अन्य भावाने शरण गेल्याने
प्रभु भक्तीनेच हे शक्य आहे हे सत्य
जाणण्यासाठी वाचा

ऐक रे मना!

श्री गुरू तेगबहादूरजी यांच्या वाणीचा
मराठी भावानुवाद.